

พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้
เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก
ท่องเที่ยวไปมาอยู่
ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ... .

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๒/๔๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนท่อนไม้
อันบุคคลขัดขึ้นไปสู่อากาศ
บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอาตอนกลางลง
บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนี้ฉันใด.
ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
บางคราวเล่นจากโลกนี้สู่โลกอื่น
บางคราวเล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้... .

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๕๐/๑๗๑๖.

พุทธวจน

ภาพภูมิ

วาระ ! ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทิอันใด ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ
เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสิ่งนั้นๆ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า “ลัตว์” ดังนี้.

วัจจะ ! เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น สำหรับลัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทานอยู่
ไม่ใช่สำหรับลัตว์ผู้ที่ไม่มียุปาทาน.

วัจจะ ! เปรียบเหมือนไฟที่มีเชื้อ ย่อมโพล่งขึ้นได้ ที่ไม่มีเชื้อ ก็โพล่งขึ้นไม่ได้
อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น.

วัจจะ ! ลมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล เราย่อมบัญญัติเปลวไฟนั้นว่า
มีลมนั้นแหละเป็นเชื้อ เพราะวาลมัยนั้น ลมย่อมเป็นเชื้อของเปลวไฟนั้น.

วัจจะ ! ลมัยใด ลัตว์ทอดทิ้งกายนี้ และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น
เรากล่าวลัตว์นี้ว่า มีตัณหานั้นแหละเป็นเชื้อ เพราะวาลมัยนั้น
ตัณหาย่อมเป็นเชื้อของลัตว์นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคลชักขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง
บางคราวตกเอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย !

ลัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวเล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น
บางคราวเล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้.

-บาลี ขนฺธ. ส. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.

-บาลี สฬ. ส. ๑๘/๔๔๕/๘๐๐.

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๙/๔๓๘-๔๓๙.

พุทธวจน

ฉบับ ๑๑ ภาปภูมิ

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑๑ ภาพภูมิ

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณ์ โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔

พุทธวจนสมาคม โทรศัพท์ ๐๘ ๑๖๔๗ ๖๐๓๖

มูลนิธิพุทธวจน โทรศัพท์ ๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒

คุณศรชา โทรศัพท์ ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทรศัพท์ ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๖

ศิลปกรรม ณรงค์เดช เจริญपालะ. ปรินิญา ปฐวินทรานนท์

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณ์

(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรม ติดต่อได้ที่

ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน (Buddhawajana Training Center)

ซอยคลองสี่ตะวันออก ๗๓ หมู่ ๑๕ คลองสี่ อำเภอกลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

โทรศัพท์ ๐๘ ๙๗๙๑ ๐๒๙๙, ๐๘ ๗๕๑๑ ๘๐๑๐

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ “ภพภูมิ” ที่มีความตั้งใจและมีเจตนาอันเป็นกุศล ในการเผยแผ่คำสอนของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ที่ท่านตรัสรู้ในหลาย แห่งมม เกี่ยวกับการเล่นไป การท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ของสัตว์ทั้งหลายตลอดกาลยียาวนาน เป็นสัจจะตามหลัก พุทธวจน เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติให้ถึง ความพ้นทุกข์

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ขอให้ผู้มีส่วนร่วมใน การรวบรวมคำสอนของตถาคตที่บัญญัติเกี่ยวกับภพภูมิ จนสำเร็จมาเป็นหนังสือเล่มนี้ รวมถึงผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา และได้ปฏิบัติ พึงเกิดปัญญาได้ดวงตาเห็นธรรม กระทำที่สุด เพื่อการละขาดแห่งภพทั้งหลายด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา
พระศีกฤทธิ์ โสตุถิโธ

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้แทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธ์วรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกาวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนธ. สั.	ขันธาวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อঁ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อঁ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อঁ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อঁ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญจก. อ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉกก. อ.	ฉกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตุตก. อ.	สตุตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฺฐก. อ.	อฏฺฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทส	ขุททกนิกาย.
จุพนิ. ขุ.	จุพนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสม. ขุ.	ปฏิสัมภิมมรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทฺธวงศ์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า

ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

คำนำ

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยความทุกข์ ความเผ็ดร้อน
ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนาน
เหมือนอย่างนั้น

น้ำตา ที่เราเคยหลั่งไหล น้ำนม ที่เราเคยได้ดื่ม
เลือด ที่เราเคยสูญเสีย เปรียบกับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ แล้ว
ไม่มากกว่าเลย ด้วยเหตุว่าสังสารวัฏนั้นกำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่

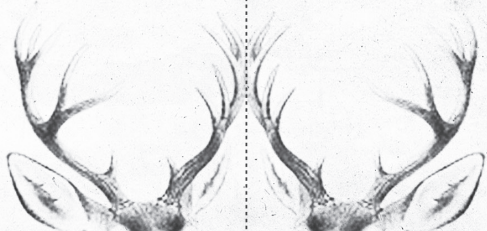
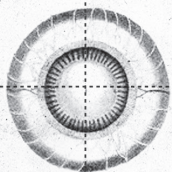
เพียงพอหรือยังที่เราทั้งหลายจะบอกตนเองว่า
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขาร
ทั้งหลาย พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น
จากสังขารทั้งปวงนี้

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะได้ทรงเห็นและ
ทรงแสดงภพภูมิต่างๆ ให้เราได้ทราบแล้ว

ฉะนั้นแผนภูมิชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร !
เราสามารถกำหนดได้หรือไม่ ?
หาคำตอบด้วยตัวเองจากหนังสือ
พุทธวจน ฉบับ ภาพภูมิ เล่มนี้

คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ขอนอบน้อมสักการะ
ต่อ ตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธะ
และ ภิกษุสาวกในธรรมวินัยนี้
ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนถึงยุคปัจจุบัน
ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบทอดพุทธวจน
คือ ธรรมและวินัย ที่ทรงประกาศไว้ บริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว.

คณะศิษย์ตถาคต

สารบัญ

ภาพ	๑
๑. ภาพ เป็นอย่างไร	๓
๒. ความมีขึ้นแห่งภาพ (นัยที่ ๑)	๔
๓. ความมีขึ้นแห่งภาพ (นัยที่ ๒)	๖
๔. เครื่องนำไปสู่ภาพ	๘
๕. ความเกิดขึ้นแห่งภาพใหม่	๙
๖. ที่ตั้งอยู่ของวิญาณ (นัยที่ ๑)	๑๑
๗. ที่ตั้งอยู่ของวิญาณ (นัยที่ ๒)	๑๕
๘. ความมีขึ้นแห่งภาพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็นำรังเกียจ	๑๙
สัตว์	๒๑
๙. ความหมายของคำว่า “สัตว์”	๒๓
๑๐. เหตุให้มีการเกิด	๒๕
๑๑. ลักษณะของการเกิด	๒๗
๑๒. กายแบบต่างๆ	๒๙
๑๓. คติ ๕ และอุปมา	๓๑

นรก	๔๑
๑๔. เหตุให้ทุกคติปรากฏ	๔๒
๑๕. โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล	๔๓
๑๖. ทศคติของผู้ทุศีล	๔๙
๑๗. วิบากของผู้ทุศีล	๕๑
๑๘. เคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงของคนพาล	๕๔
๑๙. ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชัอุปหาสะ	๕๗
๒๐. ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชัอสรชิต	๕๙
๒๑. อสังกรรมที่ทำให้เกิดในนรกตลอดกัป	๖๑
๒๒. อุปมาความทุกข์ในนรก	๖๓
๒๓. ความทุกข์ในนรก	๗๓
๒๔. อายุในนรก	๘๙
๒๕. การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๑)	๙๓
๒๖. การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๒)	๙๖
๒๗. การจงจำที่ทารุณเจ็บปวด	๙๘
๒๘. ความเป็นไปได้ยาก	๑๐๑
๒๙. การไม่รู้ร้อยสัจ มีดียิ่งกว่าโลกกันตริก	๑๐๔

สัตว์เดรัจฉาน

๑๐๗

๓๐. เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน	๑๐๘
๓๑. นาคเป็นสัตว์เดรัจฉาน	๑๑๑
๓๒. กำเนิดนาค ๔ จำพวก	๑๑๕
๓๓. เหตุให้นาครักษาอุโบสถ	๑๑๖
๓๔. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค
(นัยที่ ๑)	๑๑๗
๓๕. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค
(นัยที่ ๒)	๑๑๘
๓๖. กำเนิดครุฑ ๔ จำพวก	๑๑๙
๓๗. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ
(นัยที่ ๑)	๑๒๐
๓๘. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ
(นัยที่ ๒)	๑๒๑
๓๙. ปฏิปทาให้ถึงความเป็นสุนัขและโค	๑๒๓
๔๐. สัตว์ที่อยู่ในอบายมีมาก	๑๒๖
๔๑. การจองจำที่ทารุณเจ็บปวด	๑๒๙
๔๒. ความเป็นไปได้ยาก	๑๓๑

เปรตวิสัย ๑๓๕

๔๓. เปรตวิสัย	๑๓๖
๔๔. ภพภูมิที่บริโภคทานได้	๑๔๙
๔๕. ความเป็นไปได้ยาก	๑๕๕

มนุษย์ ๑๕๙

๔๖. เหตุให้สุคติปรากฏ	๑๖๐
๔๗. อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล	๑๖๕
๔๘. สุคติของผู้มีศีล	๑๖๗
๔๙. ข้อดีของมนุษย์เทียบกับ เทวดาชั้นดาวดึงส์	๑๖๙
๕๐. เหตุแห่งการเกิดในครรภ์	๑๗๑
๕๑. สัตว์ตั้งอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร	๑๗๕
๕๒. เหตุแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต	๑๗๗
๕๓. เหตุให้ได้ความเป็นหญิงหรือชาย	๑๘๑
๕๔. เหตุให้มนุษย์เกิดมาแตกต่างกัน	๑๘๕
๕๕. ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ	๑๙๗
๕๖. กรรมกำหนด	๑๙๙
๕๗. เหตุสำเร็จความปรารถนา	๒๐๑
๕๘. การเกิดสังคมมนุษย์	๒๐๓

๕๙. ปัจจัยต่ออายุขัยของมนุษย์	๒๑๗
๖๐. ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์	๒๒๒
๖๑. เหตุที่ทำให้มนุษย์จำนวนลดลง	๒๒๔
๖๒. เครื่องผูกพันสัตว์	๒๒๗
๖๓. เหตุที่สัตว์บางพวกกลัวตาย บางพวก ไม่กลัวตาย	๒๒๙
๖๔. โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก	๒๓๕
๖๕. ความเป็นไปได้ยาก	๒๓๗

เทวดา	๒๔๑
๖๖. ข้อดีของเทวดาเทียบกับมนุษย์	๒๔๓
๖๗. ผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย	๒๔๔
๖๘. ผลจากการวางจิตเมื่อให้ทาน	๒๔๘
๖๙. ผลของการต้อนรับบรรพชิต ด้วยวิธีที่ต่างกัน	๒๕๓
๗๐. เหตุสำเร็จความปรารถนา	๒๕๖
๗๑. เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการ	๒๖๔
๗๒. สัตส่วนของทาน คือ ภาวนา	๒๖๗
๗๓. ความแตกต่างของผู้ให้กับผู้ไม่ให้	๒๗๓
๗๔. อุปมาความสุขบนสวรรค์	๒๗๖

๗๕. อานิสงส์การรักษาอุโบสถ	๒๘๙
๗๖. เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์	๓๐๕
๗๗. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๑)	๓๐๗
๗๘. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๒)	๓๐๘
๗๙. เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก	๓๑๐
๘๐. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก	๓๑๑
๘๑. เทวดาเหล่านาปกายิกา	๓๑๓
๘๒. เทวดาเข้าถือเอาพื้นที่	๓๑๗
๘๓. เหตุให้ได้ความเป็นจอมเทพ	๓๑๙
๘๔. การบูชาเทวดา	๓๒๑
๘๕. การบูชาที่จัดเป็นการบูชาอย่างสูงสุด	๓๒๒
๘๖. ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม	๓๒๓
๘๗. ความแตกต่างระหว่างปุณฺณ กับอริยสาวก ผู้ได้รูปสัญญา	๓๒๕
๘๘. ผลของการเจริญรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง	๓๓๑

๘๙. ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้เจริญพรหมวิหาร	๓๓๓
๙๐. ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง	๓๓๙
๙๑. ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้อรุပ္สัณญา	๓๔๒
๙๒. ผลของการเจริญอรุပ္สัณญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง	๓๔๗
๙๓. เทวดาชั้นสุทธาวาส	๓๔๙
๙๔. ชุมนุมเทวดา	๓๕๔
๙๕. เทวดาเคยรบกับอสูร	๓๖๒
๙๖. ตำแหน่งที่สตรีเป็นไม่ได้	๓๖๖
๙๗. อาณิสสแห่งการพึงธรรมเนื่อง ๆ	๓๖๘
๙๘. การเข้าถึงสวรรค์ในภพปัจจุบัน	๓๗๓
๙๙. แม้แต่เทวดาก็ไม่เที่ยง	๓๗๕
๑๐๐. ความเห็นผิดของพกพรหม	๓๗๗
๑๐๑. เหตุที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลก บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง	๓๘๑
๑๐๒. สுகติของเทวดา	๓๘๗
๑๐๓. ความเป็นไปได้ยาก	๓๙๑

ความยาวนาน แห่งสังสารวัฏ	๓๙๕
๑๐๔. ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๑)	๓๙๖
๑๐๕. ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๒)	๓๙๘
๑๐๖. ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๑)	๔๐๐
๑๐๗. ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๒)	๔๐๒
๑๐๘. การท่องเที่ยวที่แสนยาวนาน	๔๐๔
๑๐๙. การเวียนเกิดที่แสนยาวนาน	๔๐๖
๑๑๐. ผู้ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน หาได้ยาก	๔๐๘
๑๑๑. น้ำตา ที่เคยหลั่งไหล	๔๑๑
๑๑๒. น่านม ที่เคยได้ดื่ม	๔๑๔
๑๑๓. ทுகซ์ ที่เคยประสบ	๔๑๖
๑๑๔. สุข ที่เคยได้รับ	๔๑๗
๑๑๕. เลือด ที่เคยสูญเสีย	๔๑๘
๑๑๖. ความไม่แน่นอนของการได้อัตภาพ	๔๒๐
๑๑๗. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๑)	๔๒๒
๑๑๘. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๒)	๔๒๖
๑๑๙. เพราะไม่รู้ร้อยสัจ จึงต้องท่องเที่ยวไปใน สังสารวัฏ	๔๓๓

นิพพาน	๔๓๗
๑๒๐. อุปมาแห่งนิพพาน	๔๓๘
๑๒๑. ความรู้สึกของปุถุชน	๔๔๐
๑๒๒. นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ลี้ไปแห่งอาสวะ	๔๔๓
๑๒๓. ความสันตติภา คือ นิพพาน	๔๔๔
๑๒๔. นิพพานที่เห็นได้เอง	๔๔๖
๑๒๕. นิพพานที่เห็นได้เอง ตามคำของพระอานนท์	๔๕๐
๑๒๖. การปรินิพพานในปัจจุบัน	๔๕๒
๑๒๗. ความหมายของคำว่า “ความดับ”	๔๕๔
๑๒๘. ความดับของขันธ์ ๕ คือ ความดับของทุกข์	๔๕๕
๑๒๙. ความดับของอายตนะ คือ ความดับของทุกข์	๔๖๐
๑๓๐. ละตัณหาได้ คือ ละเบญจขันธ์ได้	๔๖๑
๑๓๑. ดับตัณหา คือ ปลงภาระหนักลงได้	๔๖๓
๑๓๒. ละความพอใจในสิ่งใด คือ การละซึ่งสิ่งนั้น	๔๖๕
๑๓๓. เมื่อ “เธอ” ไม่มี	๔๖๖
๑๓๔. สังขตลักษณะ	๔๖๗
๑๓๕. อสังขตลักษณะ	๔๖๘
๑๓๖. “ดิน น้ำ ไฟ ลม” ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน	๔๖๙
๑๓๗. “สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้	๔๗๒

๑๓๘. สิ่ง ๆ นั้น มีอยู่	๔๗๓
๑๓๙. สิ่งนั้น มีแน่	๔๗๔
๑๔๐. ลำดับการปฏิบัติ เพื่ออรหัตตผล	๔๗๖
๑๔๑. ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นอนัตตา	๔๗๘
๑๔๒. อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์	๔๘๐

ภาคผนวก	๔๘๗
----------------	------------

๑๔๓. ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ	๔๘๘
๑๔๔. บริษัทสมาคม ๘	๔๙๐
๑๔๕. บุรพกรรมของการได้ลักษณะของมหาบุรุษ	๔๙๒
๑๔๖. อานิสงส์ของผู้มีจิตเลื่อมใสในตถาคต	๕๐๑
๑๔๗. ว่าด้วยทักษิณา	๕๐๔
๑๔๘. รัตนะที่หาได้ยาก	๕๑๐
๑๔๙. ผู้มีอุปการะมาก	๕๑๑
๑๕๐. ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อการละขาดซึ่งภพ	๕๑๓

ภพ

๑

ภพ เป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพ^๑ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่าง เหล่านี้คือ :-

กามภพ รูปภพ อรูปภพ.^๒

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน

ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง

เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ

ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ :-

ความเห็นชอบ ความดำริชอบ

การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ

ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

นิทาน. ส. ๑๖/๕๑/๙๑.

๑. ภพ : สถานที่ยึดมั่นวิญญูณไว้ตั้งอาศัยเพื่อเกิดขึ้น หรือเจริญงอกงามต่อไป.
(ดูเพิ่มเติม ที่ตั้งอยู่ของวิญญูณ น.๑๕ ตรัสภพเปรียบกับดิน วิญญูณ
เปรียบกับส่วนของพืชเช่น เมล็ด ที่สามารถเจริญงอกงามต่อไปได้)

๒. กามภพ : ที่เกิดอันอาศัย ดิน น้ำ ไฟ ลม, รูปภพ : สถานที่เกิดอันอาศัย
สิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด, อรูปภพ : สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่ไม่ใช่อรูป.

๒

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวอยู่ว่า
'ภพ-ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า!

อานนท์! ถ้ากรรมมีกามธาตุ^๑เป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ กามภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ?

หามิได้ พระเจ้าข้า!

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนืองนา
วิญญูณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยาง (สำหรับหล่อเลี้ยง
เชื่องอก) ของพืช วิญญูณของสัตว์ทั้งหลาย มีอวิชชา
เป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วย
ธาตุชั้นทรม (กามธาตุ) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป
ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ถ้ากรรมมีรูปธาตุ^๒เป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ รูปภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ?

หามิได้ พระเจ้าข้า!

๑. กามธาตุ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ.

(ดูเพิ่มเติม ไตรปิฎกไทย นิทาน. ส. ๑๖/๑๔๘/๓๕๕-๖.)

๒. รูปธาตุ : สิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด. (ดูเพิ่มเติม "มีอวิชชาเล็กน้อยใหญ่ครอบถ้วน
มีอินทรีย์ไม่ทรม" ไตรปิฎกไทย ส. ที. ๙/๓๒/๔๙.)

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนืองนา
 วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณ
 ของสัตว์ทั้งหลาย มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
 เครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง (รูปธาตุ) การ
 บังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มี
 แล้วไซ้ รูปภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนืองนา
 วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณ
 ของสัตว์ทั้งหลาย มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
 เครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต (อรูปธาตุ) การ
 บังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ติ.ก. อ. ๒๐/๒๘๗/๕๑๖.

๑. อรูปธาตุ : สิ่งที่ไม่ใช่รูป เป็นนามธรรม เช่น เวทนา สัญญา สังขาร.
 (ผู้ได้สมาธิระดับ อากาสานัญจายตนะขึ้นไป)

๓

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวอยู่ว่า
'ภพ-ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า!

อานนท์! ถ้ากรรมมีกามธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ร้ กามภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า!

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อหา
วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช (สำหรับ
หล่อเลี้ยงเชื้องอก) ความเจตนาที่ดี ความปรารถนาที่ดี
ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทรม (กามธาตุ) การ
บังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ร้ รูปภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า!

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อนา
 วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนา
 กิเลส ความปรารถนากิเลสของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชา
 เป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วย
 ธาตุชั้นกลาง (รูปธาตุ) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป
 ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มี
 แล้วไซ้ รูปภพ จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์! ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อนา
 วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนา
 กิเลส ความปรารถนากิเลสของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชา
 เป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วย
 ธาตุชั้นประณีต (อรูปธาตุ) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป
 ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์! ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

๔ เครื่องนำไปสู่ภพ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! พระองค์ตรัสอยู่ว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ
เครื่องนำไปสู่ภพ’ ดังนี้ ก็เครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร พระเจ้าข้า!
และความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพนั้น เป็นอย่างไรแล้ว
พระเจ้าข้า!

ราคะ! ฉันทะ (ความพอใจ) ก็ดี ราคะ (ความ
กำหนด) ก็ดี นันทิ (ความเพลิน) ก็ดี ตัณหา (ความอยาก)
ก็ดี อุปายะ (กิเลสเป็นเหตุเข้าไปสู่ภพ) และอุปาทาน
(ความถึอมั่นด้วยอำนาจกิเลส) อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่อง
เข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิตก็ดีใดๆ ในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาน

กิเลสเหล่านี้ นี่เราเรียกว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ’
ความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ มิได้
เพราะความดับไม่เหลือของกิเลส มีฉันทะ ราคะ เป็นต้น
เหล่านั้นเอง.

๕

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคลย่อมคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกฺกเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาน ย่อมมี เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มีอยู่ชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสสุปปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคลย่อมไม่คิด (โนเจตติ) ถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริ (โน ปกฺกเปติ) ถึงสิ่งใด แต่เขายังมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาน

ย่อมมี เมื่อวิญญูณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว
 ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี เมื่อความเกิดขึ้นแห่ง
 ภพใหม่ต่อไปมีอยู่ ชาตชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัส
 อุปายาสทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อม
 แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็ถ้าหากบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใดด้วย ย่อมไม่ดำริ
 ถึงสิ่งใดด้วย และย่อมไม่มีจิตฝังลงไป (โน อนุเสติ) ในสิ่ง
 ใดด้วย ในกาลใด ในกาลนั้น สิ่งนั้น ย่อมไม่เป็นอารมณ์
 เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญูณได้เลย เมื่ออารมณ์ไม่มี
 ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญูณ ย่อมไม่มี เมื่อวิญญูณนั้น
 ไม่ตั้งขึ้นเฉพาะ ไม่เจริญออกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่ง
 ภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่
 ต่อไป ไม่มี ชาตชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัส
 อุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์
 ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล.

๖

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑)

อานนท์! วิญญาณฐิติ (ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ) ๗ เหล่านี้ และ आयตนะ ๒ มีอยู่.

วิญญาณฐิติ ๗ เหล่าไหนเล่า ?

วิญญาณฐิติ ๗ คือ :-

อานนท์! สัตว์ทั้งหลาย (สัตว์) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๑.

อานนท์! สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ได้แก่ พวกเทพผู้ประทับอยู่ในหมู่พรหมที่บังเกิดโดยปฐมภูมิ^๑ (ปรมาณุพุตตา) นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๒.^๒

๑. ปฐมภูมิ : ภูมิเบื้องต้น สามารถเข้าถึงได้หลายทาง เช่น ผู้ได้ปฐมฌาน, ผู้เจริญเมตตา, ผู้กระทำกุศลกรรมบถ ๑๐, ผู้ประกอบพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น. (ดูเพิ่มเติม สัตตาวาสที่ ๒ น.๒๙)

๒. ในไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เฉพาะในสูตรนี้ วิญญาณฐิติที่ ๒ จะพบว่ามีความอธิบายทั้ง ๔ อยู่เพียงตำแหน่งเดียวที่เป็นพุทธวจน แต่ไม่ตรงกับสูตรอื่นที่กล่าวถึงวิญญาณฐิติ ๗ (คือใน ๒ สูตรของพระสารีบุตรที่พระพุทธเจ้ารับรอง ๑ สูตร และพระสารีบุตรทรงจำเอง ๑ สูตร) และไม่ตรงกับไตรปิฎกฉบับภาษาขอมและภาษายุโรป ดังนั้น คำว่า อบายทั้ง ๔ จึงไม่ได้นำมาใส่ในที่นี้.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพอภัสสระ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๓.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพสุกทินะ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๔.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะกำวล่งเสียได้ซึ่ง รูปสัญญา^๑ โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่ง ปฏิขสัญญา^๒ เพราะไม่ใส่ใจในนัตตสัญญา^๓ จึงเข้าถึงอากาสนัญจายตนะ มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๕.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะกำวล่งเสียได้ซึ่ง อากาสนัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ มีการทำในใจว่า “วิญญาณไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๖.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะกำวล่งเสียได้ซึ่ง วิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอาภิ-

๑. รูปสัญญา : ความหมายรู้ในรูป.

๒. ปฏิขสัญญา : ความหมายรู้อันไม่น่ายินดีในส่วนรูป.

๓. นานัตตสัญญา : ความหมายรู้อันมีประการต่างๆ ในส่วนรูป.

จัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี” ดังนี้ มีอยู่
นี่คือ วิญญานฐิติที่ ๗.

ส่วน อายตนะ ๒ นั้น คือ

อัสสนุสัตตายตนะที่ ๑

เนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒

อานนท์! ในบรรดาวิญญานฐิติ ๗ และอายตนะ ๒
(รวมเป็น ๙) นั้น วิญญานฐิติที่ ๑ อันใด มีอยู่ คือ สัตว์
ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย
เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก.

อานนท์! ผู้ใดรู้ชัดวิญญานฐิติที่ ๑ นั้น รู้ชัด
การเกิด (สมุทัย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความดับ (อตัถกมมะ)
แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษ
ต่ำทราม (อาทีนวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออก
ไปพ้น (นิสสรณะ) แห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอที่ผู้นั้น
จะเพลิดเพลนยิ่งซึ่งวิญญานฐิติที่ ๑ นั้น ?

ข้อนั้น เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า!

(ในกรณีแห่ง วิญญานฐิติที่ ๒ วิญญานฐิติที่ ๓ วิญญาน-
ฐิติที่ ๔ วิญญานฐิติที่ ๕ วิญญานฐิติที่ ๖ วิญญานฐิติที่ ๗ และ
อัสสนุสัตตายตนะที่ ๑ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างดังที่กล่าวแล้วข้างต้น
ก็ได้มีการอธิบาย ตรัสถาม และทูลตอบ โดยข้อความทำนองเดียวกัน

กับในกรณีแห่งวิญญานฐิติที่ ๑ นั้น ทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อแห่งสภาพธรรมนั้น ๆ เท่านั้น ส่วนเนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒ นั้น จะได้บรรยายด้วยข้อความเต็มอีกครั้งหนึ่ง ดังต่อไปนี้ :-)

อานนท์! ในบรรดาวิญญานฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ความหมายรู้ว่า มีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่) อันใด มีอยู่.

อานนท์! ผู้ใดรู้ชัดเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น รู้ชัดการเกิดแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดการดับแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อยแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษอันต่ำทรามแห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุปายเป็นเครื่องออกแห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอ ที่ผู้นั้น จะเพลิดเพลนยิ่งซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ?

ข้อนั้น เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า!

อานนท์! เมื่อใดแล ภิกษุรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง ซึ่งการเกิด การดับ รสอร่อย โทษอันต่ำทราม และอุปายเป็นเครื่องออกแห่งวิญญานฐิติ ๗ เหล่านี้ และแห่งอายตนะ ๒ เหล่านี้ด้วยแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะความไม่ยึดมั่น.

อานนท์! ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ผู้เป็นปัญญาวิมุตติ.

๗

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาน (นัยที่ ๒)

ภิกษุทั้งหลาย! สิ่งที่ใช้เป็นพีชมี ๕ อย่าง เหล่านี้
๕ อย่าง เหล่าไหนเล่า? ๕ อย่าง คือ:-

- (๑) พีชจากเหง้าหรือราก (มูลพีช)
- (๒) พีชจากต้น (ขนฺธพีช)
- (๓) พีชจากตาหรือผล (ผลพีช)
- (๔) พีชจากยอด (อคคพีช)
- (๕) พีชจากเมล็ด (พีชพีช)

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้
ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด
ยังมีเชือกอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี
แต่ดิน น้ำ ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย! สิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้
จะพึงเจริญงอกงามไพบูลย์ ได้แลหรือ?

หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า!

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้
และ ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลม
และแดด ยังมีเชือกอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้
ด้วยดี ทั้งดิน น้ำ ก็มีด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย! สิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านั้น
จะพึงเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้มิใช่หรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า!

ภิกษุทั้งหลาย!

วิญญานฐิติ ๔ อย่าง (รูป เวทนา สัญญา สังขาร)
พึงเห็นว่า เหมือนกับ ดิน.

ภิกษุทั้งหลาย!

นันทิราคะ (ความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน)
พึงเห็นว่าเหมือนกับ น้ำ.

ภิกษุทั้งหลาย!

วิญญาน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย พึงเห็นว่า
เหมือนกับ พีชสดทั้ง ๕ นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! วิญญาน ซึ่งเข้าถือเอารูป
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญานที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็น
ที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย! วิญญาน ซึ่งเข้าถือเอาเวทนา
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญานที่มีเวทนาเป็นอารมณ์
มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึง
ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญูณ ซึ่งเข้าถึงเอาสัณฺญา
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญูณที่มีสัณฺญาเป็นอารมณ์
มีสัณฺญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึง
ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญูณ ซึ่งเข้าถึงเอาสังขาร
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญูณที่มีสังขารเป็นอารมณ์
มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึง
ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า :-

เราจักบัญญัติซึ่งการมา การไป

การจติ (การตาย) การอุบัติ (การเกิด)

ความเจริญ ความงอกงาม

และความไพบูลย์ของวิญญูณ

โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา

เว้นจากสัณฺญา และเว้นจากสังขาร ดังนี้

นี้ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าวราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ
ในสัณฺญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญูณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุ
ละได้แล้ว.

เพราะละระคะได้
 อารมณ์สำหรับวิญญานก็ขาดลง
 ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี
 วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม
 หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง
 เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น
 เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง
 เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว
 เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน
 ย่อมรู้ชัดว่า
 ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
 กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว
 กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก ดังนี้.

พ.นุ. ส. ๑๗/๖๗-๖๘/๑๐๖-๑๐๗.

๘

ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็นำรังเกียจ

ภิกษุทั้งหลาย !

คุณ แม้นิดเดียว ก็เป็นของมีกลิ่นเหม็น จันใด.

ภิกษุทั้งหลาย !

สิ่งที่เรียกว่า ภพ ก็จันนั้นเหมือนกัน

แม้มีประมาณน้อย ชั่วลัดนิ้วมือเดียว

ก็ไม่มีคุณอะไรที่พอจะกล่าวได้.

เอก. อ๋. ๒๐/๔๖/๒๐๓.

(ในสูตรถัดไปได้ตรัสอุปมาด้วยมูตร ด้วยน้ำลาย ด้วยหนอง
ด้วยโลหิต โดยทำนองเดียวกัน เอก. อ๋. ๒๐/๔๖/๒๐๔.)

ลัตว์

๙

ความหมายของคำว่า “สัตว์”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ที่เรียกกันว่า ‘สัตว์ สัตว์’ ดังนี้,
อันว่าสัตว์มิได้ ด้วยเหตุเพียงไรเล่า พระเจ้าข้า!

ธนะ! จันตะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนด)
นันทิ (ความเพลิน) ตัณหา (ความอยาก) ไต ๆ มีอยู่ในรูป
เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในรูปนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า
“สัตว์” (ผู้ข้องติดในขันธทั้ง ๕) ดังนี้.

ธนะ! จันตะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไต ๆ มีอยู่
ในเวทนา (ความรู้สึกละสุข ทุกข์และไม่สุขไม่ทุกข์) เพราะการ
ติดแล้ว ข้องแล้วในเวทนานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า
“สัตว์” ดังนี้.

ธนะ! จันตะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไต ๆ มีอยู่
ในสัญญา (ความหมายรู้) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วใน
สัญญานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ธนะ! จันตะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไต ๆ มีอยู่
ในสังขารทั้งหลาย (ความปรุงแต่ง) เพราะการติดแล้ว
ข้องแล้วในสังขารทั้งหลายนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์”
ดังนี้.

ราคะ ! ฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหา ไฉย มียอยู่
ในวิญญาน เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในวิญญานนั้น
เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้แล.

ป.น.ธ. ส. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.

๑๐

เหตุให้มีการเกิด

ว่าจะ !

เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น

สำหรับสัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทาน (เชื่อ) อยู่

ไม่ใช่สำหรับสัตว์ผู้ที่ไม่มียุพาทาน.

ว่าจะ ! เปรียบเหมือนไฟที่มีเชื้อ ย่อมโพล่งขึ้นได้
ที่ไม่มีเชื้อ ก็โพล่งขึ้นไม่ได้ อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น.

ว่าจะ ! เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น สำหรับ
สัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทานอยู่ ไม่ใช่สำหรับสัตว์ผู้ที่ไม่มียุพาทาน.

พระโคตมผู้เจริญ ! ถ้าสมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัด
หลุดปลิวไปไกล สมัยนั้น พระโคตมย่อมบัญญัติซึ่งอะไรว่าเป็น
เชื้อแก่เปลวไฟนั้น ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?

ว่าจะ ! สมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล
เราย่อมบัญญัติเปลวไฟนั้น ว่า มีลมมันแหละเป็นเชื้อ
เพราะว่า สมัยนั้นลมย่อมเป็นเชื้อของเปลวไฟนั้น.

พระโคตมผู้เจริญ ! ถ้าสมัยใด สัตว์ทอดทิ้งกายนี้ และ
ยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น สมัยนั้น พระโคตมย่อมบัญญัติซึ่ง
อะไรว่าเป็นเชื้อแก่สัตว์นั้น ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?

วัจจะ !

สมัยใด สัตว์ทอดทิ้งกายนี้

และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น

เรากล่าวสัตว์นี้ว่า มีตณหานั่นแหละเป็นเชื้อ

เพราะว่าสมัยนั้น ตณหาย่อมเป็นเชื้อของสัตว์นั้น.

สพพ. ส. ๑๘/๔๘๕/๘๐๐.

๑๑

ลักษณะของการเกิด

สารีบุตร! กำเนิด ๔ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

๔ ประการ อย่างไรเล่า? คือ :-

(๑) อัมตชะกำเนิด (เกิดในไข่)

(๒) ชลาพุชะกำเนิด (เกิดในครรภ์)

(๓) สังเสทชะกำเนิด (เกิดในถ้ำโคล)

(๔) โอปปาติกะกำเนิด (เกิดผุดขึ้น)

สารีบุตร! ก็อัมตชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า?

สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ชำแรกเปลือกแห่งฟองเกิด
นี้เราเรียกว่า อัมตชะกำเนิด.

สารีบุตร! ชลาพุชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า?

สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ชำแรกไส้ (มดลูก) เกิด
นี้เราเรียกว่า ชลาพุชะกำเนิด.

สารีบุตร! สังเสทชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า?

สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ย่อมเกิดในปลาเนา
ในซากศพเนา ในขนมบูต หรือในน้ำครำ ในถ้ำโคล
(ของสกปรก) นี้เราเรียกว่า สังเสทชะกำเนิด.

สารีบุตร ! โอปปาติกะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า ?
เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และวินิบาต
บางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด.

สารีบุตร ! เหล่านี้แล กำเนิด ๔ ประการ.

ภุ. ม. ๑๒/๑๔๖/๑๖๙.

๑๒

กายแบบต่าง ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตตาวาส^๑ ๙ มีอยู่.

สัตตาวาส ๙ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

สัตว์พวกหนึ่ง (สตฺตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน
เหมือนมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก
นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๑

สัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน
เหมือนเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหม ผู้เกิดในปฐมภูมิ
(ปรมาณีพุดตา) นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๒

สัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน
เหมือนพวกเทพอาภัสสระ นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๓

สัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่าง
เดียวกัน เหมือนพวกเทพสุภิกิณหะ นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๔

สัตว์พวกหนึ่งไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เหมือน
พวกเทพผู้เป็นอสังขยสัตว์^๒ นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๕

๑. ที่อยู่ ที่อาศัยของสัตว์.

๒. สัตว์ผู้ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เข้าถึงโดยผู้ที่ได้สัญญาเวทิตินิโรธ เป็นต้น.

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งรูปสัณฐาน
โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฐิสัณฐาน
เพราะไม่ใส่ใจในนัตตสัณฐาน จึงเข้าถึงอากาศนัญญาตนะ^๑
มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สิ้นสุด” ดังนี้นี้เป็นสัตตาวาส
ที่ ๖

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอากาศนัญ-
ญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญานัญญาตนะ^๒
มีการทำในใจว่า “วิญญานไม่มีที่สิ้นสุด” ดังนี้นี้เป็นสัตตาวาส
ที่ ๗

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งวิญญานัญ-
ญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอาภิกขัญญาตนะ^๓
มีการทำในใจว่า “อะไรๆ ก็ไม่มี” ดังนี้นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๘

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอาภิกขัญญา-
ตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงเนวสัณญาณาสัณญาตนะ^๔
ดังนี้นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แล สัตตาวาส ๙.

สตตก. อ. ๒๓/๔๑๓/๒๒๘.

๑. ความหมายรู้ในความไม่มีที่สิ้นสุดของอากาศ.

๒. ความหมายรู้ในความไม่มีที่สิ้นสุดของวิญญาน.

๓. ความหมายรู้ในความไม่มีอะไร.

๔. ความหมายรู้ว่า สัณญาณมีก็ไม่ใช่ สัณญาณไม่มีก็ไม่ใช่.

๑๓

คติ ๕ และอุปมา

สารีบุตร! คติ^๑ ๕ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

๕ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) นรก

(๒) กำเนิดเดรัจฉาน

(๓) เปตวิสัย

(๔) มนุษย์

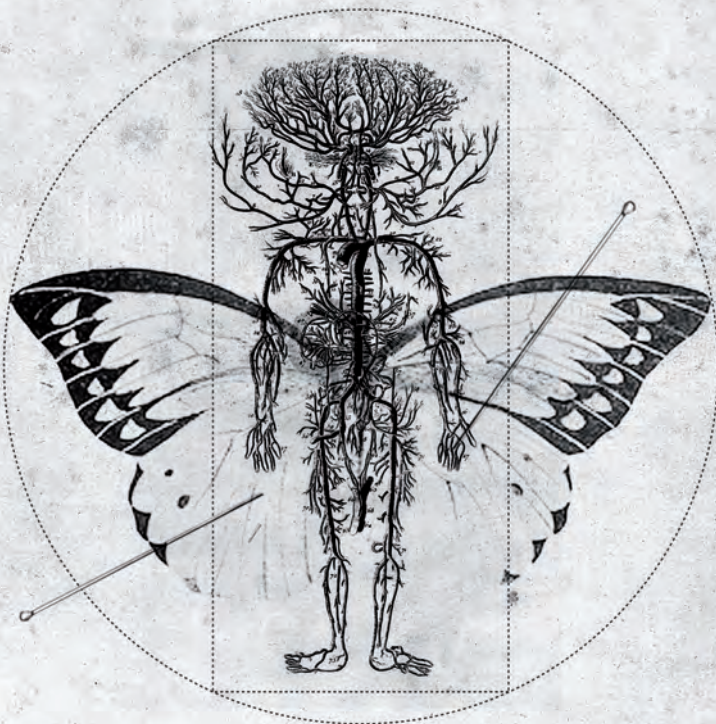
(๕) เทวดา

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งนรก ทางยังสัตว์ให้ถึงนรก และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงนรก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก^๒ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งกำเนิดเดรัจฉาน ทางยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

๑. คติ : ทางไปของสัตว์. (ที่นำไปสู่สภาพ)

๒. อบาย ทุคติ วินิบาต นรก : ที่เกิดของสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์.

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งเปรตวิสัย ทางยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งเหล่ามนุษย์ ทางยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมบังเกิดในหมู่มนุษย์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งเทวดาทั้งหลาย ทางยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งนิพพาน ทางยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

อุปมาการเห็นคติ

สารีบุตร! เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ลึกยิ่งกว่าชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลว ปราศจากควัน ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่หลุมถ่านเพลิงนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมถ่านเพลิงนี้ทีเดียว” โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น พึงเห็นเขตกกลงในหลุมถ่านเพลิงนั้น เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว แม้นั้นใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โดยสมัยต่อมา เราได้เห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนหลุมคู ลึกยิ่งกว่า
 ชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยคู ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อน
 แผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่หลุมคูนั้นแหละ
 โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าว
 อย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น
 และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมคูนี้ทีเดียว” โดยสมัย
 ต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น พึงเห็นเขาตกลงในหลุมคูนั้น
 เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน แม้นินฺใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนใน
 โลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
 ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย
 เพราะกายแตก จักเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน โดยสมัยต่อมา
 เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
 เข้าถึงแล้วซึ่งกำเนิดเดรัจฉาน เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้า
 เผ็ดร้อน ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อัน
 ไม่เสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันเบาบาง มีเงาอันโปร่ง
 ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย

หิว ระบาย มุ่งมาสู่ต้นไม้ที่นั่นแหละ โดยมรรคาสายเดียว
 บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้
 ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น
 จักมาถึงต้นไม้ที่เดียว” โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น
 พึงเห็นเขานั่งหรือนอนในเงาต้นไม้ที่นั่น เสวยทุกขเวทนา
 เป็นอันมาก แม้ฉันใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนใน
 โลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
 ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย
 เพราะกายแตก จักเข้าถึงเปรตวิสัย โดยสมัยต่อมา
 เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
 เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย เสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก
 ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อัน
 เสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันหนา มีเงาหนาทึบ ลำต้นนั้น
 บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เห็นดเห็น้อย หิว ระบาย
 มุ่งมาสู่ต้นไม้ที่นั่นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุ
 เห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น

ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนี้ จักมาถึงต้นไม้ที่เดียว”
โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น พึงเห็นเขานั่งหรือนอน
ในเงาต้นไม้ นั้น เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก แม้จันใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนใน
โลกนี้ด้วยใจจันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก จักบังเกิดในหมู่มนุษย์ โดยสมัยต่อมา
เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
บังเกิดแล้วในหมู่มนุษย์ เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก ด้วย
ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนปราสาทในปราสาทนั้น
มีเรือนยอด ซึ่งฉาบทาแล้ว ทั้งภายในและภายนอก
หาช่องลมมิได้ มีวงกรอบอันสนิท มีบานประตู และ
หน้าต่างอันปิดสนิทดี ในเรือนยอดนั้น มีบัลลังก์อันลาด
ด้วยผ้าโกเชาว์ขนยาว ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะ
สีขาว ลาดด้วยขนเจียมเป็นแผ่นทึบ มีเครื่องลาดอย่างดี
ทำด้วยหนังชะมด มีเพดานกั้นในเบื้องบน มีหมอนแดง
วาง ณ ข้างทั้งสอง ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อน

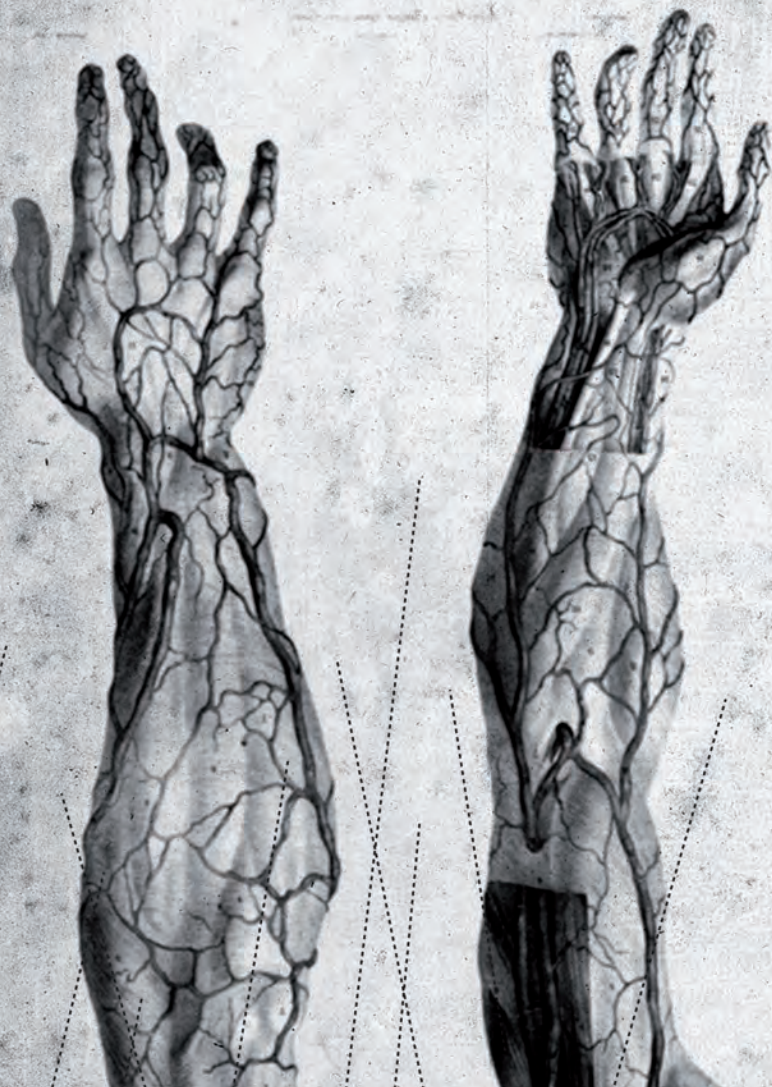
แผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระบาย มุ่งมาสู่ปราสาทนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงปราสาทนี้ทีเดียว” โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น ฟังเห็นเขานั่งหรือนอนบนบัลลังก์ ในเรือนยอด ณ ปราสาทนั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีน้ำอันเย็น ไสสะอาด มีท่าอันดี น้ำอันรมย์ และในที่มิไกลสระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทึบ ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระบาย มุ่งมาสู่สระโบกขรณีนั้นแหละ

โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวว่า
 อย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น
 และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงสระโบกขรณีนี้ทีเดียว” โดย
 สมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุนั้น ฟังเห็นเขาลงสู่สระโบกขรณีนั้น
 อาบและดื่ม ระวังความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย
 และความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอนในแนวป่านั้น
 เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันทิ.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนใน
 โลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
 ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักกระทำให้แจ้ง
 ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
 อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
 เข้าถึงอยู่ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุรุษนั้น กระทำ
 ให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้
 เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
 เข้าถึงแล้วแลอยู่ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว.

นรก

๑๔

เหตุให้ทุกข์ปรากฏ

จนทะ! ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
 ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
 ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง.

จนทะ! ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
 เป็นอย่างไรเล่า? จนทะ! คนบางคนในกรณีนี้:-

(๑) เป็นผู้มียกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง หยาบชัก
 มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทุบตี ไม่มี
 ความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต

(๒) เป็นผู้มียกติถือเอาสิ่งของที่มีเจ้าของมิได้ให้
 คือวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้านหรือในป่า
 ก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) เป็นผู้มียกติประพฤตินิคมในกาม (คือ
 ประพฤติผิด) ในหญิง ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย
 พี่น้องหญิงหรือญาติรักษา อธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี
 หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุดแม้หญิงอันเขามั่นไว้ (ด้วย
 การคล้องพวงมาลัย) เป็นผู้ประพฤตินิคมจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จนทะ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางกาย
๓ อย่าง.

จนทะ! ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
เป็นอย่างไรเล่า? จนทะ! คนบางคนในกรณีนี้:-

(๑) เป็นผู้มีปากดีกล่าวเท็จ ไปสู่สภากิตติ ไปสู่บริษัท
กิตติ ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติกิตติ ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคม
กิตติ ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลกิตติ อันเขาเข้าไปเป็นพยาน ถ้ามว่า
“บุรุษผู้เจริญ! ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น”
ดังนี้ บุรุษนั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่าไม่รู้
เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าเห็น เมื่อเห็นก็กล่าวไม่เห็น เพราะเหตุ
ตนเอง เพราะเหตุผู้อื่นหรือเพราะเหตุเห็นแก่อำมิสไร ๆ
ก็เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) เป็นผู้มีวาจาส่อเสียด คือฟังจากฝ่ายนี้แล้ว
ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังจากฝ่ายโน้นแล้ว
มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น เป็นผู้ทำคนที่สามัคคีกัน
ให้แตกกัน หรือทำคนที่แตกกันแล้วให้แตกกันยิ่งขึ้น พอใจ
ยินดี เพลิดเพลินในการแตกกันเป็นพวก เป็นผู้กล่าววาจา
ที่กระทำให้แตกกันเป็นพวก

(๓) เป็นผู้มีความหยาบ อันเป็นความหยาบกาย กล้าแข็ง แสบเผ็ดต่อผู้อื่น กระทบทกระเทียบผู้อื่น แวดล้อมอยู่ด้วยความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เขาเป็นผู้กล่าววาทะมีรูปลักษณะเช่นนั้น

(๔) เป็นผู้มีความเพ้อเจ้อ คือเป็นผู้กล่าวไม่ถูกกาล ไม่กล่าวตามจริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัย เป็นผู้กล่าววาทะไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่ถูกกาลเทศะ ไม่มีจุดจบ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

Junta! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางวาทะ ๔ อย่าง.

Junta! ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า? Junta! คนบางคนในกรณีนี้:-

(๑) เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา (ความโลภเพ่งเล็ง) เป็นผู้โลภเพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) เป็นผู้มัวจิตพยาบาท มีความดำริในใจเป็นไปในทางประทุษร้าย ว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเดือดร้อน จงแตกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ อย่าได้มีอยู่เลย” ดังนี้ เป็นต้น

(๓) เป็นผู้มีความเห็นผิด มีทศสนะวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้ว ไม่มี (ผล), ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล), การบูชาที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล), ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี, โลกนี้ ไม่มี, โลกอื่น ไม่มี, มารดา ไม่มี, บิดา ไม่มี, โอปปาติกะสัตว์ ไม่มี, สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็ไม่มี” ดังนี้

จนทะ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางใจ

๓ อย่าง.

จนทะ! เหล่านี้แล เรียกว่า อุกุศลกรรมบถสิบ.

จนทะ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศล-กรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ นรกย่อมปรากฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปรากฏ เปตวิสัยย่อมปรากฏ หรือว่าทุกติใด ๆ แม้อีก ย่อมมี.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในนรก.

ทสก. อ. ๒๔/๒๘๕-๒๘๗/๑๖๕.

ทสก. อ. ๒๔/๓๐๕/๑๘๗.

(สูตรอื่นๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ; จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. ทสก. อ. ๒๔/๓๕๒-๓๓๒/๑๙๘-๒๐๑.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า “เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในนรก” นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า “เป็นผู้ชู้ตราบตนเอง” ก็มี, “ตายแล้วไปทุกคติ” ก็มี, “เป็นพาล” ก็มี. ทสก. อ. ๒๔/๓๓๒-๓๓๓/๒๐๒-๒๐๓.)

๑๕

โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

คหบดีทั้งหลาย! โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล
๕ ประการเหล่านี้. ๕ ประการ คือ :-

คหบดีทั้งหลาย!

(๑) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมเข้าถึงความเสื่อม
แห่งโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ
นี้เป็นโทษข้อที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

(๒) เกียรติศัพท์อันชั่วของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว
ย่อมกระฉ่อนไป นี่เป็นโทษข้อที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของ
คนทุศีล

(๓) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ
คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท หรือสมณ
บริษัท ย่อมครั่นคร้าม เก้อเขิน นี่เป็นโทษข้อที่ ๓ แห่งศีล
วิบัติของคนทุศีล

(๔) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกาละ
นี้เป็นโทษข้อที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

(๕) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่การตาย
เพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต
นรก นี่เป็นโทษข้อที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

คหบดีทั้งหลาย! เหล่านี้แล คือ โทษแห่งศีลวิบัติ
ของคนทุศีล ๕ ประการ.

มหา. ที. ๑๐/๑๐๑/๗๙.

๑๖

ทศติของผู้ทศิล

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงธรรมปริยาย อันเป็นเหตุแห่งความกระเลื่อกระสนไปตามกรรม (ของหมู่สัตว์) แก่พวกเธอ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ธรรมปริยายอันแสดงความกระเลื่อกระสนไปตามกรรม เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มืกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มืปกติ ทำปาณาติบาต หยาบช้ำ มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต เขากระเลื่อกระสนด้วย (กรรมทาง) กาย กระเลื่อกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา กระเลื่อกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ กายกรรมของเขาคด วจีกรรมของเขาคด มโนกรรมของเขาคด คติของเขาคด อุปบัติ (การเข้าถึงภพ) ของเขาคด.

ภิกษุทั้งหลาย! สำหรับผู้มีคติดค มีอุปปัตตคนั้น
เรากล่าวคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาคติสองอย่าง
แก่เขา คือ เหล่าสัตว์นรก ผู้มีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือว่า
สัตว์เดรัจฉานผู้มีกำเนิดกระเลื้อกกระสัน ได้แก่งู แมลงป่อง
ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้า หรือสัตว์เดรัจฉานเหล่าอื่น
ที่เห็นมนุษย์แล้วกระเลื้อกกระสัน.

ภิกษุทั้งหลาย! ภูตสัตว์ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้
คือ อุปปัตติย่อมมีแก่ภูตสัตว์ เขาทำกรรมใดไว้ เขาย่อม
อุปบัติด้วยกรรมนั้น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องภูตสัตว์นั้น
ผู้อุปบัติแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายเป็น
ทายาทแห่งกรรม ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้.

ทสก. อ. ๒๔/๓๐๗/๑๙๓.

(ในกรณีแห่งบุคคลผู้กระทำอกุศลนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร
ก็ได้ตรัสไว้ด้วยข้อความอย่างเดียวกันกับในกรณีของผู้กระทำ
ปาณาติบาตดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทุกประการ และยังได้ตรัสเลยไปถึง
วิหิงสาคีรี มโนหิงสาคีรี ด้วยข้อความอย่างเดียวกันอีกด้วย)

๑๗

วิบากของผู้ทุศีล

ภิกษุทั้งหลาย! ปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) ที่เสพ
ทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก
เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งปาณาติบาตของผู้เป็นมนุษย์ที่เบาว่า
วิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อมีอายุสั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! อทินนาทาน (ลักทรัพย์) ที่เสพ
ทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก
เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งอทินนาทานของผู้เป็นมนุษย์ที่เบาว่า
วิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแห่งโภคะ.

ภิกษุทั้งหลาย! กาเมสุมิฉฉาจาร (ประพฤติด
ในกาม) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป
เพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารของผู้เป็นมนุษย์ที่เบา
กว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อก่อเวรด้วยศัตรู.

ภิกษุทั้งหลาย! มุสาวาท (คำเท็จ) ที่เสพทั่วแล้ว
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไป
เพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งมุสาวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบาว่า
วิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการถูกกล่าวด้วย
คำไม่จริง.

ภิกษุทั้งหลาย! ปิสุณวาท (คำยุยงให้แตกกัน) ที่
เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก
เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งปิสุณวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบาว่า
วิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการแตกจากมิตร.

ภิกษุทั้งหลาย! ฝรุสาวาท (คำหยาบ) ที่เสพทั่วแล้ว
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไป
เพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งผลสุวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่า
วิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการได้ฟังเสียง
ที่ไม่น่าพอใจ.

ภิกษุทั้งหลาย! สัมผัสปลापะ (คำเพื่อเจอ) ที่
เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนร
เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งสัมผัสปลापะของผู้เป็นมนุษย์ที่เบา
กว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อวาจาที่ไม่มีใคร
เชื่อถือ.

ภิกษุทั้งหลาย! การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย
ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป
เพื่อนร เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยของ
ผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไป
เพื่อความเป็นบ้า (อุมมตตก).

๑๘

เคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงของคนพาล

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนบุรุษทั้งแอกที่มีรูเดียว ลงไปในมหาสมุทร แอคนั้นถูกลมตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันตก ถูกลมตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันออก ถูกลมเหนือพัดไปทางทิศใต้ ถูกลมใต้พัดไปทางทิศเหนือ มีเต้าตาบอดอยู่ในมหาสมุทรนั้น ล่องไปเรื่อยไปจึงจะผุดขึ้น ครั้งหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น เป็นอย่างไรเล่า? เต้าตาบอดตัวนั้น จะพึงเอาคอสวมเข้าที่แอกซึ่งมีรูเดียวโน้นได้บ้างไหมหนอ?

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระเจ้าข้า!

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ถ้าจะเป็นไปได้บ้างในบางครั้ง บางคราว ก็โดยล่วงระยะกาลนานแน่นอน.

ภิกษุทั้งหลาย! เต้าตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอสวมเข้าที่แอกซึ่งมีรูเดียวโน้นได้ยังจะเร็วกว่า เรากล่าวความเป็นมนุษย์ที่คนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวหนึ่งแล้ว จะพึงได้ยิ่งยากกว่านี้ นั่นเพราะเหตุไร?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะในตัวคนพาลนี้ไม่มีการ
ประพฤติธรรม ไม่มีความประพฤติสงบ ไม่มีการทำกุศล
ไม่มีการทำบุญ มีแต่การกินกันเอง การเบียดเบียนผู้อ่อนแอ.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลนั้นนั่นแล ถ้าจะมาสู่
ความเป็นมนุษย์ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหนๆ โดย
ล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุลต่ำ คือ สกุลคนฉันทาล
หรือสกุลคนจักสาน หรือสกุลช่างรถ หรือสกุลคนเทษยะ
เห็นปานนั้น ในบ้านปลาย อันเป็นสกุลคนจน มีข้าว น้ำและ
อาหารน้อย มีชีวิตเป็นไปลำบาก ซึ่งเป็นสกุลที่จะได้ของกิน
และเครื่องนุ่งห่มโดยผิดเคื่อง และเขาจะมีผิพรรณทราม
น่าเกลียดชัง ร่างม่อต้อ มีโรคมาก เป็นคนตาบอดบ้าง เป็น
คนง่อยบ้าง เป็นคนกระจอกบ้าง เป็นคนเปลี้ยบ้าง ไม่ได้
ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน
ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป เขาจะประพฤติกายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้นแล้วเมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหมือนนักเลงการพนัน เพราะ
เคราะห์ร้ายประการแรกเท่านั้นจึงต้องเสียลูกบ้าง เสียเมียบ้าง
เสียสมบัติทุกอย่างบ้างยิ่งขึ้นไปอีก ต้องถึงถูกจองจำ เคราะห์ร้าย
ของนักเลงการพนันที่ต้องเสียไปดังนั้น เพียงเล็กน้อย

ที่แท้แลเคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงกว่านั้น คือ
เคราะห์ที่คนพาลนั้นประพฤติกายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว
ตายไป เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก นั่นเอง.

อุปปริ. ม. ๑๔/๓๑๙-๓๒๐/๔๘๑-๔๘๓.

๑๙

ปฏิบัติให้เข้าถึงนรกชื้อปหาสะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์เคยได้ยินคำของ
นักเดินร่ำผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ก่อน ๆ กล่าวว่า นักเดินร่ำคนใด
ทำให้คนหัวเราะ รื่นเริง ด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง ในท่ามกลาง
สถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ ผู้นั้นเมื่อแตกกายตายไป
ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้ร่าเริง ในข้อนี้พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่าอย่างไร ?

อย่าเลยคามณิ ! ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถาม
ข้อนี้จะเราเลย.

แม้ครั้งที่ ๒ คามณิ ได้ทูลถามอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

แม้ครั้งที่ ๓ คามณิ ได้ทูลถามอีก พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

คามณิ ! เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจาก
ราคะ อันกิเลสเครื่องผูกคือราคะผูกไว้ นักเดินร่ำรวบรวม
เข้าไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในท่ามกลาง
สถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้น
มากยิ่งขึ้น

เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโทสะ อัน
กิเลสเครื่องผูกคือโทสะผูกไว้ นักเดินร่ำรวบรวมเข้าไว้ซึ่ง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ ในท่ามกลางสถานต้นรำ
ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโมหะ อัน
กิเลสเครื่องผูกคือโมหะผูกไว้ นักเต้นรำย่อมรวบรวมไว้
ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ ในท่ามกลางสถานต้นรำ
ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

นักเต้นรำนั้น ตนเองก็มัวเมาประมาท ตั้งอยู่ใน
ความประมาท เมื่อแตกกายตายไป ย่อมบังเกิดในนรก
ชื่อปหาสะ

อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักเต้นรำคนใด
ทำให้คนหัวเราะ รื่นเริงด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง
ในท่ามกลางสถานต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ
ผู้นั้นเมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
แห่งเทวดาชื่อปหาสะดังนี้ไซ้ ความเห็นของเขานั้น
เป็นความเห็นผิด.

คามณิ! ก็เราย่อมกล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใด
อย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน ของบุคคล
ผู้มีความเห็นผิด.

๒๐

ปฏิบัติให้เข้าถึงนรกชื่อสรชิต

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ได้สดับคำของ
นักรบอาชีพทั้งอาจารย์และปาจารย์ก่อน ๆ กล่าวกันอย่างนี้ว่า
นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายามในสงคราม คนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่ง
กำลังอุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสรชิต ในข้อนี้พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่าอย่างไร ?

อย่าเลยคามณี ! ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถาม
ข้อนี้กะเราเลย.

แม้ครั้งที่ ๒ คามณี ได้ทูลถามอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

แม้ครั้งที่ ๓ คามณี ได้ทูลถามอีก พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

คามณี ! นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายาม
ในสงคราม ผู้นั้นยึดหน่วงจิตกระทำไว้ไม่ดี ตั้งจิตไว้
ไม่ดีก่อนว่า สัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกแทง จงขาดสูญ
จงพินาศ หรือว่าอย่าได้มีคนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลังอุตสาหะ
พยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเกิดในนรก
ชื่อสรชิต

ก็ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักรบอาชีพคนใด
อุตสาหะพยายามในสงคราม คนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลัง
อุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อม
เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสรัชิต ดังนี้ใช้
ความเห็นของผู้นั้นเป็นความเห็นผิด.

คามณิ! ก็เราย่อมกล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใด
อย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ของบุคคล
ผู้มีความเห็นผิด.

สพพ. ส. ๑๘/๓๘๐/๕๕๓.

๒๑

อสังกรรมที่ทำให้เกิดในนรกตลอดกับ

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวทัตต์ผู้อันอสังกรรม ๓ ประการ ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกับ เยียวยาไม่ได้.

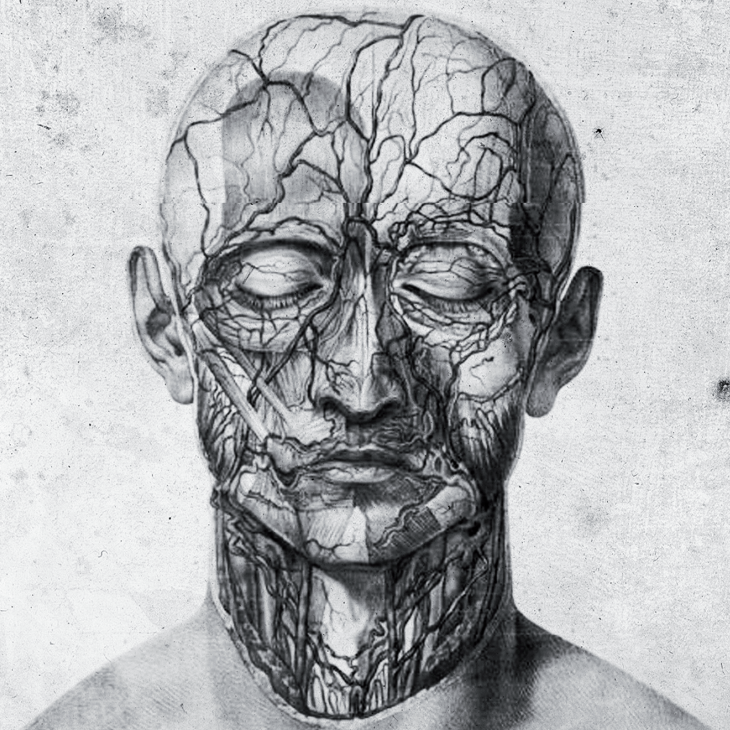
อสังกรรม ๓ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) เทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีความปรารถนา เลวทรามครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ...

(๒) เทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีมิตรชั่วครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ...

(๓) ก็เมื่อมรรคและผลที่ควรกระทำให้อยู่มีอยู่ เทวทัตต์ถึงความพินาศเสียในระหว่างเพราะการบรรลุ คุณวิเศษมีประมาณเล็กน้อย

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวทัตต์ผู้อันอสังกรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกับ เยียวยาไม่ได้.

๒๒

อุปมาความทุกข์ในนรก

ภิกษุทั้งหลาย! ลักษณะเครื่องหมาย เครื่องอ้าง
ว่าเป็นพาลของคนพาลนี้ มี ๓ อย่าง.

๓ อย่าง อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย! คนพาลในโลกนี้

มักคิดความคิดที่ชั่ว

มักพูดคำพูดที่ชั่ว

มักทำการทำที่ชั่ว

ถ้าคนพาลจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ชั่ว พูดคำพูด
ที่ชั่ว และทำการทำที่ชั่ว บัณฑิตพวกไหนจะพึงรู้จักเขาได้ว่า
ผู้นี้เป็นคนพาล เป็นอัสถบุรุษ เพราะคนพาลมักคิด
ความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว และมักทำการทำที่ชั่ว
ฉะนั้น พวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า นี่เป็นคนพาล เป็นอัสถบุรุษ.

ภิกษุทั้งหลาย! คนพาลนั้นนั่นแล ย่อมเสวย
ทุกข์โทมนัส ๓ อย่างในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าคนพาลนั่งในสภาก็ดี ริมถนน
ก็ดี ริมทางสามแพร่งก็ดี ชนในที่นั้นๆ จะพูดถ้อยคำที่

พอเหมาะพอสมแก่เขา ถ้าคนพาลมักเป็นผู้ทำชีวิตสัตว์ให้
ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤติดิ
ในกาม มักพูดเท็จ มีปกติตั้งอยู่ในความประมาทเพราะดื่ม
น้ำเมาคือสุราและเมรัย ในเรื่องที่ชนพูดถ้อยคำที่พอเหมาะ
พอสมแก่เขานั้นแล คนพาลจะมีความรู้สึกลักษณะนี้ว่า
ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในธรรม
เหล่านั้นด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัส
ข้อที่ ๑ ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก คนพาลเห็น
พระราชาทั้งหลายจับโจรผู้ประพฤติดิมาแล้ว สั่งลง
กรรมกรณ์ต่างชนิด คือ :-

- (๑) โบยด้วยแสบ้าง
- (๒) โบยด้วยหวายบ้าง
- (๓) ตีด้วยตะบองสั้นบ้าง
- (๔) ตัดมือบ้าง
- (๕) ตัดเท้าบ้าง
- (๖) ตัดทั้งมือทั้งเท้าบ้าง
- (๗) ตัดหูบ้าง

- (๘) ตัดจุมุกข้าง
- (๙) ตัดทั้งหูทั้งจุมุกข้าง
- (๑๐) ลงกรรมกรรมวิธี หม้อเคียนน้ำส้ม ข้าง*
- (๑๑) ลงกรรมกรรมวิธี ขอดสังข์ ข้าง
- (๑๒) ลงกรรมกรรมวิธี ปากราหู ข้าง
- (๑๓) ลงกรรมกรรมวิธี มาลัยไฟ ข้าง
- (๑๔) ลงกรรมกรรมวิธี คบมือ ข้าง
- (๑๕) ลงกรรมกรรมวิธี รื้อสาย ข้าง
- (๑๖) ลงกรรมกรรมวิธี นุ่งเปลือกไม้ ข้าง
- (๑๗) ลงกรรมกรรมวิธี ยืนกวาง ข้าง
- (๑๘) ลงกรรมกรรมวิธี เกี้ยวเหยื่อเบ็ด ข้าง
- (๑๙) ลงกรรมกรรมวิธี เหยี่ยูกษาปณ์ ข้าง
- (๒๐) ลงกรรมกรรมวิธี แปรงแสบ ข้าง
- (๒๑) ลงกรรมกรรมวิธี กางเวียน ข้าง
- (๒๒) ลงกรรมกรรมวิธี ตั้งฟาง ข้าง
- (๒๓) ราวด้วยน้ำมันเดือด ๆ ข้าง
- (๒๔) ให้สุนัขทั้งข้าง
- (๒๕) ให้อนหงายบนหลาวทั้งเป็น ๆ ข้าง
- (๒๖) ตัดศีรษะด้วยดาบข้าง

๑. วิธีลงกรรมกรรม อ่านเพิ่มเติมได้ที่ท้ายบทนี้.

ในขณะที่เห็นนั้น คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วปานใดแล พระราชาทั้งหลายจึงจับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิด คือ โขยด้วยแส้บ้าง ... ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ก็กรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในกรรมเหล่านั้นด้วย ถ้าแม้พระราชาทั้งหลายรู้จักเรา ก็จะจับเราแล้วสั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิด คือ โขยด้วยแส้บ้าง ... ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสข้อที่ ๒ แม้ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก กรรมอันเป็นบาปที่คนพาลทำไว้ในกาลก่อน คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนตั่ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น เปรียบเหมือนเงายอดภูเขายิ่งใหญ่ ย่อมปกคลุม ครอบงำแผ่นดินในสมัยเวลาเย็น ฉะนั้นใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉะนั้นเหมือนกันแล กรรมอันเป็นบาปที่คนพาลทำไว้ในก่อน คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนตั่ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในสมัยนั้น คนพาลจะมีความรู้สึก
 อย่างนี้ว่าเราไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่อง
 ป้องกันความหาวดกลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่ความร้าย
 ทำแต่ความเลว ละโลกนี้ไปแล้ว จะไปสู่คติของคนที่ไม่ได้
 ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่องป้องกันความ
 หาวดกลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ความร้าย และความเลว
 เป็นกำหนด คนพาลนั้นย่อมเศร้าโศก ระทมใจ คร่ำครวญ
 ทูบกร่ำไห้ ถึงความหลงใหลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัส
 ข้อที่ ๓ แม้ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลนั้นนั้นแลประพฤติทุจริต
 ทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง
 อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง
 พึงกล่าวถึงนรคนั้นนั้นแหละว่า เป็นสถานที่ที่ไม่น่า
 ปรารถนา ไม่น่ารักใคร่ ไม่น่าพอใจโดยส่วนเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้แม้จะเปรียบอุปมา
 ถึงความทุกข์ในนรก ก็ไม่ใช่ง่ายนัก.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่?

ภิกษุทั้งหลาย! อาจเปรียบได้.

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนพวกราชบุรุษจับโจรผู้ประพฤติดีตมาแสดงแด่พระราชว่า “ขอเดชะ! ผู้นี้เป็นโจรประพฤติดีตต่อพระองค์ ขอพระองค์โปรดลงอาชญาที่ทรงพระราชประสงค์แก่มันเถิด” พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนี้ในเวลาเช้า” พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลาเช้า ครั้นเวลากลางวัน พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาเจ้าเจริญ! บุรุษนั้นเป็นอย่างไร?” พวกราชบุรุษกราบทูลว่า “ขอเดชะ! ยังเป็นอยู่อย่างเดิมพระเจ้าข้า!” พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลากลางวัน” พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลากลางวัน ครั้นเวลาเย็น พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาเจ้าเจริญ! บุรุษนั้นเป็นอย่างไร?” พวกราชบุรุษกราบทูลว่า “ขอเดชะ! ยังเป็นอยู่อย่างเดิมพระเจ้าข้า!” พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลาเย็น” พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลาเย็น.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ? บุรุษนั้น ถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่ม
พึงเสวยทุกขโทมนัสเพราะการที่ถูกแทงนั้นเป็นเหตุบ้าง
หรือหนอ ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บุรุษนั้นถูกแทงด้วยหอกแม่เล่มเดียว
ก็เสวยทุกขโทมนัสเพราะเหตุที่ถูกแทงนั้นได้ ป่วยการกล่าวถึงหอก
ตั้งสามร้อยเล่ม.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบแผ่นหินย่อม ๆ
ขนาดเท่าฝ่ามือ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ? แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้
กับภูเขาหลวงหิมพานต์อย่างไหนหนอแลใหญ่กว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือ
ที่ทรงถือนี้ มีประมานน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว
ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึง
แม้การเทียบกันได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉะนั้นเหมือนกันแล ทุกขโทมนัส
ที่บุรุษกำลังเสวยเพราะการถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่ม
เป็นเหตุ เปรียบเทียบทุกข์ของนรกยังไม่ถึงแม้ความนับ
ยังไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ยังไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.

๑.หม้อเคี้ยวน้ำส้ม คือ ให้อ้อยกระบานตีตะเล็กลงแล้ว เอาคีมคีบก้อนเหลกแดงใหญ่ใส่ลง ให้มันระหมองตีตะพล่งฟูขึ้น ดั่งหม้อเคี้ยวน้ำส้มพะอุม

๒.ขอดสังข์ คือ ให้ตัดแต่หนังจระเบื่องหน้า ถึงไพรปาก เบื้องบนทั้งสองข้างเป็นกำหนด ถึงหมวกหูทั้งสองข้างเป็นกำหนด ถึงเกลียวคอชายผมเบื้องหลังเป็นกำหนด แล้วให้มนุกระหมวดผมเข้าทั้งสิ้น เอาท่อนไม้สอดเข้าข้างละคนโยกถอนคลอนสั่น เพิกหนังทั้งผมนั้นออกเสียแล้ว เอากรวดทรายหยาบขัดกระบานตีตะชำระให้ขาวเหมือนพรรณศรีสังข์

๓.ปากราหู คือ เอาขอเกี่ยวปากให้อ้าไว้แล้วตามประทีปไว้ในปาก ไนยหนึ่งเอาปากลิ้นอันคมนั้น แสะแหะผ้าปากจนหมวกหูทั้งสองข้าง แล้วเอาขอเกี่ยวให้อ้าปากไว้ให้โลหิตไหลออกเต็มปาก

๔.มาลัยไฟ คือ เอาผ้าชุบน้ำมันพันให้ทั่วกายแล้วเอาเพลิงจุด

๕.คบมือ คือ เอาผ้าชุบน้ำมันพันนิ้วมือสิ้นทั้ง ๑๐ นิ้วแล้วเอาเพลิงจุด

๖.ริ้วสาย คือ เชือดเนื้อให้ปนแรง ปนริ้ว อย่าให้ขาด ให้เนื่องด้วยหนังตั้งแต่ใต้คอลงไปถึงข้อเท้าแล้วเอาเชือกผูกจำให้เดิรเหยียบย่ำริ้วเนื้อ ริ้วหนังแห่งตนให้จุดคร่าตีจำให้เดิรไปจนกว่าจะตาย

๗.นุ่งเปลือกไม้ คือ เชือดเนื้อให้เนื่องด้วยหนังปนแรงเป็นริ้ว แต่ใต้คอลงมาถึงเอวแล้วเชือดแต่เอวให้ปนแรง ปนริ้ว

ลงมาถึงข้อเท้า กระทำเนื้อเบื่องบนนั้นให้เป็นริ้วตกปกคลุมลงมา
เหมือนนุ่งผ้าคารอง

๘.ยืนกาง คือ เอาห้วงเหลกสวมข้อสอกทั้งสองข้อเข้าทั้ง
สองข้างให้หมั้นแล้วเอาหลักเหลกสอดลงในวงเหลกแย่งซึ่งตริงลง
ไว้กับแผ่นดินอย่าให้ไหวตัวได้แล้วเอาเพลิงลนให้รอบตัวกว่าจะตาย

๙.เกี่ยวเหยื่อเบ็ด คือ เอาเบ็ดใหญ่มีคมสองข้างเกี่ยวทั่ว
กาย เพิกหนังเนื้อแลเอนน้อยใหญ่ ให้หลุดขาดออกมากกว่าจะตาย

๑๐.เหวี่ยงกษาปณ์ คือ ให้เอามัดที่คมเชือดเนื้อให้ตก
ออกมาจากกาย แต่ทีละตำลึงกว่าจะสิ้นมังสะ

๑๑.แปรงแสบ คือ ให้แลสับฟันทั่วกาย แล้วเอาแปรงหวี
ชุบน้ำแสบกิริตครูดชุดเข้านังแลเนื้อแลเอนน้อยใหญ่ ให้ลอก
ออกมาให้สิ้น ให้อยู่แต่ร่างกระดูก

๑๒.กางเวียน คือ ให้นอนลงโดยข้างๆ หนึ่งแล้ว ให้เอา
หลาวเหลกตอกลงไปโดยช่องหูให้แน่นกับแผ่นดิน แล้วจับเท้าทั้ง
สองหันเวียนไปดั่งบุทคลทำบังเวียน

๑๓.ตั้งฟาง คือ ทำมิให้เนื้อพังหนังขาด เอาลูกศีลาบด
ทุบกระดูกให้แหลกย่อยแล้วรวบผมเข้าทั้งสิ้น ยกขึ้นหย่อนลง
กระทำให้นือเป็นกองเป็นลอม แล้วพับห่อเนื้อหนังกับทั้งกระดูก
นั้นทอดวางไว้ ทำดั่งตั้งอันทำด้วยฟางซึ่งไว้ขัดเท้า

๑๔.ราดด้วยน้ำมันเดือดๆ คือ เคี่ยวน้ำมันให้เดือดพลุ่ง
พล่าน แล้วราดสาดลงมาแต่ศีรษะกว่าจะตาย

๑๕.ให้สุนัขทิ้ง คือ ให้กักขังสุนัขร้ายทั้งหลายไว้ ให้อัด
อาหารหลายวันให้เต็มหยาก แล้วปล่อยออกให้กัดทิ้งเนื้อหนังกิน
ให้เหลือแต่ร่างกระดูกเปล่า

กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔

(พิมพ์ตามต้นฉบับกฎหมายตราสามดวง ฉบับหลวง)

หมวด พระไอยการกระบดศึก พิมพ์ครั้งที่ ๒ สำนักพิมพ์คุรุสภา

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๖

๒๓

ความทุกข์ในนรก

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนเรือน ๒ หลังมี ประตูตรงกัน บุรุษผู้มีตาดียืนอยู่ระหว่างกลางเรือน ๒ หลังนั้น พึงเห็นมนุษย์กำลังเข้าเรือนข้าง กำลังออกจากเรือนข้าง กำลังเดินมาข้าง กำลังเดินไปข้าง ฉันทใด.

ภิกษุทั้งหลาย! ข้อนี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เราย่อม มองเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า:-

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว บังเกิดใน หมู่มนุษย์ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฏฐิ เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึง เปตวิสัยก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฏฐิ เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึง กำเนิดเตร็จฉานก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฏฐิ เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึง อบาย ทุกคติ วินิบาต นรกก็มี.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านายนิรยบาลจะจับสัตว์นั้น ที่ส่วนต่างๆ ของแขนไปแสดงแก่พระยายมว่า “ข้าแต่พระองค์! บุรุษนี้ไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ขอพระองค์จงลงอาชญาแก่บุรุษนี้เถิด”.

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมจะปลอบโยนเอาอก-เอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นว่า “พอมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๑ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ! ท่าน
ไม่ได้เห็นเด็กแดงๆ ยังอ่อน นอนหงาย เปื้อนมูลรูด
ของตน อยู่ในหมูนุชหรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ! ท่านนั้น
เมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า
แม้ตัวเราแล ก็มีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิด
ไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า!
มัวประมาทเสียเจ้าข้า!”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ! ท่าน
ไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจไว้ เพราะมัว
ประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษโดยอาการ
ที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั้นแล ไม่ใช่มารดาทำให้
ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่
พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่
ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน
ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้น
จักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอก-
เอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยน
เอาอกเอาใจ ไต่ถามเทวทูตที่ ๒ ว่า “พ่อมหาจำเริญ!
ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๒ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ! ท่าน
ไม่ได้เห็นหญิงหรือชาย มีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี
นับแต่เกิดมา เป็นผู้ชรา ชีไครงคด หลังงอ ถือไม้เท้า งกเง็น
เดินไป กระสับกระส่าย ล่วงวัยหนุ่มสาว ฟันหักผมหงอก
หนังเหี่ยวย่น ศีรษะล้าน ผิดตกกระในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ! ท่านนั้น
รู้ความมีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริดังนี้บ้างไหมว่า
แม้ตัวเราแล ก็มีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่
ไปได้ ควรที่เรายะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า!
มัวประมาทเสีย เจ้าข้า!”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ!
ท่านไม่ได้ทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัว

ประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจกกลโทชโดยอาการที่
ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนั้นนั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน
ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิง
ทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิต
ทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดา
ทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ! พระยายมครันปลอบโยน เอาอก-
เอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๒ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยน
เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๓ ว่า “พ่อมหาจำเรียว !
ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๓ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า !”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเรียว ! ท่าน
ไม่ได้เห็นหญิงหรือชาย ผู้ป่วย ทนทุกข์ เป็นไข้หนัก
นอนเปื้อนมูลรูกูของตน มีคนอื่นคอยพุงลุกพุงเดิน
ในหมู่มนุษย์หรือ ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า !”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเรียว ! ท่านนั้น
เมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า

แม้ตัวเราแล ก็มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น
ความเจ็บป่วยไปได้ ควรที่เราจะทำความดี ทางกาย
ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า!
มัวประมาทเสีย เจ้าข้า!”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ!
ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้
เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษ
โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั้นแล ไม่ใช่
มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชาย
ทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและ
พราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเอง
ทำเอาไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอก-
เอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๓ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยน
เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๔ ว่า “พอมหาจำเริญ!
ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๔ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้เห็นพระราชาทรงหลาย ในหมู่มนุษย์จับโจรผู้ประพฤติดีมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิดบ้างหรือ
คือ :-

(๑) โบยด้วยแส้บ้าง ...

(เนื้อความเต็มสามารถศึกษาได้จากหน้า ๖๔-๖๕)

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า !”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ ! ท่านนั้นเมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดตั้งนี้บ้างไหมว่า จำเริญละ เป็นอันว่าสัตว์ที่ทำความอันเป็นบาปไว้นั้น ย่อมถูกลงกรรมกรณ์ต่างชนิดเห็นปานนี้ในปัจจุบัน จะป่วยกล่าวไปไปถึงชาติหน้า ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า ! มัวประมาทเสีย เจ้าข้า !”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษ

โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่
มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชาย
ทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและ
พราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเอง
ทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอก-
เอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๔ กะสัตวันนั้นแล้ว จึงปลอบโยน
เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๕ ว่า “พ่อมหาจำเริญ !
ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๕ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตวันนั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่าน
ไม่ได้เห็นหญิงหรือชายที่ตายแล้ววันหนึ่งหรือสองวัน หรือ
สามวัน ขึ้นพอง เขียวช้ำ มีน้ำเหลืองเยิ้มในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตวันนั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านนั้น
เมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า
แม้ตัวเราแล ก็มีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตาย
ไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า !
มัวประมาทเสีย เจ้าข้า !”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ !
ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้
เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรบาลจักลงโทษ
โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั้นแล ไม่ใช่
มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชาย
ทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและ
พราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเอง
ทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้น จักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ! พระยายมครั้นปลอบโยนเอาอก-
เอาใจ ได้ถามถึงเทวทูตที่ ๕ กะสัตว์นั้นแล้ว ก็ทรงนิ่งอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรบาลจะให้สัตว์นั้น
กระทำเหตุชู้การจำ ๕ ประการ คือ ตรึงตะปูเหล็กแดงที่มี
ข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ ที่เท้าข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ และที่ตรงกลาง
สัตว์นั้นจะเสวยเวทนามันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกนั้น
และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรบาล จะจับสัตว์นั้น
ซึ่งพืดแล้วเอาฝังถาก

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะจับสัตว์นั้น เอาเท้าขึ้นข้างบน เอาหัวลงข้างล่างแล้วถากด้วยพรว้า

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะเอาสัตว์นั้น เทียมรตแล้วให้วิ่งกลับไปกลับมาบนแผ่นดินที่มีไฟติดทั่ว ลูกโพลง โชติช่วง

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะให้สัตว์นั้น ปีนขึ้นปีนลงซึ่งภูเขาถ่านเพลิงลูกใหญ่ที่มีไฟติดทั่ว ลูกโพลง โชติช่วง

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะจับสัตว์นั้นเอา เท้าขึ้นข้างบนเอาหัวลงข้างล่าง แล้วพุ่งลงไปในหม้อทองแดง ที่มีไฟติดทั่ว ลูกโพลง โชติช่วง สัตว์นั้นจะเดือดพล่านเป็น ฟองอยู่ในหม้อทองแดงนั้น เขาเมื่อเดือดเป็นฟองอยู่ จะ พล่านขึ้นข้างบนครึ่งหนึ่งบ้าง พล่านลงข้างล่างครึ่งหนึ่งบ้าง พล่านไปด้านข้างครึ่งหนึ่งบ้าง จะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ กล้า เจ็บแสบ อยู่ในหม้อทองแดงนั้น และยังไม่ตายตราบ เฒ่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้น เข้าไปในมหานรก ก็มหานรคนั้นแล มีสี่มุม สี่ประตู แบ่งไว้ โดยส่วนเท่ากัน มีกำแพงเหล็ก ล้อมรอบ ครอบไว้ด้วย แผ่นเหล็ก พื้นของมหานรคนั้นล้นเต็มไปด้วยเหล็ก ลูกโพลง แผ่ไปตลอดร้อยโยชน์รอบด้าน ตั้งอยู่ทุกเมื่อ.

ภิกษุทั้งหลาย ! และมหานรานั้น มีเปลวไฟพลุ่งจากผาด้านหน้าจดผาด้านหลัง พลุ่จากผาด้านหลังจดผาด้านหน้า พลุ่จากผาด้านเหนือจดผาด้านใต้ พลุ่จากผาด้านใต้จดผาด้านเหนือ พลุ่ขึ้นจากข้างล่างจดข้างบน พลุ่จากข้างบนจดข้างล่าง สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ชั่กล้า เจ็บแสบ อยู่ในมหานรานั้น และยังไม่ตาย ตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมมีสมัยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วงระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรเปิด ... ประตูด้านหลังของมหานรเปิด ... ประตูด้านเหนือเปิด ... ประตูด้านใต้เปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว และย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้วจะกลับคืนรูปเดิมทันที และในขณะที่สัตว์นั้นใกล้จะถึงประตู ประตูนั้นจะปิด สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ชั่กล้า เจ็บแสบอยู่ในมหานรนั้น และยังไม่ตาย ตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมมีสมัยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วงระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรนั้นเปิด

สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว และยอมถูกไฟไหม้ผิวไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้ว จะกลับคืนรูปเดิมทันที สัตว์นั้นจะออกทางประตูนั้นได้ แต่ว่ามหารกนั้นแล มีนรกเต็มด้วยคูใหญ่ ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะตกลงในนรกคูนั้น และในนรกคูนั้นแล มีหมูสัตว์ปากดั่งเข็มคอยเคี้ยวเคื้อนผิว แล้วเคี้ยวเคื้อนหนัง แล้วเคี้ยวเคื้อนเนื้อ แล้วเคี้ยวเคื้อนเอ็น แล้วเคี้ยวเคื้อนกระดูก แล้วกินเยื่อในกระดูก สัตว์นั้นยอมสวैयाวนาอันเป็นทุกข์ล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกคูนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และนรกคูนั้น มีนรกเต็มด้วยเถาริ่งใหญ่ (ซี่เถาร้อน) ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะตกลงไปในนรกเถาริ่งนั้น สัตว์นั้นยอมสวैयाวนาอันเป็นทุกข์ล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกเถาริ่งนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และนรกเถาริ่งนั้น มีป่าจ้วฬใหญ่ ประกอบอยู่รอบด้าน ต้นสูงชูลดขึ้นไปโยชน์หนึ่ง มีหนามยาว ๑๖ องคุลี มีไฟติดทั่วลูกโพลง โชติช่วง เหล่านายนิรยบาล

จะบังคับให้สัตว์นั้นขึ้น ๆ ลง ๆ ที่ต้นจิ้งนั้น สัตว์นั้นยอม
เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ขักล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ต้นจิ้งนั้น และ
ยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย! และป่าจิ้งนั้น มีป่าต้นไม้ใบเป็น
ดาบใหญ่ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะเข้าไปในป่านั้น
จะถูกใบไม้ที่ลมพัด ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและ
เท้าบ้าง และตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง
สัตว์นั้นยอมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ขักล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ป่า
ต้นไม้มีใบเป็นดาบนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้น
ยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย! และป่าต้นไม้มีใบเป็นดาบนั้น
มีแม่น้ำใหญ่ น้ำเป็นต่าง ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้น
จะตกลงไปในแม่น้ำนั้น จะลอยอยู่ในแม่น้ำนั้น ตามกระแสน้ำ
ทวนกระแสน้ำ ทั้งตามและทวนกระแสน้ำ สัตว์นั้นยอม
เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ขักล้า เจ็บแสบ อยู่ในแม่น้ำนั้น และ
ยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านายนิรยบาลพากันเอา
เบ็ดเกี่ยวสัตว์นั้นขึ้นวางบนบก แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า
“พอมหาจำเรียม! เจ้าต้องการอะไร” สัตว์นั้นบอกอย่างนี้

ว่า “ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า!” เหล่านายนิรยบาลจึงเอาขอเหล็กร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เปิดปากออก แล้วใส่ก้อนโลหะร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เข้าในปาก ก้อนโลหะนั้นจะไหม้ริมฝีปากข้าง ไหม้ปากข้าง ไหม้คอข้าง ไหม้ท้องข้าง ของสัตว์นั้น และพาเอาไส้ใหญ่ข้าง ไส้น้อยข้าง ออกมาทางส่วนเบื้องล่าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนา อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ ณ ที่นั้น และยังไม่ตายตราบเท่า บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านายนิรยบาลกล่าวกะสัตว์นั้น อย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ! เจ้าต้องการอะไร” สัตว์นั้น บอกอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าระหาย เจ้าข้า!” เหล่านายนิรยบาล จึงเอาขอเหล็กร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เปิดปาก ออกแล้วเอาน้ำทองแดงร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง กรอกเข้าไปในปาก น้ำทองแดงนั้นจะไหม้ริมฝีปากข้าง ไหม้ปากข้าง ไหม้คอข้าง ไหม้ท้องข้าง ของสัตว์นั้น และพาเอา ไส้ใหญ่ข้าง ไส้น้อยข้าง ออกมาทางส่วนเบื้องล่าง สัตว์นั้น ย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ ณ ที่นั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้น
เข้าไปในมหานรกอีก.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระยายม
ได้มีความดำริอย่างนี้ว่า:-

“พ่อเจ้าประคุณเอ๋ย! เป็นอันว่าเหล่าสัตว์ที่
ทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกย่อมถูกนายนิรยบาลลง
กรรมกรณ์ต่างชนิด เห็นปานนี้.

โอหนอ! ขอเราพึงได้ความเป็นมนุษย์

ขอตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พึงเสด็จอุบัติขึ้นในโลก

ขอเราพึงได้นั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

พึงทรงแสดงธรรมแก่เรา

และขอเราพึงรู้ทั่วถึงธรรม

ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด”.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เรื่องนั้น เรามิได้ฟังต่อสมณะ
หรือพราหมณ์อื่น ๆ แล้วจึงบอก ก็แลเราบอกเรื่องที่รู้เอง
เห็นเอง ปรากฏเองทั้งนั้น.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

นรชนเหล่าใดยังเป็นมาณพ
อันเทวทูตตักเตือนแล้วประมาทอยู่
นรชนเหล่านั้นจะเข้าถึงหมู่สัตว์อันเลว
ถึงความเศร้าโศกล้นกาลนาน

ส่วนนรชนเหล่าใด
เป็นสัตบุรุษผู้สงบระงับในโลกนี้
อันเทวทูตตักเตือนแล้ว
ย่อมไม่ประมาทในธรรมของพระอริยะ
ในกาลไหน ๆ เห็นภัยในความถือมั่น
อันเป็นเหตุแห่งชาติและมรณะ แล้วไม่ถือมั่น
หลุดพ้นในธรรมเป็นที่สิ้นชาติและมรณะได้
นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ถึงความเกษม
มีสุข ดับสนิทในปัจจุบัน
ล่วงเวอร์และภัยทั้งปวง
และเข้าไปล่วงทุกข์ทั้งปวงได้.

๒๔

อายุนรก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความปรารถนาอันเลวทราม ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาอันเลวทราม พระเจ้าข้า!

โกกาลิกะ! เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้.

โกกาลิกะ! เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก.

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกะได้กราบทูลอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

แม้ครั้งที่ ๓ โกกาลิกะได้กราบทูลอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

ลำดับนั้นแล โกกาลิกะลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ...

ครั้นพอสว่างราตรีนั้นไป พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อคืนนี้เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว
 ท้าวสัทหมบดีพรหม มีรัศมีอันงามยิ่ง ทำวิหารเซตวันทั้งสิ้น
 ให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ที่ควร
 ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า “ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ! โภกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว อุบัติในปทุมนรก
 เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ”
 ท้าวสัทหมบดีพรหม ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว
 ได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! ประมาณอายุในปทุมนรก
 นานเพียงใด พระเจ้าข้า!

ภิกษุทั้งหลาย! ประมาณอายุในปทุมนรคนานนัก
 การนับประมาณอายุในปทุมนรคนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ร้อยปี
 เท่านี้พันปี หรือว่าเท่านี้แสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ก็พระองค์สามารถจะทรงกระทำ
 การเปรียบเทียบได้หรือไม่ พระเจ้าข้า!

ภิกษุทั้งหลาย! อาจเปรียบเทียบได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเกวียนที่บรรทุกเงา
ของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี่ เมื่อล่องไปทุกแสนปี บุรุษพึง
หยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกวียนนั้นออกหนึ่งเมล็ด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เกวียนที่บรรทุกเงาของชาวโกศล
มีอัตรา ๒๐ ขารี่นั้น จะพึงถึงความสิ้นไป หมดไปโดยลำดับ
นี้ยังเร็วกว่า ส่วน ๑ อัพพุทนรกยังไม่พึงถึงความสิ้นไป
หมดไปได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย !

๒๐ อัพพุทนรก เป็น ๑ นิรัพพุทนรก

๒๐ นิรัพพุทนรก เป็น ๑ อัพพนรก

๒๐ อัพพนรก เป็น ๑ อหพนรก

๒๐ อหพนรก เป็น ๑ อฏฏนรก

๒๐ อฏฏนรก เป็น ๑ กุมุทนรก

๒๐ กุมุทนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก

๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปलगนรก

๒๐ อุปलगนรก เป็น ๑ ปุณทริกนรก

๒๐ ปุณทริกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก

อย่างนี้ ก็โกกอลิกภิกษุอุบัติในปทุมนรก เพราะ
จิตคิดอาฆาตในสาร์บุตรและโมคคัลลณะ.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ก็วาจาหยาบเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว
 เป็นเหตุตัดรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล
 ผู้กล่าวคำทุภาสิต
 ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทา
 หรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญ
 ผู้นั้นย่อมก่อโทษเพราะปาก
 ย่อมไม่ได้ความสุขเพราะโทษนั้น
 การแพ้ด้วยทรัพย์เพราะเล่นการพนัน
 เป็นโทษเพียงเล็กน้อย
 โทษของผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในท่านผู้ปฏิบัติดี
 นี้แลเป็นโทษมากกว่า
 บุคคลตั้งวาจาและใจอันเป็นบาปไว้แล้ว
 เป็นผู้ติเตียนพระอริยเจ้า
 ย่อมเข้าถึงนรกตลอดกาล
 ประมาณด้วยการนับปี
 ๑๓๖,๐๐๐ นิรพพุทะ และ ๕ อัปพพุทะ.

๒๕

การเข้าถึงนรกในภาพปัจจุบัน (นัยที่ ๑)

ภิกษุทั้งหลาย! นรกชื่อว่ามหาปริพาหะ มีอยู่.

ในนรกนั้น บุคคลยังเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยจักขุ (ตา) แต่ได้เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนาเลย เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่เลย เห็นรูปที่ไม่น่าพอใจอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจเลย.

ในนรกนั้น บุคคลยังฟังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยโสตะ (หู)... .

ในนรกนั้น บุคคลยังดมกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยฆานะ (จมูก)... .

ในนรกนั้น บุคคลยังลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยชีวหา (ลิ้น)... .

ในนรกนั้น บุคคลยังถูกต้องโผฏฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยกาย... .

ในนรกนั้น บุคคลยังรู้แจ้งธรรมารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยมโน (ใจ) แต่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่

ปรารถนาอย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนา
เลย ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้ง
ธรรมารมณ์ที่น่าใคร่เลย ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ
อย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าพอใจเลย.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่ง
ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า:-

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ความเร่าร้อนนั้นใหญ่หลวงหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ความเร่าร้อนนั้นใหญ่หลวงนักหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มีไหม พระเจ้าข้า! ความร้อนอื่น
ที่ใหญ่หลวงกว่า น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้?

ภิกษุทั้งหลาย! มีอยู่ ความเร่าร้อนอื่นที่ใหญ่หลวง
กว่า น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ก็ความร้อนอื่นที่ใหญ่หลวงกว่า
น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ว่า :-

ทุกซ์ เป็นอย่างนี้ ๆ

เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกซ์ เป็นอย่างนี้ ๆ

ความดับไม่เหลือแห่งทุกซ์ เป็นอย่างนี้ ๆ

ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ ไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นดังนี้

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยินดียิ่งในสังขาร
ทั้งหลาย อันเป็นไปพร้อมเพื่อชาติชรามรณะโสกะปริเทวะ
ทุกขะโทมนัสอุปายาส.

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ครั้นยินดียิ่งในสังขาร
ทั้งหลายเช่นนั้นแล้ว ย่อมปรุ่งแต่งซึ่งสังขารทั้งหลาย
อันเป็นไปพร้อมเพื่อชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะ
โทมนัสอุปายาส.

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ครั้นปรุ่งแต่งซึ่งสังขาร
ทั้งหลายเช่นนั้นแล้ว ย่อมเร้าร้อนเพราะความเร้าร้อน
แห่งชาติ (ความเกิด) บ้าง ย่อมเร้าร้อนเพราะความเร้าร้อน
แห่งชราบ้าง ย่อมเร้าร้อนเพราะความเร้าร้อนแห่งมรณะ
บ้าง ย่อมเร้าร้อนเพราะความเร้าร้อนแห่งโสกะปริเทวะ
ทุกขะโทมนัสอุปายาสบ้าง.

เรากล่าวว่า “สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นจาก
ชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
คือ ไม่พ้นจากทุกข์ ดังนี้.

๒๖

การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๒)

ภิกษุทั้งหลาย! เป็นลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย! เป็นการได้ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! ขณะสำหรับการประพาศิพรหมจรรย์
พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย!

นรก ชื่อว่า ผัสสายนิกะ ๖ ชุม เราได้เห็นแล้ว.

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลเห็นรูปใด ๆ ด้วย ตา
ย่อมเห็นแต่รูปที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่น่า
ปรารถนาเลย เห็นแต่รูปที่ไม่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่เห็นรูป
ที่น่ารักใคร่เลย เห็นแต่รูปที่ไม่น่าพอใจเท่านั้น ไม่เห็นรูป
ที่น่าพอใจเลย.

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลฟังเสียงใด ๆ ด้วยหู ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลดมกลิ่นใด ๆ ด้วยจมูก ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลลิ้มรสใด ๆ ด้วยลิ้น ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลถูกต้องโณภูมิจิตใด ๆ
ด้วยผิวกาย ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณ์ได้ๆ
ด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น
ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาเลย รู้แจ้งธรรมารมณ์
ที่ไม่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่ารักใคร่เลย
รู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์
ที่น่าพอใจเลย.

ภิกษุทั้งหลาย! เป็นลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! ขณะสำหรับการประพาดิพรหมจรรย์
พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว ดังนี้แล.

สพพ. ส. ๑๘/๑๕๘/๒๑๔.

๒๗

การจงจำที่ทารุณเจ็บปวด

ภิกษุทั้งหลาย! ความไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มี
โอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม มีอยู่แก่ผู้ใด
เรากล่าวบุคคลผู้นั้น ว่าเป็นคนจนเข็ญใจไร้ทรัพย์สมบัติ
ในอริยวินัย.

ภิกษุทั้งหลาย! คนจนชนิดนั้น เมื่อไม่มีศรัทธา
ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม
เขาย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เรา
กล่าวการประพฤติกุศลทุจริตของเขานี้ ว่าเป็นการกู้หนี้.

เพื่อจะปกปิดกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
ของเขา เขาตั้งความปรารถนาอันเลวทราม ปรารถนา
ไม่ให้ใครรู้จักเขา ดำริไม่ให้ใครรู้จักเขา พยายามเพื่อให้
ใครรู้จักเขา ขวนขวายทุกอย่างเพื่อให้ใครรู้จักเขา
เรากล่าวการปกปิดความทุจริตอย่างนี้ของเขานี้ ว่าเป็น
ดอกเบี้ยที่เขาต้องใช้.

เพื่อนสพรหมจารีผู้มีศีลเป็นที่รัก พวกฉันกล่าว
ปรารภเขาอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุนี้ ทำอะไรๆ (ทุจริต)
อย่างนี้ มีปกติประพฤติกะทำอะไรๆ (ทุจริต) อย่างนี้”
เรากล่าวการถูกกล่าวอย่างนี้ ว่าเป็นการถูกทวงหนี้.

เขาจะไปอยู่ป่าก็ตาม อยู่โคนไม้ก็ตาม อยู่เรือนว่าง
ก็ตาม อกุศลวิตกอันเป็นบาปประกอบอยู่ด้วยความร้อนใจ
ย่อมเกิดขึ้นกลุ้มรุมจิตใจเขา เรากล่าวอาการอย่างนี้
ว่าเป็นการถูกติดตามเพื่อทวงหนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนจนชนิดนี้ ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว ภายหลังแต่การตาย
เพราะการแตกทำลายแห่งกาย ย่อมถูกจองจำอยู่ในนรกบ้าง
ในกำเนิดเดรัจฉานบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราไม่มองเห็นการจองจำอื่น
แม้อย่างเดียว ที่ทารุณอย่างนี้เจ็บปวดอย่างนี้ เป็น
อันตรายอย่างนี้ ต่อการบรรลุโยคัคคฆेमธรรมอันไม่มี
ธรรมอื่นยิ่งกว่า เหมือนการถูกจองจำในนรก หรือใน
กำเนิดเดรัจฉาน อย่างนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ความยากจน และการกู้หนี้ ท่านกล่าวว่า
เป็นความทุกข์ในโลก

คนจนกู้หนี้มาเลี้ยงชีวิต ย่อมเดือดร้อน
เพราะเจ้าหนี้ติดตามบ้าง เพราะถูกจับกุมบ้าง.

การถูกจับกุมนั้น เป็นความทุกข์ของคนบูชา
การได้กาม

ถึงแม้ในอริยวินัยนี้ก็เหมือนกัน

ผู้ใดไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ สังสม
แต่บาปกรรม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
ปกปิดอยู่ด้วยการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางจิต เพื่อ
ไม่ให้ผู้ใดรู้จักเขา, ผู้นั้นพอกพูนบาปกรรมอยู่เนื่องนิตย์
ในที่นั้น ๆ

คนชั่วทำบาปกรรม รู้สึกแต่กรรมชั่วของตน
เสมือนคนยากจนกู้หนี้มาบริโภคอยู่ ย่อมเดือดร้อน

ความตรึงตรึงที่เกิดจากวิปัสสาร^๑ อันเป็นเครื่อง
ทรมานใจ ย่อมติดตามเขาทั้งในบ้านและในป่า

คนชั่วทำบาปกรรม รู้สึกแต่กรรมชั่วของตน
ไปสู่กำเนิดเดรัจฉานบางอย่าง หรือว่าถูกจองจำอยู่ในนรก
การถูกจองจำนั้นเป็นทุกข์ชนิดที่ธีรชนไม่เคยประสบเลย.

ฉ.ภ.ก. ป. ๒๒/๓๔๓/๓๑๖.

๑. ความเดือดร้อนใจ.

๒๘

ความเป็นไปได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :
 ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น
 ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
 ที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
 เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
 ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น
 สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อย
 โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก
 กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่าโดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :
ฝุ่นนิตหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับ
มหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
ที่มากกว่า ฝุ่นนิตหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :
สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา มีน้อย
โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก
กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่าโดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนี้ ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

๒๙

การไม่รู้หรือริยสัจ มีดียิ่งกว่าโลกกันตริก

ภิกษุทั้งหลาย ! โลกกันตริก (โลกันตนรก) มีแต่ความทุกข์ มีดคลุ้มมัวเป็นหมอก สัตว์ในโลกกันตริกนั้นไม่ได้รับรัศมีพระจันทร์ และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมืดนั้นมาก ความมืดนั้นมากแท้ๆ ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความมืดนี้มีอยู่หรือไม่ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความมืดนี้ มีอยู่.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความมืดนี้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก

ความรำไร ความทุกข์ ความโศกเศร้าและความคับแค้นใจ
 ครั้นยินดีแล้วย่อมปรุ้งแต่ง ครั้นปรุ้งแต่งแล้ว ย่อมตกไป
 สู่ความมืด คือ ความเกิดบ้าง ... เรากล่าวว่า สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด ... ย่อมไม่
 พ้นไปจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์
 นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา
 สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย
 ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ... ครั้นไม่ยินดีแล้ว ย่อมไม่ปรุ้งแต่ง
 ครั้นไม่ปรุ้งแต่งแล้ว ย่อมไม่ตกไปสู่ความมืด คือ ความ
 เกิดบ้าง ... เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
 ย่อมพ้นไปจากความเกิด ... ย่อมพ้นไปจากความทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำ
 ความเพียร เพื่อรู้ตามความจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย
 นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา.

กำเนิดเศรษฐาน

๓๐

เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

ภิกษุทั้งหลาย ! มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวก มีหญ้าเป็นภักขา สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นย่อมใช้ฟันแทะ เล็มกินหญ้าสด ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็นภักขา คืออะไร ? คือ ม้า โค ลา แพะ เนื้อ หรือแม้จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่มีหญ้าเป็นภักขา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอัน เป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความ เป็นสหายของสัตว์จำพวกที่มีหญ้าเป็นภักขาเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวก มีคูเป็นภักขา สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นได้กลืนคูแต่ไกลๆ แล้วย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้ เปรียบเหมือนพวกพราหมณ์เดินไปตามกลืนเครื่องบูชา ด้วยตั้งใจว่า จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้ ฉันท.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทนั้นเหมือนกันแล มีเหล่าสัตว์ เดรัจฉานจำพวกมีคูเป็นภักขา สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น ได้กลืนคูแต่ไกลๆ แล้ว ย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกินตรงนี้

จักกัณฺโถนี้ ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีคุณเป็นภิกขา
คืออะไร? คือ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า หรือแม้จำพวกอื่นๆ
ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่มีคุณเป็นภิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย! ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล
เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอัน
เป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายของสัตว์จำพวกมีคุณเป็นภิกขाल่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวก
เกิดแก่ตายในที่มืด ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตาย
ในที่มืด คืออะไร? คือ ตั๊กแตน มอด ไส้เดือน หรือแม้
จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดแก่ตายในที่มืด.

ภิกษุทั้งหลาย! ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล
เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอัน
เป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด.

ภิกษุทั้งหลาย! มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวก
เกิดแก่ตายในน้ำ ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตาย
ในน้ำ คืออะไร? คือ ปลา เต่า จระเข้ หรือแม้จำพวกอื่นๆ
ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดแก่ตายในน้ำ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในน้ำ.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครก ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครกคืออะไร ? คือ เหล่าสัตว์จำพวกที่เกิดแก่ตายในปลาเน่าก็มี ในศพเน่าก็มี ในขนมกุมมาสเก่าก็มี ในน้ำคร่ำก็มี ในหลุมโสโครกก็มี หรือแม้จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดแก่ตายในของโสโครก.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครก.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวเรื่องกำเนิดเดรัจฉาน แม้โดยอเนกปริยายแลเพียงเท่านี้ จะกล่าวให้ถึงกระทั่งความทุกข์ในกำเนิดเดรัจฉาน ไม่ใช่ทำได้ง่าย.

๓๑

นาคเป็นสัตว์เดรัจฉาน

ก็โดยสมัยนั้นแล นาคตัวหนึ่งอึดอัด ระอา เกลียตกำเนิดนาค
นาคนั้นได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค
และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน.

ครั้นแล้วได้ดำริต่อไปว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้แล
เป็นผู้ประพடுத்தธรรม ประพடுத்தสงบ ประพடுத்தพรหมจรรย์ กล่าวแต่
คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม หากเราจะพึงบวชในสำนักสมณะ
เชื้อสายศากยบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะพ้นจากกำเนิดนาคและ
กลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน.

ครั้นแล้วนาคนั้นจึงแปลงกายเป็นชายหนุ่ม แล้วเข้าไปหา
ภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายจึงให้เขาบรรพชาอุปสมบท
สมัยต่อมา พระนาคนั้นอาศัยอยู่ในวิหารสุดเขตกับภิกษุรูปหนึ่ง.

ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรี ภิกษุรูปนั้น ตื่นนอนแล้วออกไป
เดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ครั้นภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระนาคนั้น
ก็วางใจจำวัด วิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงูขนดเย็นออกไปทางหน้าต่าง.

ครั้นภิกษุรูปนั้นผลักบานประตูด้วยตั้งใจจักเข้าวิหาร
ได้เห็นวิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู เห็นขนดเย็นออกไปทางหน้าต่าง
ก็ตกใจ จึงร้องเอะอะขึ้น.

ภิกษุทั้งหลายพากันวิ่งเข้าไปแล้วได้ถามภิกษุรูปนั้นว่า
“อาวุโส ท่านร้องอะอะไปทำไม ?”

ภิกษุรูปนั้นบอกว่า “อาวุโสทั้งหลาย วิหารนี้ทิ้งหลังเต็มไป
ด้วยงู ขนดึ้นออกไปทางหน้าต่าง”

ขณะนั้น พระนาคนั้นได้ตื่นขึ้นเพราะเสียงนั้น แล้วนั่งอยู่
บนอาสนะของตน.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า “อาวุโส ท่านเป็นใคร ?”

น. “ผมเป็นนาค ขอรับ”

ภ. “อาวุโส ท่านได้ทำเช่นนี้เพื่อประสงค์อะไร ?”

พระนาคนั้นจึงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ใน
เพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วได้ทรง
ประทานพระพุทโธวาทนี้แก่นาคนั้นว่า :-

“พวกเจ้าเป็นนาค มีความไม่ออกงามในธรรมวินัยนี้
เป็นธรรมดา ไปเถิดเจ้านาค จงไปรักษาอุโบสถในวันที่ ๑๔
ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปักษ์นั้นแหละ ด้วยวิธีนี้ เจ้าจักพ้นจาก
กำเนิดนาค และจักกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน”.

ครั้นนาคนั้นได้ทราบ ว่า ตนมีความไม่ออกงามในธรรมวินัยนี้
เป็นธรรมดา ก็เสียใจหลังน้ำตา ส่งเสียงดังแล้วหลีกไป.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย! เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพ
ของนาค มีสองประการนี้คือ:-

เวลาเสพเมถุนธรรมกับนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน ๑

เวลาวางใจนอนหลับ ๑

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เหตุแห่งความปรากฏ
ตามสภาพของนาค ๒ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย! อนุส്മัน คือ สัตว์เดรัจฉาน
ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

มหา. วิ. ๔/๑๗๕/๑๒๗

๓๒

กำเนิดนาค ๔ จำพวก

ภิกษุทั้งหลาย ! กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้.

๔ จำพวก เป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

- (๑) นาคที่เป็นอันทชะ (เกิดในไข่)
- (๒) นาคที่เป็นชลัพพะชะ (เกิดในครรภ์)
- (๓) นาคที่เป็นสังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล)
- (๔) นาคที่เป็นโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น)

ในนาค ๔ จำพวกนั้น

นาคที่เป็นชลัพพะชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ
ประณีตกว่านาคที่เป็นอันทชะ.

นาคที่เป็นสังเสทชะและโอปปาติกะ ประณีตกว่า
นาคที่เป็นอันทชะและชลัพพะชะ.

นาคที่เป็นโอปปาติกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอันทชะ
ชลัพพะชะ และสังเสทชะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล กำเนิดของนาค ๔ จำพวก.

๓๓

เหตุให้นาครักษาอุโบสถ

ภิกษุ! นาคบางพวกที่เป็นอณฺฑชะในโลกนี้
มีความคิดอย่างนี้ว่า:-

เมื่อก่อน พวกเราเป็นผู้กระทำความทั้งสอง^๑
ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวกเรานั้นกระทำความทั้งสอง
ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหาย
ของพวกนาคที่เป็นอณฺฑชะ ถ้าวันนี้นักเราพึงประพฤติ
สุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เมื่อ
ตายไป พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เชิญพวกเรา
มาประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจเสียในบัดนี้เถิด.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้นาคที่เป็น
อณฺฑชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นชลาพุชะ
สังเสทชะ และโอปปาติกะ รักษาอุโบสถ)

ป.น.ธ. ส. ๑๗/๒๔๙-๓๐๐/๕๒๑-๕๒๔.

๑. กรรมทั้งสอง : กุศลกรรมและอกุศลกรรม.

๓๔

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๑)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำกรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่าพวกนาคที่เป็นอัมตชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า :-

“โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมตชะ” ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมตชะ.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมตชะ.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นชลัพพชะ สังเกตชะ และโอปปาติกะ)

๓๕

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๒)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความ
กรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า
พวกนาคที่เป็นอัมตชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า:-

“โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของพวกนาคที่เป็นอัมตชะ”

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม
เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้น
ตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็น
อัมตชะ.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคล
บางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของ
พวกนาคที่เป็นอัมตชะ.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นขลาพูชะ
สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

๓๖

กำเนิดครุฑ ๔ จำพวก

ภิกษุทั้งหลาย ! กำเนิดของครุฑ (สุปณฺณ) ๔ จำพวกนี้.

๔ จำพวก เป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

- (๑) ครุฑที่เป็นอັນทชะ (เกิดในไข่)
- (๒) ครุฑที่เป็นชลापุชะ (เกิดในครรภ์)
- (๓) ครุฑที่เป็นสังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล)
- (๔) ครุฑที่เป็นโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น)

ในครุฑทั้ง ๔ จำพวกนั้น

ครุฑที่เป็นอັນทชะ ย่อมนำนาคที่เป็นอັນทชะไปได้
นำนาคที่เป็นชลापุชะ สังเสทชะและโอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นชลापุชะ ย่อมนำนาคที่เป็นอັນทชะและ
ชลापุชะไปได้ นำนาคที่เป็นสังเสทชะ โอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นสังเสทชะย่อมนำนาคที่เป็นอັນทชะ
ชลापุชะและสังเสทชะไปได้ นำนาคที่เป็นโอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นโอปปาติกะ ย่อมนำนาคที่เป็นอັນทชะ
ชลापุชะ สังเสทชะและโอปปาติกะไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แล กำเนิดของครุฑ ๔ จำพวก.

๓๗

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๑)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความ
กรรมทั้งสอง^๑ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า
พวกครุฑที่เป็นอณทชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า :-

โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของพวกครุฑที่เป็นอณทชะ ครั้นตายไป เขาย่อม
เข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอณทชะ.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคล
บางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของ
พวกครุฑที่เป็นอณทชะ.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของครุฑที่เป็นชลาพุชะ
สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

ขณฺฐ. สํ. ๑๗/๓๐๖/๕๓๒-๕๓๓.

๑. กรรมทั้งสอง : กุศลกรรมและอกุศลกรรม.

๓๘

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๒)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความ
กรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า
พวกครุฑที่เป็นอัมพาต มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า :-

โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของพวกครุฑที่เป็นอัมพาต

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม
เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้น
ตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็น
อัมพาต.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคล
บางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของ
พวกครุฑที่เป็นอัมพาต.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของครุฑที่เป็นชลาพุชะ
สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

๓๙

ปฏิบัติให้ถึงความเป็นสุขและโค

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เสนิยะอเจละนี้ ประพติวัตตร
ตั้งสุข ทำกรรมยากที่ผู้อื่นจะทำได้ บริโภคโภชนะที่วางไว้ ณ พื้นดิน
เขาสมาทานกุกกุรวัตตรนั้นอย่างบริบูรณ์ สิ้นกาลนาน คติของเขา
จะเป็นอย่างไร ภาพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร ?

อย่าเลย ปุณณะ ! จงดข้อนี้เสียเถิด อย่าถามเรา
ถึงข้อนี้เลย.

ปุณณโกสิยบุตรผู้ประพติวัตตรตั้งโค ได้ทูลถามพระผู้มี-
พระภาคเป็นครั้งที่ ๒ ... เป็นครั้งที่ ๓ ...

ปุณณะ ! บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญกุกกุรวัตตร
บำเพ็ญปกติของสุข บำเพ็ญกิริยาการของสุขให้บริบูรณ์
ไม่ขาดสาย ครั้นแล้วเมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายของสุข อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า เรา
จักเป็นเทวดาหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วยศีล วัตตร ตบะ
หรือพรหมจรรย์นี้ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด.

ปุณณะ ! เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง
อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน.

ปณณะ! กุกกุรวัตตรเมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้าถึง
ความเป็นสหายของสุนัข เมื่อวิบัติย่อมนำเข้าถึงนรก
ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เสนียะจะเจละ
ผู้ประพติวัตตรตังสุนัข ร้องไห้น้ำตาไหล.

... ..

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ปณณโกสิยบุตร ประพติวัตตรตังโค
เขสมาทานโควัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มาช้านาน คติของเขาจะเป็น
อย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร ?

อย่าเลย เสนียะ! จงดข้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเรา
ถึงข้อนั้นเลย.

เสนียะจะเจละผู้ประพติวัตตรตังสุนัข ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคเป็นครั้งที่ ๒ ... เป็นครั้งที่ ๓ ...

เสนียะ! บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญโควัตร
บำเพ็ญปกติของโค บำเพ็ญกิริยาการของโคอย่างบริบูรณ์
ไม่ขาดสาย ครั้นแล้วเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
ของโค อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า เราจักเป็นเทวดาหรือ
เทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วย ศีล วัตตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้
ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด.

เสนียะ! เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง
อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดตรัจจาน.

เสนียะ! โควัตรเมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้าถึงความ
เป็นสหายของโค เมื่อวิบัติย่อมนำเข้าถึงนรก ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุณณโกสิยบุตร
ผู้ประพตวิตรดังโค ร้องไห้ตาไหล.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเสนียะอเจละ
ผู้ประพตวิตรดังสุนัขว่า:-

เสนียะ! เราไม่ได้คำนี้จากท่านว่า อย่าเลยเสนียะ
จงต้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนั้นเลย ดังนี้.

ปุณณโกสิยบุตรทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้าพเจ้ามิได้ร้องให้ถึงการ
พยากรณ์นั้น ที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าสมาทาน
โควัตรนี้อย่างบริบูรณ์มาช้านาน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค
อย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงสามารถแสดงธรรมโดยประการที่
ให้ข้าพเจ้าพึงละโควัตรนี้ได้ และเสนียะอเจละผู้ประพตวิตรดังสุนัข
พึงละกุกกรวัตรนั้นได้.

๔๐

สัตว์ที่อยู่ในอบายมีมาก

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษ ตัดหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ในชมพูทวีปนี้ นำมารวมไว้ในที่เดียวกัน ครั้นนำมารวมไว้ในที่เดียวกันแล้ว กระทำให้เป็นหลาว ครั้นกระทำให้เป็นหลาวแล้ว ก็เสียบสัตว์ใหญ่ๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดใหญ่ เสียบสัตว์ขนาดกลางๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดกลาง เสียบสัตว์ขนาดเล็กๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดเล็ก.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ใหญ่ๆ ในมหาสมุทรรยัง ไม่ทันจะหมด แต่หญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ในชมพูทวีปนี้ ก็หมดเสียแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ตัวเล็กในมหาสมุทรขนาด ที่เสียบด้วยหลาวได้โดยยากนั้น มีมากกว่านั้นมากนัก.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะมันมาก โดยตัวมันเล็ก ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อบายก็กว้างใหญ่อย่างนั้น
 เหมือนกัน จากอบายที่กว้างใหญ่อย่างนั้น ก็มีทฎฐิ-
 สัมปันนบุคคล (บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฎฐิ) หลุดพ้นออกมาได้
 เขารู้ตามเป็นจริงว่า “นี่ ความทุกข์, นี่ เหตุให้เกิดขึ้นแห่ง
 ทุกข์, นี่ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ ทางดำเนินให้ถึง
 ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนี้ ในเรื่องนี้
 เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ :-
 ทุกข์ เป็นอย่างนี้
 เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๙/๕๕๑/๑๗๑๙.

๔๑

การจงจำที่ทารุณเจ็บปวด

ภิกษุทั้งหลาย! ความไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มี
โอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม มีอยู่แก่ผู้ใด
เรากล่าวบุคคลผู้นั้นว่า เป็นคนจนเข็ญใจไร้ทรัพย์สมบัติ
ในอริยวินัย.

ภิกษุทั้งหลาย! คนจนชนิดนั้น เมื่อไม่มีศรัทธา
ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม
เขาย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เรา
กล่าวการประพฤติกายทุจริตของเขานี้ ว่าเป็นการกัณฑ์.

เพื่อจะปกปิดกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตของเขา
เขาตั้งความปรารถนาอันเลวทราม ปรารถนาไม่ให้ใครรู้จักเขา
ดำริไม่ให้ใครรู้จักเขา พุดจาเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา ขวนขวาย
ทุกอย่างเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา เรากล่าวการปกปิด
ความทุจริตอย่างนี้ของเขานี้ ว่าเป็นดอกเบี้ยที่เขาต้องใช้.

เพื่อนสพรหมจารีผู้มีศีลเป็นที่รัก พวกกันกล่าว
ปรารภเขาอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุนี้ ทำอะไรๆ (ทุจริต)
อย่างนี้ มีปกติประพฤติกะทำอะไรๆ (ทุจริต) อย่างนี้”
เรากล่าวการถูกกล่าวอย่างนี้ ว่าเป็นการถูกทวงหนี้.

เขาจะไปอยู่ป่าก็ตาม อยู่โคนไม้ก็ตาม อยู่เรือนว่างก็ตาม อกุศลวิตกอันเป็นบาปประกอบอยู่ด้วยความร้อนใจย่อมเกิดขึ้นกลุ่มมจิดใจเขา เรากล่าวอาการอย่างนี้ว่าเป็นการถูกติดตามเพื่อทวงหนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนจนชนิดนี้ ครั้นประพฤติกายทุจฺริต วจฺจิทุจฺริต มโนทุจฺริตแล้ว ภายหลังแต่การตาย เพราะการแตกทำลายแห่งกาย ย่อมถูกจองจำอยู่ในนรกบ้าง ในกัมเนิดเดรัจฉานบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราไม่มองเห็นการจองจำอื่นแม้อย่างเดียว ที่ทารุณอย่างนี้ เจ็บปวดอย่างนี้ เป็นอันตรายอย่างนี้ ต่อการบรรลุโยคัคมะธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเหมือนการถูกจองจำในนรกหรือในกัมเนิดเดรัจฉานอย่างนี้.

น.ก.ก. ย. ๒๒/๓๔๓/๓๑๖.

๔๒

ความเป็นไปได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร : ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉานเปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่ :-
ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี
ว่าอย่างไร : ฝุ่นนิตหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับ
มหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
ที่มากกว่า ฝุ่นนิตหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :
สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดใน
หมู่เทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิด
เดรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน
เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนี้ ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

เปรตวิลย

๔๓ เปเรตวิสัย

๑. อัญญิสังขลิกเปเรต

ท่านพระโมคคัลลานะกล่าวว่า:-

อาวุโส! ผมลงจากคิณณภูมบรรพต เขตพระนคร
ราชคฤห์นี้ ได้เห็นอัญญิสังขลิกเปเรต มีแต่ร่างกระดูก ลอย
ไปในเวหาส์ ผุ้งแรง เหยี่ยว และนกตะกรุม พวกมันโฉบ
อยู่ชวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทั้ง ยื้อแย่งตามช่องซี่โครง
สะบัดซึ่งเปเรตนั้นอยู่ไปมา เปเรตนั้นร้องครวญคราง.

อาวุโส! ผมนั้นได้คิดเช่นนี้ว่า น้าอัศจรรย์จริง
หนอ น้าประหลาดจริงหนอ ที่สัตว์แม่เห็นปานนี้ ยักษ์แม่
เห็นปานนี้ เปเรตแม่เห็นปานนี้ การได้อัตภาพแม่เห็นปานนี้
ก็มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลายพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า
ท่านพระโมคคัลลานะवादอุตริมนุสธรรม.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีจักขุอยู่
ย่อมเป็นผู้มีญาณอยู่ เพราะสาวกได้รู้ได้เห็น หรือได้ทำสัตว์
เช่นนี้ให้เป็นพยานแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อกาลก่อนเราก็คิได้เห็นสัตว์นั้น
แต่เราไม่ได้พยากรณ์ ถ้าเราพยากรณ์สัตว์นั้นและคนอื่น
ไม่เชื่อเรา ชื่อนั้นก็จะพึงเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อทุกข์แก่เขาเหล่านั้นสิ้นกาลนาน

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าโคอยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เขามกไหม้
อยู่ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี
แล้วได้ประสพอัตภาพเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละ
ที่ยังเป็นส่วนเหลืออยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! โมคคัลลานะพูดจริง
โมคคัลลานะไม่ต้องอาบัติ.

... ..

๒. มังสเปสิเปรต

...ได้เห็นมังสเปสิเปรต มีแต่ชิ้นเนื้อลอยไป
ในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่
ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้น
อยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าโค
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

...

๓. มังสปีณฑเปรต

...ได้เห็นมังสปีณฑเปรต มีแต่ก้อนเนื้อ ลอยไป
ในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่
ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้น
อยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่านกอยู่
ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

...

๔. นิจฉวิเปรต

...ได้เห็นนิจฉวิเปรตชาย ไม่มีผิวหนัง ลอยไป
ในเวหาส์ ผุ่งแรง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่
ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้น
อยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าแกะ
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ..

๕. อสิโลมเปรต

...ได้เห็นอสิโลมเปรตชาย มีขนเป็นดาบ ลอยไป
ในเวหาส์ ดาบเหล่านั้นของมันเป็นหลุดลอยขึ้นไปแล้วตกลง
ที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง`

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าสุกร
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ..

๖. สัตติโลมเปรต

...ได้เห็นสัตติโลมเปรตชาย มีขนเป็นหอกลอยไป
ในเวหาส์ หอกเหล่านั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้ว
ตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าเนื้อ
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ...

๗. อสุโลมเปรต

...ได้เห็นอสุโลมเปรตชาย มีขนเป็นลูกศรลอยไป
ในเวหาส์ ลูกศรนั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้ว
ตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นเพชฌฆาต
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ...

๘. สูจิโลมเปรต

...ได้เห็นสูจิโลมเปรตชาย มีขนเป็นเข็มลอยไป
ในเวหาส์ เข็มเหล่านั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้ว
ตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนฝึกม้า
อยู่ในพระนครราชคฤห์เอง

... ..

๙. สูจกเปรต

...ได้เห็นสูจกโลมเปรตชาย มีขนเป็นเข็ม ลอยไป
ในเวหาส์ เข็มเหล่านั้นของมันทิ่มเข้าไปในศีรษะ แล้วออก
ทางปาก ทิ่มเข้าไปในปาก แล้วออกทางอก เข็มออกทางอก
ทิ่มเข้าไปในอก แล้วออกทางปาก ทิ่มเข้าไปในปาก แล้ว
ออกทางอก ทิ่มเข้าไปในอก แล้วออกทางท้อง ทิ่มเข้าไป
ในท้อง แล้วออกทางขาทั้งสอง ทิ่มเข้าไปในขาทั้งสอง
แล้วออกทางแข้งทั้งสอง ทิ่มเข้าไปในแข้งทั้งสอง แล้ว
ออกทางเท้าทั้งสอง เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นคนชอบ
พูดจาเสื่อมเสีย อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

...

๑๐. กุมภินทเปรต

... ได้เห็นกุมภินทเปรตชาย มีอ้นทะโตเท่าหม้อ
ลอยไปในเวหาส์ เปรตนั้นแม่เมื่อเดินไปย่อมยกอ้นทะ
เหล่านั้นแหละขึ้นพาดบ่าเดินไป แม่เมื่อนั่งก็ย้อมนั่งบน
อ้นทะเหล่านั้นแหละ ผูกแรงเหยี่ยว และนกตะกรุม พากัน
โฉบอยู่ชวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่ง
เปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นผู้พิพากษา
ตัดสินคดีไม่เป็นธรรม อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

...

๑๑. คูณิมุคคเปรต

... ได้เห็นคูณิมุคคเปรตชาย ผู้จุ่มอยู่ในหลุมคู
ท่อมศีรณะ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า :-
 ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นชู้กับภรรยา
 ของผู้อื่น อยู่ในพระนครราชคฤห์เอง

... ..

๑๒. คุณชาติเปอต

...ได้เห็นคุณชาติเปอตชาย ผู้จมอยู่ในหลุมคุณ
 ท่วมศีระะ กำลังเอามือทั้งสองกอบคุณกินอยู่

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า :-
 ภิกษุทั้งหลาย ! ... สัตว์นั้นเคยเป็นพราหมณ์
 ผู้ชั่วช้า อยู่ในพระนครราชคฤห์เอง ครั้นศาสนาพระ
 กัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พราหมณ์นั้นนิมนต์พระภิกษุสงฆ์
 ด้วยภัตตาหารแล้ว เทคุณลงในรางจนเต็ม สั่งคนให้ไปบอก
 ภัตตกาล แล้วได้กล่าวคำนี้ว่า “ขอท่านผู้เจริญทั้งหลาย !
 จงฉันอาหารและนำไปให้พอกแก่ความต้องการจาก
 สถานที่นี้” ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เขาหมกไหม้ในรอก
 หลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี แล้วได้
 ประสบอัมพาตเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละซึ่ง
 ยังเป็นส่วนเหลืออยู่

... ..

๑๓. นิจฉวิตถิเปรต

...ได้เห็นนิจฉวิตถิเปรตหญิง ไม่มีผิวหนัง ลอย
ไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบ
อยู่ชวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรต
หญิงนั้นอยู่ไปมา เปรตหญิงนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... เปรตหญิงนั้นเคยเป็นหญิง
ประพฤตินอกใจสามี อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ด้วย
วิบากแห่งกรรมนั้น เขาหมกไหม้อยู่ในนรกหลายปี หลาย
ร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี แล้วได้ประสพอรรถภาพเช่นนี้
ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละที่ยังเป็นส่วนเหลืออยู่. .

... ..

๑๔. มังคุลิตถิเปรต

...ได้เห็นมังคุลิตถิเปรตหญิง มีรูปร่างน่าเกลียด
มีกลิ่นเหม็น ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และ
นกตะกรุม พากันโฉบอยู่ชวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทิ้ง
ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตหญิงนั้นอยู่ไปมา เปรตหญิงนั้น
ร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-
 ภิกษุทั้งหลาย ! ... เปรตหญิงนั้นเคยเป็นหญิง
 หมอดู (อิกษณิกา) อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ..

๑๕. โอกลินีเปรต

...ได้เห็นโอกลินีเปรตหญิง มีร่างกายถูกไฟลวก
 มีหยาดเหงื่อไหลหยด มีถ่านเพลิงโปรยลง ลอยไปใน
 เวหาส์ เปรตหญิงนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-
 ภิกษุทั้งหลาย ! ... เปรตหญิงนั้นเคยเป็น
 อัครมเหสีของพระเจ้ากาลิงคะ นางเป็นคนขี้หึง ได้เอา
 กระทะเต็มด้วยถ่านเพลิงคลอกสตรีร่วมพระสวามี

... ..

๑๖. อสีสกพันธเปรต

...ได้เห็นอสีสกพันธเปรต มีศีรษะขาดลอยไป
 ในเวหาส์ ตาและปากของมันอยู่ที่อก ผูกแน่น เหยี่ยว
 และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ชวักไขว่ จิกสับโดยแรง
 จิกทั้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้น
 ร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย! ... สัตว์นั้นเคยเป็นเพชฌฆาต
ผู้ฆ่าโจร ชื่อทามริกะ อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง

... ..

๑๗. ภิกษุเปรต

...ได้เห็นภิกษุเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ
บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน
เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย! ... ภิกษุเปรตนั้นเคยเป็นภิกษุ
ผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า

... ..

๑๘. ภิกษุณีเปรต

...ได้เห็นภิกษุณีเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ
บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน
เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย! ... ภิกษุณีเปรตนั้นเคยเป็นภิกษุณี
ผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า

... ..

๑๙. ลิกขมานาเปรต

...ได้เห็นลิกขมานาเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ
 บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน
 เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... ลิกขมานาเปรตนั้นเคยเป็น
 ลิกขมานาผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า

...

๒๐. สามณเฑรเปรต

...ได้เห็นสามณเฑรเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ
 บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน
 เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า:-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สามณเฑรเปรตนั้น เคยเป็น
 สามณเฑรผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า

...

๒๑. สามเณรีเปรต

...ได้เห็นสามเณรีเปรตลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ
บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน
เปรตนั้นร้องครวญคราง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย ! ... สามเณรีเปรตนั้น เคยเป็น
สามเณรีผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
... .

มหาวิ. วิ. ๑/๒๑๐/๒๙๕.

(ในสูตรอื่นก็มีตรัสถึงเรื่องนี้เช่นกัน แต่มีต่างกันตรงที่
ในบาลีไม่มีคำว่า เปโต (เปรต) นิทาน. ส.๑๖/๒๙๔/๖๓๗.)

๔๔

ภพภูมิที่บริโภคนานได้

พระโคตมผู้เจริญ! พวกข้าพเจ้าได้นามว่าเป็นพราหมณ์
ยอมให้ทาน ย่อมทำความเชื่อว่า ทานนี้ต้องสำเร็จแก่ญาติสาโลหิต
ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจงบริโภคนานนี้.

พระโคตมผู้เจริญ! ทานนั้นยอมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิต
ผู้ล่วงลับไปแล้วหรือญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น ย่อมได้
บริโภคนานนั้นหรือ ?

พราหมณ์! ทานนั้น ย่อมสำเร็จในฐานะ^๑และ
ยอมไม่สำเร็จในอฐานะ.^๒

พระโคตมผู้เจริญ! ฐานะ เป็นอย่างไรเล่า? อฐานะ
เป็นอย่างไรเล่า ?

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์
ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุด
คำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตปองร้าย
มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก
เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในนรกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในนรกนั้น
ด้วยอาหารของสัตว์นรก.

พราหมณ์! ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่ง
ทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นอฐานะ.

๑. โอกาสที่เป็นได้. (สถานภาพในภพนั้นที่ยังความสำเร็จประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้)

๒. โอกาสที่เป็นไปไม่ได้. (สถานภาพในภพนั้นที่ยังความสำเร็จประโยชน์ให้เกิดขึ้นไม่ได้)

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงกำเนิด เสร็จงาน เขาย่อมเลี้ยงอัฐภพอยู่ในกำเนิด เสร็จงานนั้น ย่อมตั้งอยู่ในกำเนิด เสร็จงานนั้น ด้วยอาหารของ สัตว์ เสร็จงาน.

พราหมณ์! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จ แห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นฐานะ.

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาด จากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติดี ในกาม จากการพูดเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูด คำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตไม่ปองร้าย มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ เขาย่อมเลี้ยง อัฐภพอยู่ในมนุษย์โลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในมนุษย์โลกนั้น ด้วยอาหารของมนุษย์.

พราหมณ์! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จ แห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นฐานะ.

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาด จากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา เขาย่อมเลี้ยงอัฐภพ อยู่ในเทวโลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเทวโลกนั้น ด้วยอาหาร ของเทวดา.

พราหมณ์! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จ
แห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นฐานะะ.

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์
... มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย
เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ด้วยอาหารของสัตว์
ผู้เกิดในเปรตวิสัย หรือว่ามิตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิต
ของเขา ย่อมอุทิศทานให้ เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ใน
เปรตวิสัยนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเปรตวิสัยนั้นด้วยทานนั้น.

พราหมณ์! ฐานะอันเป็นที่เข้าไปสำเร็จแห่งทาน
แก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นฐานะะ.

ท่านโคดมผู้เจริญ! ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น
ไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น ?

พราหมณ์! ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม่เหล่านี
ของทายกนั้นที่เข้าถึงฐานะนั้น มีอยู่ ญาติสาโลหิตเหล่านั้น
ย่อมบริโภคนั้น.

ท่านโคดมผู้เจริญ! ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น
ไม่เข้าถึงฐานะนั้น และญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม่เหล่านี
ของทายกนั้น ก็ไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น ?

พราหมณ์! ฐานะที่จะพึงว่างจากญาติสาโลหิต
ผู้ล่วงลับไปแล้วโดยกาลช้านานเช่นนี้ มิใช่ฐานะะ มิใช่
โอกาสที่จะมีได้.

พราหมณ์! อีกประการหนึ่ง แม้นายก็เป็น
ผู้ไม่ไร้ผล.

ท่านโคตมผู้เจริญ! ย่อมตรัสกำหนดแม่ในฐานะหรือ?

พราหมณ์! เรากล่าวกำหนดแม่ในฐานะ.

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์
... มีความเห็นผิด แต่เขายังให้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้
ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตาม
ประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของช้าง แต่เขายังได้ข้าว น้ำ มาลา และ
เครื่องประดับต่างๆ ในกำเนิดช้างนั้น.

พราหมณ์! ข้อที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ... มี
ความเห็นผิด ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของช้าง และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว ...
เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น
เขาย่อมได้ข้าว น้ำ มาลาและเครื่องประดับต่างๆ ใน
กำเนิดช้างนั้น.

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของม้า

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของโค

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ และเขายังให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ และเขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นของมนุษย์นั้น.

พราหมณ์! ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นของมนุษย์นั้น.

พราหมณ์! อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ และเขายังให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น.

พราหมณ์! ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา และข้อที่ผู้นั้น

เป็นผู้ให้ข่าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์
ด้วยกรรมนั้น เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ใน
เทวโลกนั้น.

พราหมณ์! (ด้วยเหตุอย่างนี้) แม้ทายกก็เป็น
ผู้ไม่ไร้ผล.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! น้าอัศจรรย์ไม่เคยมีแล้ว.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! ข้อที่แม่ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผลนี้
เป็นของควรเพื่อให้ทานโดยแท้เป็นของควรเพื่อกระทำศรัทธาโดยแท้.

พราหมณ์! ข้อนี้เป็นอย่างนี้ๆ.

พราหมณ์! แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก
... ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

ทสก. อ. ๒๔/๒๙๐/๑๖๖.

๔๕

ความเป็นไปได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :
 ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น
 ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
 ที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
 เป็นของมีประมานน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
 ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น
 สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์
 มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว กลับไป
 เกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี

ว่าอย่างไร : ฝุ่นนิตหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับ

มหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน

ที่มากกว่า ฝุ่นนิตหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้

เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี

ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :
 สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา
 มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิด
 ในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.
 ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !
 ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.
 อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์
 อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
 อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
 อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุฉะนั้น ในเรื่องนี้
 เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า :-
 ทุกข์ เป็นอย่างนี้
 เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

มนุษย์

๔๖

เหตุให้สุคติปรากฏ

จุนทะ !

ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง

ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง

ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.

จุนทะ ! ความสะอาดทางกาย มี ๓ อย่างนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

จุนทะ ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ :-

(๑) ละการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง เว้นขาดจาก
ปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางคัสตรา มีความละอายถึง
ความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่

(๒) ละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาด
จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ถือเอาทรัพย์และ
อุปกรณ์แห่งทรัพย์อันเจ้าของมิได้ให้ ในบ้านก็ดี ในป่าก็ดี
ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) ละการประพฤติดิฉันท์ในกาม เว้นขาดจากการ
ประพฤติดิฉันท์ในกาม, (คือเว้นจากการประพฤติดิฉันท์) ในหญิง
ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติ

รักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม
โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย)
ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จนทะ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จนทะ! ความสะอาดทางวาจา มี ๔ อย่างนั้น
เป็นอย่างไรเล่า?

จนทะ! บุคคลบางคนในกรณีนี้:-

(๑) ละมูสาวาท เว้นขาดจากมูสาวาท ไปสู่สภากิติ
ไปสู่บริษัทกิติ ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติกิติ ไปสู่ท่ามกลาง
ศาลาประชาคมกิติ ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลกิติ อันเขานำไป
เป็นพยาน ถามว่า “บุรุษผู้เจริญ! ท่านรู้อย่างไร ท่านจง
กล่าวไปอย่างนั้น” ดังนี้ บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่าไม่รู้
เมื่อรู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อเห็น
ก็กล่าวว่าเห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่น หรือ
เพราะเหตุเห็นแก่อาณัติไร ๆ ก็ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟัง
จากฝ่ายนี้แล้วไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อแตกจากฝ่ายนี้หรือ
ได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้วไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อแตกจาก
ฝ่ายโน้น แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้วให้กลับพร้อมเพรียงกัน
อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น

เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่ วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน

(๓) ละการกล่าวคำหยาบเสีย เว้นขาดจากกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสตให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใคร่ที่พอใจของมหาชน กล่าวแต่วาจาเช่นนั้นอยู่

(๔) ละคำพูดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำพูดเพื่อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่วาจาที่มีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์ สมควรแก่เวลา

จนทะ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จนทะ! ความสะอาดทางใจ มี ๓ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

จนทะ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ :-

(๑) เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา คือเป็นผู้ไม่โลภ เพ่งเล็งวัตถุอุปการณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจ
อันไม่ประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร
ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข บริหารตนอยู่เถิด” ดังนี้
เป็นต้น

(๓) เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง มีทศสนะไม่วิปริต
ว่า “ทานที่ให้แล้ว มี (ผล), ยัญที่บูชาแล้ว มี (ผล), การบูชา
ที่บูชาแล้ว มี (ผล), ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว มี,
โลกนี้ มี, โลกอื่น มี, มารดา มี, บิดา มี, โอปปาติกะสัตว์ มี,
สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับ
กระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง
แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็มี” ดังนี้

จนทะ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จนทะ! เหล่านี้แล เรียกว่า กุศลกรรมบถสิบ.

จนทะ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยกุศล-
กรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ พวกเทพจึงปรากฏ
พวกมนุษย์จึงปรากฏ หรือว่าสุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม
๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัว
ไปเก็บไว้ในสวรรค์.

(สูตรอื่นๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ; จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. ทสก. ย. ๒๔/๓๔๒-๓๓๒/๑๙๘-๒๐๑.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า “เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในสวรรค์” นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า “ผู้ไม่ชู้ตราบกตนเอง” ก็มี, “ตายแล้วไปสู่คติ” ก็มี, “เป็นบัณฑิต” ก็มี. ทสก. ย. ๒๔/๓๓๒-๓๓๓/๒๐๒-๒๐๓.)

๔๗

อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล

คหบดีทั้งหลาย! อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการเหล่านี้. ๕ ประการ คือ :-

คหบดีทั้งหลาย !

(๑) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๒) เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมขจรไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๓) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมองอาจ ไม่เก้อเขิน นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๔) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมไม่หลงทำกาละ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๕) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายร่างกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

คหบดีทั้งหลาย ! เหล่านี้แล คือ อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการ.

มหา. ที. ๑๐/๑๐๒/๘๐.

๔๘

สุคติของผู้มีศีล

ภิกษุทั้งหลาย !

สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นของตน

เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด

มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

กระทำความใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตาม

จักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ :-

ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต วาง
 ท่อนไม้ วางศัสตรา มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณา
 เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย เขาไม่กระเลือกกระสนด้วย
 (กรรมทาง) กาย ไม่กระเลือกกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา
 ไม่กระเลือกกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ กายกรรมของ
 เขาตรง วจีกรรมของเขาตรง มโนกรรมของเขาตรง
 คติของเขาตรง อุปบัติ (การเข้าถึงภพ) ของเขาตรง.

ภิกษุทั้งหลาย! สำหรับผู้มีคติตรง มีอุปบัติตรงนั้น
เรากล่าวคตಿಯ่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาคตีสองอย่างแก่เขา
คือ เหล่าสัตว์ผู้มีสุขโดยส่วนเดียว หรือว่าตระกูลอันสูง คือ
ตระกูลขัตติยมหาศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือ
ตระกูลคหบดีมหาศาล อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโคเคมาก
มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย! ภูตสัตว์ ย่อมมีด้วยอาการ
อย่างนี้ คือ อุปบัติ ย่อมมีแก่ภูตสัตว์ เขาทำกรรมใดไว้
เขาย่อมอุปบัติด้วยกรรมนั้น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้อง
ภูตสัตว์นั้นผูอุปบัติแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายเป็น
ทายาทแห่งกรรม ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้.

(ในกรณีแห่งบุคคลผู้ไม่กระทำทินนาทาน ไม่กระทำ
กาเมสุมิจจารา ก็ได้ตรัสไว้ด้วยข้อความอย่างเดียวกันกับในกรณี
ของผู้ไม่กระทำปาณาติบาต ดังกล่าวมาแล้วข้างบนทุกประการ
และยังได้ตรัสเลยไปถึง วจีสุจิริตสี มโนสุจิริตสาม ด้วยข้อความ
อย่างเดียวกันอีกด้วย)

๔๙

ข้อดีของมนุษย์เทียบกับ เทวดาชั้นดาวดึงส์

ภิกษุทั้งหลาย! มนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีป ประเสริฐกว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า? คือ :-

- (๑) ไม่มีทุกข์
- (๒) ไม่มีความหวงแหน
- (๓) มีอายุแน่นอน

ภิกษุทั้งหลาย! มนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีป ประเสริฐกว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย! มนุษย์ชาวชมพูทวีป ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีป และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) เป็นผู้กล้า

(๒) เป็นผู้มีสติ

(๓) เป็นผู้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์อันเยี่ยม

ภิกษุทั้งหลาย ! มนุษย์ชาวชมพูทวีป ประเสริฐกว่า
พวกมนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีป และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์
ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

สตตก. อ. ๒๓/๔๐๘/๒๒๕.

๕๐

เหตุแห่งการเกิดในครรภ์

ภิกษุทั้งหลาย! การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์
ย่อมมีได้ เพราะการประชุมพร้อมของสิ่ง ๓ อย่าง.

ในสัตว์โลกนี้ แม่มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกัน
แต่มารดายังไม่ผ่านการมีระดู และคันธัพพะ (สัตว์ที่จะเข้าไป
ปฏิสนธิในครรภ์นั้น) ก็ยังไม่เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะด้วย
การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ก็ยังมีขึ้นไม่ได้ก่อน.

ในสัตว์โลกนี้ แม่มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกันและ
มารดาก็ผ่านการมีระดู แต่คันธัพพะยังไม่เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะ
การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ก็ยังมีขึ้นไม่ได้นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! แต่เมื่อใด

มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกันด้วย

มารดาก็ผ่านการมีระดูด้วย

คันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะด้วย

การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ย่อมสำเร็จได้

เพราะการประชุมพร้อมกันของสิ่ง ๓ อย่าง

ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! มารดา ย่อมบริหารสัตว์ที่เกิดในครรภ์นั้น ด้วยความเป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระหนักตลอดเวลาเก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือน มารดา ย่อมคลอตบตรนั้นด้วยความเป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระหนัก ได้เลี้ยงซึ่งบุตรอันเกิดแล้วนั้น ด้วยโลหิตของตนเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในอริยวินัย คำว่า “โลหิต” นี้ หมายถึงน้ำนมของมารดา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น เจริญวัยขึ้น มีอินทรีย์อันเจริญเต็มที่แล้ว เล่นของเล่นสำหรับเด็ก เช่น เล่นไถน้อยๆ เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นของเล่นชื่อโมกขจิกะ เล่นกังหันลมน้อยๆ เล่นดวงของด้วยเครื่องดวงที่ทำด้วยใบไม้ เล่นรตน้อยๆ เล่นธนูน้อยๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น ครั้นเจริญวัยขึ้นแล้ว มีอินทรีย์อันเจริญเต็มที่แล้ว เป็นผู้เฝ้าอ้อมเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ให้เขาบำเรออยู่ ทางตาด้วยรูป, ทางหูด้วยเสียง, ทางจมูกด้วยกลิ่น, ทางลิ้นด้วยรส และทางกายด้วยโผฏฐัพพะ

ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดย่อมใจ และเป็นที่ตั้งแห่งความรัก.

ทารกนั้น ครั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมกำหนดยินดีในรูป ที่ยั่วยวนให้เกิดความรัก ย่อมขัดใจในรูป ที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ไม่เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งสติ อันเป็นไปในกาย มีใจเป็นอกุศล ไม่รู้ตามที่เป็นจริง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลาย.

ทารกนั้น ครั้นได้ยินเสียงด้วยหู... ดมกลิ่นด้วยจมูก ... ลิ้มรสด้วยลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจแล้ว ย่อมกำหนดยินดีในธรรมารมณที่ยั่วยวนให้เกิดความรัก ย่อมขัดใจในธรรมารมณที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ไม่เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งสติอันเป็นไปในกาย มีใจเป็นอกุศล ไม่รู้ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ^๑ ปัญญาวิมุตติ^๒ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลาย.

๑. เจโตวิมุตติ : การหลุดพ้นอันอาศัยสมณะ (สมาธิ).

๒. ปัญญาวิมุตติ : การหลุดพ้นอันอาศัยวิปัสสนา (ปัญญา).

กุมารน้อยนั้น เมื่อประกอบด้วยความยินดีและความยินร้ายอยู่เช่นนี้แล้ว เสวยเฉพาะซึ่งเวทนาใด ๆ เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ตาม เขาย่อมเพลิตเพลิน ปราศรเสรีญ เมามกอยู่ ซึ่งเวทนานั้น ๆ.

เมื่อเป็นอยู่เช่นนั้น

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมบังเกิดขึ้น

ความเพลินใดในเวทนาทั้งหลาย มีอยู่

ความเพลินอันนั้น เป็นอุปาทาน

เพราะอุปาทานของเขานั้นเป็นปัจจัย

จึงเกิดมีภพ

เพราะภพเป็นปัจจัย

จึงเกิดมีชาติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย

ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส

จึงเกิดมีพร้อม

ความก่อกำเนิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้

ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

๕๑

สัตว์ตั้งอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร

อินทยกัษเฐไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว
ได้กราบทูลด้วยคาถาว่า:-

(ถ้า) ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า รูปหาใช่ชีพไม่ สัตว์นี้จะ
ประสพร่างกายนี้ได้อย่างไรหนอ กระดูกและก้อนเนื้อ จะมาแต่ไหน
สัตว์นี้จะติดอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร?

รูปนี้เป็นกลละ^๑ ก่อนจากกลละเป็นอัมพุทะ^๒
จากอัมพุทะเกิดเป็นเปสิ (ชิ้นเนื้อ) จากเปสิเกิดเป็นขณะ
(ก้อน) จากขณะเกิดเป็นปัญจสาข^๓ ต่อจากนั้น มีผมหงอก
และเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคน้ำ
ข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็ยัง
อรรถภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น.

สคาถ. ส. ๑๕/๓๐๓/๘๐๑-๘๐๓.

๑. กลละ : รูปเริ่มแรกที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา.

๒. ยังไม่พบความหมายโดยนัยแห่งพุททวจน.

๓. ปัญจสาข : กิ่งห้า คือ แขน ๒ ขา ๒ หัว ๑ ของทารกที่อยู่ในครรภ์.

๕๒

เหตุแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต

อานนท์! ก็คำนี้ว่า “นามรูปมี เพราะปัจจัย คือ วิญญาณ” ดังนี้ เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบอธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า:-

“นามรูปมี เพราะปัจจัยคือวิญญาณ”.

อานนท์! ถ้าหากว่าวิญญาณจักไม่ก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้วไซ้ นามรูปจักปรุงตัวขึ้นมาในท้องแห่งมารดาได้ไหม ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!

อานนท์! ถ้าหากว่าวิญญาณก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้ว จักสลายลงเสียแล้วไซ้ นามรูปจักบังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้ไหม ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!

อานนท์! ถ้าหากว่าวิญญานของเด็กอ่อน ที่เป็น
ชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม จักขาดลงเสียแล้วไซ้ นามรูป
จักถึงซึ่งความเจริญ งอกงาม ความไพบูลย์บ้างหรือ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!

อานนท์! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ นั้นแหละ
คือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละ
คือปัจจัยของนามรูป นั่นคือวิญญาน.

อานนท์! ก็คำนี้ว่า “วิญญานมี เพราะปัจจัยคือ
นามรูป” ดังนี้ เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบอธิบายโดย
ปริยายดังต่อไปนี้ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า:-

“วิญญานมี เพราะปัจจัยคือนามรูป”.

อานนท์! ถ้าหากว่าวิญญาน จักไม่ได้มีที่ตั้งที่
อาศัยในนามรูปแล้วไซ้ ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ คือ
ชาติ ชรา มรณะ ต่อไป จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหม?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!

อานนท์! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ นั้นแหละ
คือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละ
คือปัจจัยของวิญญาน นั้นคือนามรูป.

อานนท์!

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น

สัตว์โลก จึงเกิดบ้าง จึงแก่บ้าง

จึงตายบ้าง จึงจุติบ้าง จึงอุบัติบ้าง

คลองแห่งการเรือก (อริวจน) ก็มีเพียงเท่านั้น

คลองแห่งการพุดจา (นิรุตติ) ก็มีเพียงเท่านั้น

คลองแห่งการบัญญัติ (ปญตติ) ก็มีเพียงเท่านั้น

เรื่องที่จะต้องรู้ด้วยปัญญา (ปญญาจร) ก็มีเพียงเท่านั้น

ความเวียนว่ายในวัฏฏะ ก็มีเพียงเท่านั้น

นามรูปพร้อมทั้งวิญญานตั้งอยู่

เพื่อการบัญญัติซึ่งความเป็นอย่างนี้

(ของนามรูปกับวิญญาน นั่นเอง).

๕๓

เหตุให้ได้ความเป็นหญิงหรือชาย

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงธรรมปริยายอันเป็น
ความเกี่ยวข้อง (สญฺโณค) และความไม่เกี่ยวข้อง
(วิสญฺโณค) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ธรรมปริยายอันเป็นความ
เกี่ยวข้องและความไม่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็หญิงย่อมสนใจสภาพแห่งหญิง
ในภายใน กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสี่ยง
และเครื่องประดับของหญิง เขาย่อมยินดี พอใจในสภาพ
ของตนนั้นๆ เขายินดี พอใจในสภาพของตนนั้นๆ แล้ว
ย่อมสนใจถึงสภาพของชายในภายนอก กิริยา ท่าทาง
ความไว้ตัว ความพอใจ เสี่ยงและเครื่องประดับของชาย
ย่อมยินดี พอใจในสภาพของชายนั้นๆ เขายินดี พอใจ
ในสภาพของชายนั้นๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวังการสมาคมกับชาย
และสุขุสมันส์ที่เกิดเพราะการสมาคมกับชายเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ผู้พอใจในภาวะแห่งหญิง
ก็ถึงความเกี้ยวข้องในชาย ด้วยอาการอย่างนี้แล
หญิงจึงไม่ล่วงพ้นภาวะแห่งหญิงไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย! ชายย่อมสนใจสภาพแห่งชาย
ในภายใน กิริยา ท่าทางความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและ
เครื่องประดับของชาย เขาย่อมยินดี พอใจในสภาพนั้นๆ
ของตน เขายินดี พอใจในสภาพนั้นๆ ของตนแล้ว
ย่อมสนใจถึงสภาพของหญิงในภายนอก กิริยา ท่าทาง
ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของหญิง
ย่อมยินดี พอใจในสภาพของหญิงนั้นๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวัง
การสมาคมกับหญิง และสุขโสมนัสที่เกิดเพราะการสมาคม
กับหญิงเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ผู้พอใจในภาวะแห่งชาย
ก็ถึงความเกี้ยวข้องในหญิง ด้วยอาการอย่างนี้แล
ชายจึงไม่ล่วงพ้นภาวะแห่งชายไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย! ความเกี้ยวข้อง ย่อมมี ด้วย
อาการอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย! ความไม่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย! หญิงย่อมไม่สนใจในสภาพแห่งหญิง
ในภายใน กิริยา ทำทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและ
เครื่องประดับของหญิง เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่ง
หญิงนั้นๆ แล้ว ย่อมไม่สนใจถึงสภาพแห่งชายในภายนอก
กิริยา ทำทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับ
แห่งชาย เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งชายนั้นๆ แล้ว
ย่อมไม่มุ่งหวังการสมาคมกับชาย และสุขโสมนัสที่เกิด
เพราะการสมาคมกับชายเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ผู้ไม่พอใจในสภาพแห่งหญิง
ก็ถึงความไม่เกี่ยวข้องในชาย ด้วยอาการอย่างนี้แล
หญิงจึงล่วงพ้นสภาพแห่งหญิงไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย! ชายย่อมไม่สนใจในสภาพแห่งชาย
ในภายใน กิริยา ทำทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและ
เครื่องประดับของชาย เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่ง
ชายนั้นๆ แล้ว ย่อมไม่สนใจถึงสภาพแห่งหญิงในภายนอก
กิริยาทำทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับ
ของหญิง เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งหญิงนั้นๆ แล้ว
ย่อมไม่มุ่งหวังการสมาคมกับหญิง และสุขโสมนัสที่เกิด

เพราะการสมาคมกับหญิงเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ผู้ไม่พอใจในสภาพแห่งชาย
ก็ถึงความไม่เกี่ยวข้องกับหญิง ด้วยอาการอย่างนี้แล
ชายจึงล่วงพ้นภาวะแห่งชายไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย! ความไม่เกี่ยวข้องกับ ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล ชื่อว่า ธรรมปริยายอัน
เป็นทั้งความเกี่ยวข้องและความไม่เกี่ยวข้อง.

สตฺตฺก. อ. ๒๓/๕๘/๔๘.

๕๔

เหตุให้มนุษย์เกิดมาแตกต่างกัน

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัย
 ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีต
 คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย
 มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย
 มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา.

มาณพ! สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็น
 ทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
 มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและ
 ประณีตได้.

ข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบเนื้อความโดยพิสดารของอุเทศ
 ที่พระโคตมผู้เจริญตรัสโดยย่อมิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ได้
 ขอพระโคตมผู้เจริญ ได้โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยประการ
 ที่ข้าพระองค์จะพึงทราบเนื้อความแห่งอุเทศนี้โดยพิสดารด้วยเถิด.

มาณพ! ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
 เราจักกล่าว.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหารไม่เอ็นดู ในเหล่าสัตว์มีชีวิต เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติวินิบาต นรก ถ้ามาเป็น มนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นนี้ คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหาร ไม่เอ็นดู ในเหล่าสัตว์มีชีวิต.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู กรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่ เพราะกรรมนั้น อันเขา ให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็น มนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนนี้
คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต
วางท่อนไม้ วางศัสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู
กรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม เป็นผู้มียกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือ
ก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เพราะกรรมนั้น อันเขา
ให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอภัย
ทุกติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอภัย ทุกติ วินิบาต
นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็น
คนมีโรคมก.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมกนี้
คือ เป็นผู้มียกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน
หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม เป็นผู้มียกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ
หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เพราะกรรมนั้น อัน
เขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติ
โลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็น
มนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อควมมีโรคน้อยนี้ คือ เป็นผู้มืปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือคัสตรา.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็คนมักโกรธ มากด้วยควมแค้นเคือง ถูกเขาว่ำเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำควมโกรธ ควมร้าย และควมซึ่งเคียดให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายเป็น จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายเป็น ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภพหลั้ จะเป็นคนมีผิวพรรณทรม.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อควมมีผิวพรรณทรมนี้ คือ เป็คนมักโกรธ มากด้วยควมแค้นเคือง ถูกเขาว่ำเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำควมโกรธ ควมร้าย และควมซึ่งเคียดให้ปรากฏ.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็คนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยควมแค้นเคือง ถูกเขาว่ำมากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำควมโกรธ ควมร้าย และควมซึ่งเคียดให้ปรากฏ

เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนน่าเลื่อมใส.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสนี้ คือ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ำมากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย ความซึ่งเคียดให้ปรากฏ.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดาน้อย.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีศักดาน้อยนี้ คือ มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม เป็นผู้มึใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย
ไม่ผูกใจิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ
การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เพราะกรรมนั้น อันเขาให้
พร้อมพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลก
สวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็น
มนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักตามาก.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีศักตามากนี้
คือ มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจิจฉา
ในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และ
การบูชาของคนอื่น.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม
เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่
สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม
สมทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต
นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามา
เป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะน้อย.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะน้อยนี้
คือ ไม้ให้ข้าว น้ำ ผัก ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน
ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผัก ยาน ดอกไม้ ของหอม
เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่
สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม
สมทานไว้อย่างนี้เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หาก
ตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ
ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะมาก.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะมากนี้
คือ ให้ข้าว น้ำ ผัก ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน
ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม เป็นคนกระด้างเย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คน
ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่
คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง
ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ
ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้น

อันเขาให้พรพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึง
อภัย ทุกคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอภัย ทุกคติ
วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง
จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลต่ำ
นี้ คือ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควร
กราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่
สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง
ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ
ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้
คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่
สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะ
คนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควร
นับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรพร้อม
สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หาก
ตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ
ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกลสูง
นี้ คือ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควร
กราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่
อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะ คนที่ควรสักการะ
เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว
สอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศลอะไรมีโทษ
อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพอะไรเมื่อทำ
ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน
หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ
ความสุขสิ้นกาลนาน เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม
สมาทนไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต
นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามา
เป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีปัญญาทราม.

มาณพ ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามนี้
คือ ไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถาม
ว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ
อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไป

เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า
อะไรเมื่อทำยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
สิ้นกาลนาน.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม
บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว
สอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ
อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ
ยอมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า
อะไรเมื่อทำยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
สิ้นกาลนาน เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมทานไว้
อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป
ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ
ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก.

มาณพ! ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก
นี้ คือ เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถาม
ว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ
อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำยอมเป็นไป
เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า
อะไรเมื่อทำยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
สิ้นกาลนาน.

มาณพ ! ด้วยประการฉะนี้แล
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน
ปฏิบัติเป็นไปเพื่อความมีโรครมาก
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโรครมาก
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อย
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิพรรณทราม
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีผิพรรณทราม
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้น่าเลื่อมใส
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนน่าเลื่อมใส
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีศักดาน้อย
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีศักดามาก
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโกละน้อย
ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโกละน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโศคะมาก

ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโศคะมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลต่ำ

ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลสูง

ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลสูง

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทราม

ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีปัญญาทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก

ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีปัญญามาก.

มาณพ !

สัตว์ทั้งหลาย

มีกรรมเป็นของตน

เป็นทายาทแห่งกรรม

มีกรรมเป็นกำเนิด

มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต.

๕๕

ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ

ตรัสเล่าถึงพระเจ้าจักรพรรดิในกาลก่อน โดยเป็นการ
สนทนาระหว่างพระราชธิดาที่เป็นบิดา กับพระราชชายาที่เป็นบุตร
เกี่ยวกับข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ (จกกวตติวตต)

ก็จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างไร ?

ลูกเอ๋ย ! ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงอาศัยธรรมเท่านั้น
จงสักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม
ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรม
เป็นใหญ่

จงจัดการอารักขาป้องกันและคุ้มครองโดยชอบธรรม
ในหมู่ชน ในราชสำนัก ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ
ในพวกพราหมณ์และคหบดี ในราษฎรชาวนิคมนและชาว
ชนบททั้งหลาย ในพวกสมณะและพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อ
และนกทั้งหลาย.

ลูกเอ๋ย ! การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้น
ของเจ้าเลย.

ลูกเอ๋ย! อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของเจ้า
ไม่มีทรัพย์ เจ้าพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย.

ลูกเอ๋ย! อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแวนแคว้น
ของเจ้า เป็นผู้ตเว้นจากความมัวเมาและความประมาท
ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (อดทน, อดกลั้น) และโสรจจะ (ความสงบ)
ฝึกตนอยู่แต่ผู้เดียว สงบตนอยู่แต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลส
อยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นโดยกาล
อันควร แล้วไต่ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ! อะไรเป็น
กุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไร
ควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อ
ความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไร
เมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
สิ้นกาลนาน” เจ้าได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว
สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศล
พึงยึดถือประพฤตีสั่งนั้น.

ลูกเอ๋ย! นี่แลคือ จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น.

๕๖

กรรมกำหนด

บุคคลเป็นพราหมณ์ เพราะชาติ (กำเนิด) ก็ห้ามมิได้
จะมีใช้พราหมณ์ เพราะชาติก็ห้ามมิได้

บุคคลเป็นพราหมณ์ เพราะกรรม
ไม่เป็นพราหมณ์ ก็เพราะกรรม

บุคคลเป็นชวานา ก็เพราะกรรม
เป็นคิลปิน ก็เพราะกรรม

บุคคลเป็นพ่อค้า ก็เพราะกรรม
เป็นคนรับใช้ ก็เพราะกรรม

บุคคลแม้เป็นโจร ก็เพราะกรรม
เป็นนักรบ ก็เพราะกรรม

บุคคลเป็นปุโรหิต ก็เพราะกรรม
แม้เป็นพระราชา ก็เพราะกรรม

บัณฑิตทั้งหลาย

ย่อมเห็นซึ่งกรรมนั้น ตามที่เป็นจริงอย่างนี้

ชื่อว่า เป็นผู้เห็นซึ่งปฏิจาสมุปบาท

เป็นผู้ฉลาดในเรื่องวิบากแห่งกรรม.

โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม
หมู่สัตว์ ย่อมเป็นไปตามกรรม
สัตว์ทั้งหลาย
มีกรรมเป็นเครื่องรังวัด
เหมือนลิ่มสลักชั้นยี่ดรถที่กำลังแล่นไปอยู่.

สุตฺต. ปุ. ๒๕/๔๕๗/๓๘๒.

๕๗

เหตุสำเร็จความปรารถนา

ภิกษุทั้งหลาย! เราจักแสดงเหตุสำเร็จความปรารถนาแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด” ดังนี้ ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! นั้มรรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล.

ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว

พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด” ดังนี้
 ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น
 ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้ว
 อย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จ
 ในภวะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! นีมรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อ
 ความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาล.

ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้
 ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมี
 ความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว
 พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด” ดังนี้
 ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น
 ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้ว
 อย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จ
 ในภวะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! นีมรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อ
 ความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาล.

๕๘

การเกิดสังคมนาษย์

วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้ง
 บางคราวโดยการล่องไปแห่งกาลนานไกล ที่โลกนี้จะพินาศ
 เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดใน
 อาภัสสรพรหม (อาภัสสร) สัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ
 มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัตว์จรไปได้
 ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาล
 ยี่ดียวช้านาน.

วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้ง
 บางคราวโดยการล่องไปแห่งกาลนานไกล ที่โลกนี้จะกลับ
 เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้นอยู่ โดยมาก เหล่าสัตว์พากัน
 จูติ (เคลื่อน) จากอาภัสสรพรหม (อาภัสสรกายา) ลงมาเป็น
 อย่างนี้ และสัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร
 มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัตว์จรไปได้ในอากาศ อยู่ใน
 วิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน ก็ใน
 สมัยนั้นจักรวาลทั้งสิ้นนี้ เป็นน้ำทั้งนั้น มีดมนแลไม่เห็นอะไร
 ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ ดาวนักษัตรและ

ดาวทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันและกลางคืนก็ยังไม่ปรากฏ เดือนและปีก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายถึงซึ่งการนับเพียงว่าสัตว์ (สตฺต) เท่านั้น

วาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมา โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล ได้เกิดมีงวันดิน (รสปรวี) ขึ้นปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น งวันดินนี้ลอยอยู่ทั่วไปบนน้ำ เหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็น จับเป็นผาอยู่ข้างบน งวันดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีกล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยดูจรรวมผิวงเล็ก อันหาโทษมิได้

เมื่อสัตว์เหล่านั้น พากันเอาน้ำชอนงวันดินขึ้นลองลิ้มดูอยู่ รสของงวันดินได้ซาบซ่านไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากขึ้น ต่อมาก็ได้พากันพยายามเพื่อจะปั้นงวันดินให้เป็นคำๆ ด้วยมือแล้วบริโภค ในคราวที่พากันบริโภคงวันดินอยู่ รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นก็ได้หายไป เมื่อรัศมีกายหายไป ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ย่อมปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายย่อมปรากฏ เมื่อดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายปรากฏ กลางคืนและกลางวันย่อมปรากฏ เมื่อกลางคืนและกลางวัน

ปรากฏ เดือนและปีชื่อย่อมปรากฏ เมื่อเดือนและปีช
 ปรากฏ ฤดูและปีชื่อย่อมปรากฏ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล โลกนี้
 จึงกลับเจริญขึ้นอีก

ครั้นต่อมา สัตว์เหล่านั้น พากันบริโภคจวันดิน
 รับประทานจวันดิน มีจวันดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาล
 ช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้น มัวเพลิดเพลินบริโภคจวันดิน
 รับประทานจวันดิน มีจวันดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาล
 ช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิพรรณ
 ก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สัตว์บางพวกมีผิพรรณงาม
 สัตว์บางพวกมีผิพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์
 พวกที่มีผิพรรณงาม ได้พากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิพรรณ
 ไม่งาม เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไ้ตัวดูหมิ่นกัน
 เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพรรณเป็นปัจจัย จวันดินจึงหายไป

เมื่อจวันดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีกระบิดิน (ภูมิปป-
 ปฏิก) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้กระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่
 สิ้นกาลช้านาน ผิพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วย
 เพราะมีการไ้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพรรณ
 เป็นปัจจัย กระบิดินจึงหายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว
 ก็ได้เกิดมีเครือดิน (ปทาลตา) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้เครือดิน

เป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน ผิพพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วยเพราะมีการไว้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพพรรณเป็นปัจจัย เครื่องดินจึงหายไป เมื่อเครื่องดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีข้าวสาลีเกิดขึ้น ในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีราก ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาลีไถมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาลีไถมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย สัตว์เหล่านั้นจึงได้บริโภคข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน ด้วยประการที่สัตว์เหล่านั้นมีข้าวสาลีเป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงขึ้นทุกที ทั้งผิพพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏ ด้วยว่า สตรีก็เพ่งดูบุรุษอยู่เสมอ และบุรุษก็เพ่งดูสตรีอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศต่างก็เพ่งดูกันและกันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัด เกิดความเร่าร้อนขึ้นในกาย เพราะความเร่าร้อนเหล่านั้นเป็นปัจจัย เขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกัน

ในสมัยนั้น สัตว์พวกใด เห็นสัตว์พวกอื่นเสพเมถุน-
 ธรรมกันอยู่ ย่อมโปรยฝุ่นใส่บ้าง โปรยเถ้าใส่บ้าง โยนมูลโค
 ใส่บ้าง พร้อมกับพูดว่า “คนชาติชั่วจงฉิบหาย คนชาติชั้ว
 จงฉิบหาย” ดังนี้ แล้วพูดต่อไปว่า “ก็ทำไมขึ้นชื่อว่าสัตว์
 จึงทำแก่สัตว์เช่นนี้เล่า” ข้อที่ว่ามานั้น จึงได้เป็นธรรมเนียม
 มาจนถึงทุกวันนี้ว่า ในชนบทบางแห่ง คนทั้งหลาย โปรยฝุ่น
 ใส่บ้าง โปรยเถ้าใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง ในระหว่างที่เขา
 จะนำสัตว์ผู้ประพฤติชั่วร้ายไปสู่ที่ประหาร พวกพราหมณ์
 มาระลึกถึงอักขระที่รู้จักกันว่าเป็นของดี อันเป็นของโบราณนั้น
 เท่านั้น แต่พวกเขาไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักขระนั้นเลย

ในสมัยนั้น การโปรยฝุ่นใส่กันเป็นต้นนั้น สมมติ
 กันว่าไม่เป็นธรรม มาในบัดนี้ กลับสมมติกันว่าเป็นธรรม
 ก็สมัยนั้น สัตว์พวกใดเสพเมถุนธรรมกัน สัตว์พวกนั้น
 เข้าบ้านหรือนิคมไม่ได้ สิ้นสองเดือนบ้าง สามเดือนบ้าง
 เมื่อใด สัตว์ทั้งหลายพากันเสพอสังฆธรรมนั้นอยู่เสมอ
 เมื่อนั้น จึงพยายามสร้างบ้านเรือนกันขึ้น เพื่อเป็นที่กำบัง
 อสังฆธรรมนั้น

ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้าน จึงได้เก็บ
 ข้าวสาธิตมาไว้เพื่อบริโภคเสียคราวเดียวทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น

ต่อมาสัตว์พวกอื่นก็ถือเอาแบบอย่างของสัตว์ผู้นั้น โดยเก็บข้าวสาลีมาไว้เพื่อบริโภคนะครเดียวทั้งเวลาเช้า และเวลาเย็นบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคลิ้น ๒ วันบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคลิ้น ๔ วันบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคลิ้น ๘ วันบ้าง

เมื่อใด สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พยายามเก็บสะสม ข้าวสาลีไว้เพื่อบริโภค เมื่อนั้นข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าว ที่มีร่าห่อเมล็ดบ้าง มีเกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้ว ก็ไม่กลับงอกขึ้นแทนที่ ปรากฏความบกพร่องให้เห็น จึงได้มี ข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ

(ต่อมาสัตว์เหล่านั้นพากันจับกลุ่มและได้ปรับทุกข์แก่กัน และกัน ถึงเรื่องที่มีการปรากฏของอกุศลธรรมอันเป็นบาป ทำให้ สัตว์เหล่านี้จากที่เคยเป็นผู้ได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมี ชานออกจากกายตน แล้วก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ จน กระทั่งมาถึงในสมัยที่ดำรงอยู่ด้วยการบริโภคข้าวสาลี ที่มีร่าห่อ เมล็ด มีเกลบหุ้มเมล็ด ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นแทนที่ ปรากฏความบกพร่องให้เห็น จากนั้นจึงได้มีการแบ่งส่วนข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกัน)

วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้นแล สัตว์ผู้นั้น เป็นคนโลภ สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขา ไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนอย่างนี้ว่า “แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ก็ท่าน

กระทำการชั่วช้านัก ที่สวณส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำการชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย” สัตว์ผู้นั้นได้รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว

แม้ครั้งที่ ๒ สัตว์ผู้นั้นก็ยังขึ้นทำเช่นเดิมและรับคำสัตว์ทั้งหลายว่าจะไม่ทำอีก แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์ผู้นั้นก็ยังขึ้นทำเช่นเดิมอีก สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้วได้ตักเตือนว่า “แน่สัตว์ผู้เจริญ ท่านทำกรรมอันชั่วช้านักที่สวณส่วนของตนไว้ ไปเอาส่วนที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำการอันชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย” สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือบ้าง สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้บ้าง ในเพราะมีเหตุเช่นนี้เป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การติเตียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ

ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะอกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่าใด อกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย

พวกเราจักสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น” ดังนี้ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาสัตว์ที่สวยงามกว่า น่าดูน่าชมกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามกว่า แล้วจึงแจ้งเรื่องนี้ว่า “มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ท่าน”

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว จึ่งว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า อันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) นั้น อีกชื่อว่า มหาชนสมมติ มหาชนสมมติ (มหาสมมต) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลายนั้น อีกชื่อว่า กษัตริย์ กษัตริย์ (ขตติย) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๒ เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้า ยังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม อีกชื่อว่า ราชา ราชา (ราช) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๓

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การบังเกิดขึ้นแห่งพวก กษัตริย์นั้นจึงมีขึ้นได้ เพราะอัคระที่รู้จักกันว่าเป็นของดี เป็น ของโบราณอย่างนี้ เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือ เหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรม เท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากธรรม ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็น ของประเสริฐสุดในหมู่มหาชน ทั้งในปัจจุบัน (ทิฏฐธรรม) และภายหน้า (อกัสม์ปราย)

ครั้งนั้นแล สัตว์บางจำพวก ได้มีความคิดขึ้นอย่างนี้ ว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ การถือทอนไม้จักปรากฏ การขับไล่จักปรากฏ ในเพราะ อกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่าใด อกุศลธรรมอันเป็นบาป เหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรไปลอยอกุศลธรรมอันเป็นบาปนี้เถิด” ดังนี้ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงได้พากันลอยอกุศลธรรมอันเป็นบาป ทั้งไป เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นพากันลอยอกุศลธรรมอัน เป็นบาปอยู่ดังนี้ อัคระว่า พวกพราหมณ์ พวกพราหมณ์ (พราหมณ) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับแรก

พราหมณ์เหล่านั้น พากันสร้างกระท่อม ซึ่งมุง และบังด้วยใบไม้ในราวป่า เพ่งอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและ

บังด้วยใบไม้ นั้น พวกเขาไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการตำข้าว ทั้งในเวลาเย็นและเวลาเช้า จึงได้พากันเที่ยวแสวงหาอาหาร ตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นและเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้งได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเพ่งอยู่ในกระท่อม ซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก คนทั้งหลายเห็นการกระทำของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึงพากันพูดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย สัตว์พวกนี้พากันมาสร้างกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า แล้วเพ่งอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ นั้น ไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการตำข้าวทั้งในเวลาเย็นและเวลาเช้า จึงพากันเที่ยวแสวงหาอาหาร ตามคาม นิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นและเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้งได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเพ่งอยู่ในกระท่อม ซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก” ดังนี้ เพราะเหตุนี้ อักขระว่า พวกเจริญมาน พวกเจริญมาน (ฉายิกา) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๒

บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จมานได้ ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังบ้านและนิคมที่ใกล้เคียง แล้วก็จัดทำคัมภีร์อยู่ คนทั้งหลายเห็นการกระทำของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึง

พูดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย กิเลสเหล่านี้ไม่อาจสำเร็จ
 ฌานได้ที่กระต้อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เทียวไป
 ยังบ้าน และนิคมที่ไกลเคียง จัดทำคัมภีร์อยู่ บัดนี้พวกชน
 เหล่านี้ไม่เพ่งอยู่ บัดนี้พวกชนเหล่านี้ไม่เพ่งอยู่” ดังนี้
 เพราะเหตุนั้น อักขระว่า อัชฌายิกา อัชฌายิกา (อชฌายิกา)
 จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๓

ก็สมัยนั้นการทรงจำ การสอน การบอกมนต์ ถูก
 สมมติว่าเลว มาในบัดนี้ สมมติกันว่าประเสริฐ ด้วยเหตุ
 ดังที่กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นแห่งพวกพราหมณ์นั้นจึงมีขึ้นได้
 บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางจำพวกยึดมั่นเมถุนธรรม
 แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนก ๆ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้น
 ยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนก ๆ นั้นแล
 อักขระว่า เวสสา เวสสา (เวสุสา) จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังที่
 กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นของแพศย์นั้น จึงมีขึ้นได้.

บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางจำพวกประพฤติดน
 โหดร้าย ทำงานต่ำต้อย เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นประพฤดิ
 ดนโหดร้าย ทำงานต่ำต้อยนั้นแล อักขระว่า สุททา สุททา
 (สุททา) จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นแห่ง
 พวกศูทรนั้น จึงมีขึ้นได้.

มีสมัยที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพศย์บ้าง
ศูทรบ้าง ดำเนินกรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ ด้วยประการ
ดังที่กล่าวมานี้ พวกสมณะจึงเกิดมีขึ้นได้ จากวาระทั้งสี่
เหล่านี้.

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะ
ก็ดี ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นมิจฉาทิฏฐิ
ย่อมยึดถือกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เพราะยึดถือกรรม
ด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ทั้งสิ้น

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะ
ก็ดี ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทิฏฐิ
ย่อมยึดถือกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เพราะยึดถือกรรม
ด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกาย
แตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะ
ก็ดี มีปกติกระทำความทั้งสอง (คือสุจริตและทุจริต) ด้วย
กาย มีปกติกระทำความทั้งสองด้วยวาจา มีปกติกระทำ
กรรมทั้งสองด้วยใจ มีความเห็นปนกัน ยึดถือการกระทำ

ด้วยอำนาจความเห็นปนกัน เพราะยึดถือการ กระทำด้วย
อำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก ย่อมเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี
สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิ
ยธรรม ทั้ง ๗ แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้ทีเดียว

กัปปธาวรรณะทั้งสี่นี้ วรณะใด เป็นภิกษุ ลิ่น
อาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำ
เสร็จแล้ว วางภาระเสียได้แล้ว บรรลุถึงประโยชน์ของ
ตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นแล้ว
เพราะรู้โดยชอบ วรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคน
ทั้งหลายโดยธรรมแท้จริง มิใช่นอกไปจากธรรมเลย
ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่
มหาชน ทั้งในปัจจุบัน และภายหน้า

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจ
ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา เป็นผู้
ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์.

๕๙

ปัจจัยต่ออายุขัยของมนุษย์

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อพระราชา มีการกระทำชนิดที่เป็นไปแต่เพียงเพื่อการคุ้มครองอารักขา แต่มิได้เป็นไปเพื่อการกระทำให้เกิดทรัพย์ แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ทั้งหลาย ดังนั้นแล้ว ความยากจนขัดสน ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะความยากจนขัดสนเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด อทินนาทาน (ลักทรัพย์) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะอทินนาทานเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด การใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่างๆ ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะการใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่างๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด ปาณาติบาต (ซึ่งหมายถึงการฆ่ามนุษย์ด้วยกัน) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะปาณาติบาตเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด มุสาวาท (การหลอกลวงคดโกง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาจาก ๘ หมื่นปี เหลือเพียง ๔ หมื่นปี)

เพราะมธุสวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด
 ปิสุณาวาท (การพุดจาญเหี้ยเพื่อการแตกกันเป็นพวก เป็นหมู่ทำลาย
 ความสามัคคี) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด
 (ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุชั้ยถอยลงมาเหลือเพียง ๒ หมื่นปี)

เพราะปิสุณาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
 ถึงที่สุด กาเมสุมิจฉาจาร (การทำชู้ การละเมิดของรักของบุคคลอื่น)
 ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด
 (ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุชั้ยถอยลงมาเหลือเพียง ๑ หมื่นปี)

เพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นไปอย่างกว้างขวาง
 แรงกล้าถึงที่สุด ผรุสวาทและสัมผัปปลาปะ (การใช้คำหยาบ
 และคำพุดเพื่อเจ้อเพื่อความสำราญ) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวาง
 แรงกล้าถึงที่สุด
 (ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุชั้ยถอยลงมาเหลือเพียง ๕ พันปี)

เพราะผรุสวาทและสัมผัปปลาปะเป็นไปอย่าง
 กว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด อภิขณาและพยาบาท (แผนการ
 กอบโกยและการทำลายล้าง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
 ถึงที่สุด
 (ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุชั้ยถอยลงมาเหลือเพียง ๒,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปี)

เพราะอภิชนาและพยาบาลเป็นไปอย่างกว้างขวาง
แรงกล้าถึงที่สุด มิฉฉาทิฐิ (ความเห็นผิดชนิดเห็นกงจักรเป็น
ดอกบัว นิยมความชั่ว) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด
(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑,๐๐๐ ปี)

เพราะมิฉฉาทิฐิเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด (อกุศล) ธรรมทั้งสาม คือ อัมมราคะ (ความยินดี
ที่ไม่เป็นธรรม) วิสมโลกะ (ความโลภไม่สิ้นสุด) มิฉฉาธรรม
(การประพฤติตามอำนาจกิเลส) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด (อย่างไม่แยกกัน)
(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕๐๐ ปี)

เพราะ (อกุศล) ธรรม ทั้งสาม ... นั้นเป็นไปอย่าง
กว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อกุศล) ธรรมทั้งหลาย คือ
ไม่ปฏิบัติอย่างถูกต้องในมารดา บิดา สมณะพราหมณ์
ไม่มีกุลเชฏฐาปายนธรรม (ความอ่อนน้อมตามฐานะสูงต่ำ)
ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด.
(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒๕๐-๒๐๐-๑๐๐ ปี)

สมัยนั้น จักมีสมัยที่มนุษย์มีอายุขัยลดลงมาเหลือเพียง ๑๐ ปี (จักมีลักษณะแห่งความเสื่อมเสียมีประการต่างๆ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า) หญิงอายุ ๕ ปี ก็มีบุตร รสทั้งห้า คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และรสเค็ม ก็ไม่ปรากฏ มนุษย์ทั้งหลาย กินหญ้าที่เรียกว่า กุฑ์รู่สะ แทนการกินข้าว กุศลกรรมบถหายไป ไม่มีร่องรอย อกุศลกรรมบถ รุ่งเรือง ถึงที่สุด ในหมู่มนุษย์ไม่มีคำพูดว่ากุศล จึงไม่มีการทำกุศล มนุษย์สมัยนั้น จักไม่ยกย่องสรรเสริญ ความเคารพเกื้อกูล ต่อมารดา (มัตเตยยธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อบิดา (เปเตเตยยธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อสมณะ (สามัญญธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อพราหมณ์ (พรหมัญญธรรม) และ ความประพฤติด่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล (กุลเชฏฐา-ปายนธรรม) เหมือนอย่างที่มนุษย์ยกย่องกันอยู่ในสมัยนี้ ไม่มีคำพูดว่า แม่ น้ำชาย น้ำหญิง พ่อ อา ลุง ป้า ภรรยา ของอาจารย์ และคำพูดว่า เมียของครู สัตว์โลกจักกระทำการสัมภท (สมสู่สำส่อน) เช่นเดียวกับกับแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอก ความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดฆ่า เป็นไปอย่างแรงกล้า แม้ในระหว่างมารดากับบุตร

บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่กับน้อง น้องกับพี่ทั้งชายและหญิง เหมือนกับที่นายพรานมีความรู้สึกต่อเนื้อทั้งหลาย.

ในสมัยนั้น จักมี สัตถันตรกัปปี (การใช้ศัสตราวุธติดต่อกันไม่หยุดหย่อน) ตลอดเวลา ๗ วัน : สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นจักมีความสำคัญแก่กันและกัน รวากะว่าเนื้อแต่ละคนมีศัสตราวุธในมือ ปลงชีวิตซึ่งกันและกัน รวากะว่า ฆ่าปลา ฆ่าเนื้อ.

(มีมนุษย์หลายคน ไม่เข้าร่วมวงสัตถันตรกัปปีด้วยความกลัวหนีไปซ่อนตัวอยู่ในที่ที่พอจะซ่อนตัวได้ตลอด ๗ วัน แล้วกลับออกมาพบกันและกัน ยินดีสวมกอดกัน กล่าวแก่กันและกันในที่นั้นว่ามีโชคดีที่รอดมาได้ แล้วก็ตกลงกันในการตั้งต้นประพาศธรรมกันใหม่ต่อไป ชีวิตมนุษย์ก็ค่อยเจริญขึ้น จาก ๑๐ ปี ตามลำดับ ๆ จนถึงสมัย ๘ หมื่นปี อีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งเป็นสมัยแห่งศาสนาของพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า เมตเตยยสัมมาสัมพุทธะ)

๖๐

ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์

ภิกษุทั้งหลาย !

สมัยใด ราชา (ผู้ปกครอง) ทั้งหมดไม่ตั้งอยู่ในธรรม
สมัยนั้น ราชบุตร (ข้าราชการ) ทั้งหมดก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
เมื่อ ราชบุตรทั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่ในธรรม พรหมณ์
และคหบดีทั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อ พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อ ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่ใน
ธรรม ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ก็มีปริวรรต (การเคลื่อนที่
การหมุนเวียน) ไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มีปริวรรต
ไม่สม่ำเสมอ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย ก็มีปริวรรต
ไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย มีปริวรรต
ไม่สม่ำเสมอ คี้นและวัน ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ คี้นและวัน มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ เดือน
และปีก็ ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ เดือนและปี มีปวิรรตไม่สม่ำเสมอ
ฤดูและปี ก็มีปวิรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ ฤดูและปี มีปวิรรตไม่สม่ำเสมอ ลม
(ทุกชนิด) ก็พัดไปไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ ลม (ทุกชนิด) พัดไปไม่สม่ำเสมอ ปัญชา
(ระบบแห่งทิศทางลมอันถูกต้อง) ก็แปรปรวน

เมื่อ ปัญชา แปรปรวน เทวดาทั้งหลาย ก็
ระส่ำระสาย

เมื่อ เทวดาทั้งหลาย ระส่ำระสาย ฝนก็ตกลงมา
อย่างไม่เหมาะสม

เมื่อ ฝนตก ลงมาอย่างไม่เหมาะสม พืชพรรณ
ข้าวทั้งหลาย ก็แก่และสุกไม่สม่ำเสมอ

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อมนุษย์ทั้งหลาย บริโภค
พืชพรรณ ข้าวทั้งหลายอันมีความแก่และสุกไม่สม่ำเสมอ
ก็กลายเป็นผู้มีอายุสั้น ผิวพรรณทราม ทุพพลภาพและ
มีโรคภัยไข้เจ็บมาก.

(ข้อความต่อไปนี้ได้ตรัสถึงภาวะการณ์ที่ตรงกันข้าม ผู้ศึกษา
พึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม ตลอดสาย)

๖๑

เหตุที่ทำให้มนุษย์จำนวนลดลง

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ได้สดับมาต่อบุรพพราหมณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เป็นอาจารย์และอาจารย์กล่าวไว้ว่า ได้ยินว่า แต่ก่อนโลกนี้ ย่อมหนาแน่นด้วยหมู่มนุษย์เหมือนอเวจีบ้าน นิคม ชนบท และราชธานี มีทุกระยะไถ่บินตก ดังนี้.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นครก็ไม่เป็นนคร แม้คนก็ไม่เป็นคน แม้ชนบทก็ไม่เป็นชนบท ?

พราหมณ์ ! ทุกวันนี้ มนุษย์กำหนดแล้วด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม มนุษย์เหล่านั้นกำหนดแล้วด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม ต่างก็จวนศีลตราอันคมเข้าฆ่าฟันกันและกัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.

พราหมณ์! แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่อง
ทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็
ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่นิคม แม้นครก็ไม่นคร
แม้ชนบทก็ไม่วะชนบท.

พราหมณ์! อีกประการหนึ่ง ทุกวันนี้ มนุษย์
กำหนดแล้ว ด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูกความโลภอย่าง
แรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม เมื่อมนุษย์
เหล่านั้น กำหนดแล้วด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูก
ความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม
ฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้น จึงเกิดทุพภิกขภัย
ข้าวกล้าเสียหาย เป็นเปลี้ย ไร่ไม่ไผ่ผล เพราะเหตุนี้
มนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.

พราหมณ์! แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่อง
ทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็
ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่นิคม แม้นครก็ไม่นคร
แม้ชนบทก็ไม่วะชนบท.

พราหมณ์! อีกประการหนึ่ง ทุกวันนี้ มนุษย์กำหนดแล้วด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม เมื่อมนุษย์เหล่านั้น กำหนดแล้วด้วยความกำหนดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม พวกยักษ์ได้ปล่อยยมมนุษย์ที่ร้ายกาจลงไว้ เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.

พราหมณ์! แม้ข้อนี้ก็เป็เหตุเป็นปัจจัย เครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่นิคม แม้นครก็ไม่นคร แม้ชนบทก็ไมเป็นชนบท.

เอก. ย. ๒๐/๒๐๓/๔๙๖.

๖๒

เครื่องผูกพันสัตว์

ข้าแต่พระองค์ผู้รู้ทุกข์! อะไรเป็นเครื่องผูกพันเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) प्रารณนาอยู่ว่า เราจักเป็นคนไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มี การเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถจักเป็นผู้อยู่อย่าง ผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีเบียดเบียนแก่กันและกันแล้ว พระเจ้าข้า?

จอมเทพ! ความอิจฉา (อิสสา) และความตระหนี่ (มัจฉริยะ) นั้นแล เป็นเครื่องผูกพันเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) प्रารณนาอยู่ว่า เราจักเป็นคนไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีการเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถ จักเป็นผู้อยู่อย่างผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีการเบียดเบียนแก่กันและกันได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้รู้ทุกข์! ก็ความอิจฉาและความตระหนี่ นั้นมีอะไรเป็นต้นเหตุ (นิทาน) มีอะไรเป็นเครื่องก่อขึ้น (สมุทัย) มีอะไรเป็นเครื่องทำให้เกิด (ชาติกะ) มีอะไรเป็นแดนเกิด (ภวาระ)?

เมื่ออะไรมีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่จึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่
ความอิจฉาและความตระหนี่จึงไม่มี พระเจ้าข้า !

จอมเทพ ! ความอิจฉาและความตระหนี่นั้น
มีสิ่งอันเป็นที่รักและสิ่งอันไม่เป็นที่รัก (ปิยาบุปิยา) นั้นแล
เป็นต้นเหตุ ... เมื่อสิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักไม่มีอยู่
ความอิจฉาและความตระหนี่ก็ไม่มี.

ข้าแต่พระองค์ผู้วิรูทกษ ! ก็สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รัก
นั้นแล้ว มีอะไรเป็นต้นเหตุ ... ? เมื่ออะไรมีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและ
สิ่งไม่เป็นที่รักจึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รัก
จึงไม่มีพระเจ้าข้า !

จอมเทพ ! สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักนั้น
มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นต้นเหตุ ... เมื่อฉันทะ ไม่มีอยู่
สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักก็ไม่มี.

มหา. ที. ๑๐/๓๑๐/๒๕๕.

๖๓

เหตุที่สัตว์บางพวกกลัวตาย บางพวกไม่กลัวตาย

พราหมณ์! สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัวถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่ สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่.

พราหมณ์! ก็สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจากความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจากความเร้าร้อน ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย มีโรคหนกอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนกอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กามอันเป็นที่รักจักละเราไปเสียละหนอ และเราก็จะต้องละกามอันเป็นที่รักไป เขาย่อมเศร้าโศกระทมใจ คร่ำครวญ ทูบอกร่ำไห้ ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์! บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา
ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ยังไม่ปราศจาก
ความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจาก
ความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจาก
ความเร่าร้อน ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกาย
มีโรคหนกอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนก
อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า
กายอันเป็นที่รักจักละเราไปละหนอ และเราก็จักละกาย
อันเป็นที่รักไป เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็น
ธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๓) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีไว้
ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัวไว้ ทำ
แต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง มี
โรคหนกอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนก
อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า
เราไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกัน

ความกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง คดีของคนไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัว ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมองมีประมาณเท่าใด เราละไปแล้วยอมไปสู่คตินั้น เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๔) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความสงสัยเคลือบแคลง ไม่ถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม มีโรคหน้อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหน้อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เรามีความสงสัยเคลือบแคลง ไม่ถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์! บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์! บุคคลมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย มีโรคหนึ่งอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนึ่งอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมไม่มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจักละเราไปเสียละหนอ และเราก็จักละกามอันเป็นที่รักไป เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ระทมใจ ไม่คร่ำครวญ ไม่ทูลบอกร่ำไห้ ไม่ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์! บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะยานอยากในกาย มีโรคหนึ่งอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนึ่งอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมไม่มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กายอันเป็นที่รักจักละเราไปละหนอ และเราก็จักละกายอันเป็นที่รักนี้ไป เขาย่อมไม่เศร้าโศก... .

พราหมณ์! บุคคลแม้มีแล มีความตายเป็น
ธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๓) บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ได้กระทำบาป
ไม่ได้ทำกรรมที่หยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง
เป็นผู้ทำความดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกัน
ความกลัวไว้ มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อ
เขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความ
ปริวิตก อย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำกรรมอันเป็นบาป ไม่ได้
ทำกรรมหยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง เป็นผู้
ทำความดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกันความ
กลัวไว้ คติของบุคคลผู้ไม่ได้ทำบาปไว้ ไม่ได้ทำกรรม
หยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง ทำกรรมดีไว้ ทำ
กุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกันความกลัวไว้เพียงใด เรา
ละไปแล้วจักไปสู่คตินั้น เขาย่อมไม่เศร้าโศก... .

พราหมณ์! แม้บุคคลนั้นแลมีความตายเป็น
ธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๔) บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีความสงสัย
ไม่มีความเคลือบแคลงถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม

มีโรคหนึ่งอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนึ่ง
อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้
ว่า เราไม่มีความสงสัย ไม่มีความเคลือบแคลงถึงความ
ตกลงใจในพระสัทธรรม เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ระทมใจ
ไม่คร่ำครวญ ไม่ทูลบอกร่ำไห้ ไม่ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์! แม้บุคคลนี้แล มีความตายเป็น
ธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์! บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีความตาย
เป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

จตุกก. อ. ๒๑/๒๓๕/๑๘๔.

๖๔

โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสมมติว่า มหาปรุโพ้นใหญ่
หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด บุรุษคนหนึ่ง
ทิ้งแอก ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น ลมตะวันออก
พัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก ลมตะวันตกพัดให้ลอยไป
ทางทิศตะวันออก ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้
ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้ ในน้ำนั้น มีเต่า
ตัวหนึ่ง ตาบอด ล่องไปเรื่อย ๆ ปี มันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้นี้
ว่าอย่างไร จะเป็นไปได้ไหม ที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้น
สักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียว
ในแอกนั้น ?

ข้อนี้นยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้น
ร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียว
ในแอกนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกันที่ใครๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์ ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกันที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย! แต่ว่า บัดนี้ ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว และธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้:-
 พวกเธอพึงกระทำโยคกรรม เพื่อให้รู้ว่า:-
 นี่ ทุกข์
 นี่ เหตุให้เกิดทุกข์
 นี่ ความดับแห่งทุกข์
 นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์ ดังนี้ เกิด.

๖๕

ความเป็นไปได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :
 ฝุ่นนิดหนึ่งที่เรaxonขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น
 ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
 ที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงaxonขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
 เป็นของมีประมานน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
 ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น
 สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์
 มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิด
 ในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :

ฝุ่นนิคหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน

ที่มากกว่า ฝุ่นนิคหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :
 สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา มีน้อย
 โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก
 กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สืออย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

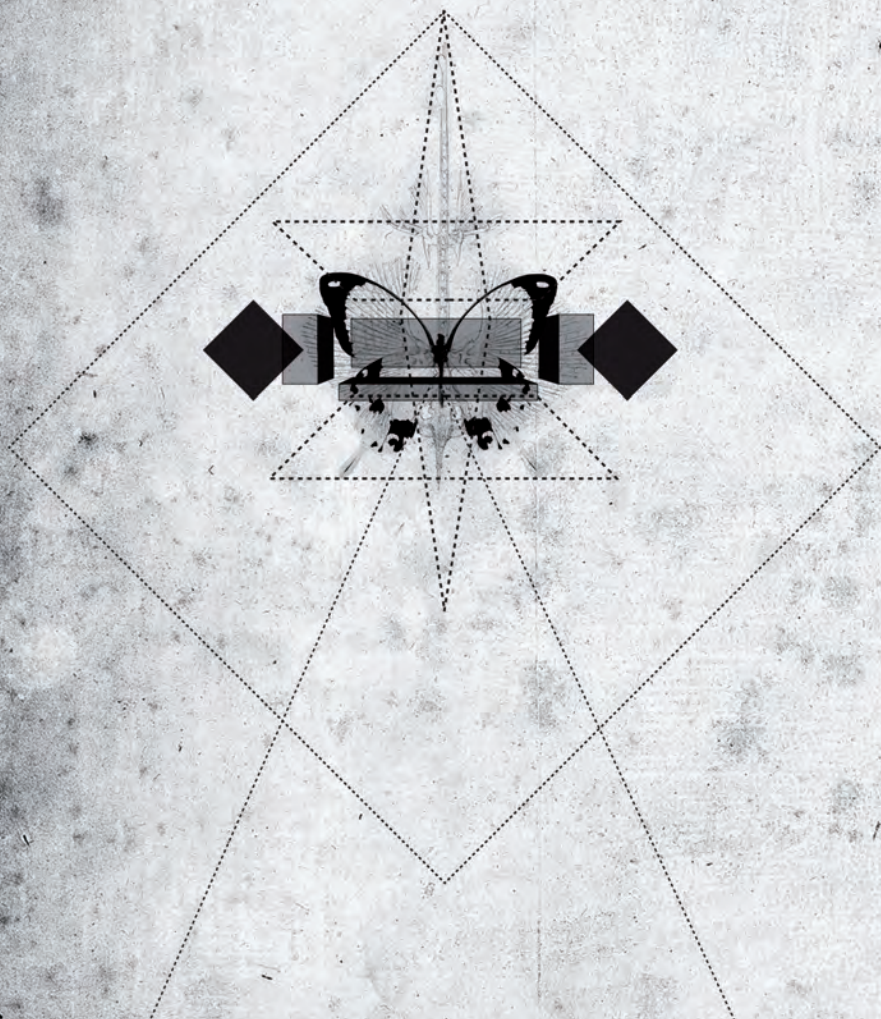
ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
 เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

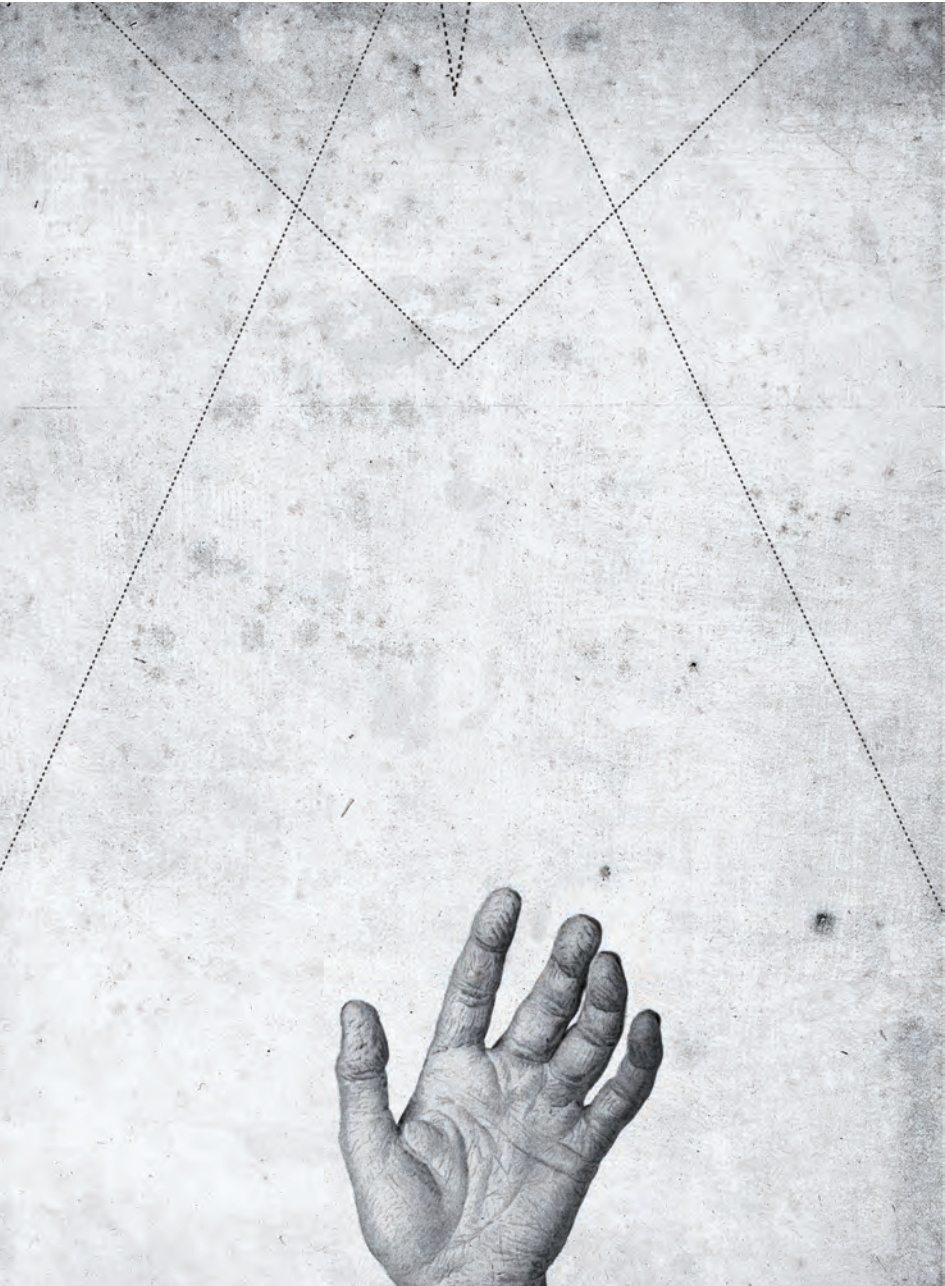
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

เทวดา

๖๖

ข้อดีของเทวดาเทียบกับมนุษย์

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาชั้นดาวดึงส์ ประเสริฐกว่า
พวกมนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีปและพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป
ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) อายุทิพย์

(๒) วรรณะทิพย์

(๓) สุขทิพย์

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาชั้นดาวดึงส์ ประเสริฐกว่า
พวกมนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีปและพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป
ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

สตตก. อ. ๒๓/๔๐๘/๒๒๕.

๖๗

ผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้
สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอภัย ทุกคติ วินิบาต และนรก ภายหลัง
แต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ?

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้
สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังแต่การตาย
เพราะการทำลายแห่งกาย ?

พราหมณ์และคหบดี ! สัตว์บางพวกในโลกนี้
เข้าถึงอภัย ทุกคติ วินิบาต และนรก^๑ ภายหลังแต่การ
ตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เพราะเหตุประพฤตินี้
ไม่เรียบร้อย คือ ไม่ประพฤดิธรรม.

พราหมณ์และคหบดี ! สัตว์บางพวกในโลกนี้
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังแต่การตาย เพราะการ
ทำลายแห่งกาย เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ
ประพฤดิธรรม.

พวกข้าพระองค์ไม่ทราบเนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรม
ที่พระโคตมตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดาร ขอพระโคตม
ผู้เจริญโปรดแสดงธรรมแก่พวกข้าพระองค์โดยอาการที่พวกข้าพระองค์
จะพึงรู้เนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรมที่พระโคตมผู้เจริญตรัสโดยย่อ
มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดารเถิด.

๑.อภัย ทุกคติ วินิบาต นรก : ภาพที่ต่ำกว่ามนุษย์.

พรหมณ์และคหบดี! ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงพึง
จงทำไว้ในใจให้ดี เรจักกล่าว.

พรหมณ์และคหบดี! ความประพฤตินี้เรียกว่า
คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี
๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง.

พรหมณ์และคหบดี! ความประพฤตินี้เรียกว่า คือ
ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง
ทางใจมี ๓ อย่าง.

(รายละเอียดอุกศลกรรมบท ๑๐ และกุศลกรรมบท ๑๐
สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในหน้า ๔๒-๔๖ และ ๑๖๐-๑๖๔ ของ
หนังสือเล่มนี้)

พรหมณ์และคหบดี! ถ้าบุคคลผู้ประพฤตินี้
เรียกว่า คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า:-

“โอหนอ ! ภายหลังแต่การตาย เพราะการ
ทำลายแห่งกาย เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์
มหาศาลเถิด”

ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้

คือ ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย
บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างนั้นแล.

พราหมณ์และคหบดี ! ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม พึงหวังว่า :-

“โอหนอ ! ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาล ... คหบดีมหาศาล ... เทวดาเหล่าจาดุมหาราชิกา ... เทวดาเหล่าดาวดึงส์ ... เทวดาเหล่ายามา ... เทวดาเหล่าดุสิต ... เทวดาเหล่านิมนานรดี ... เทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตี ... เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม ... เทวดาเหล่าอาภา ... เทวดาเหล่าปริตตภา ... เทวดาเหล่าอัปมาณภา ... เทวดาเหล่าอาภัสสรา ... เทวดาเหล่าปริตตสุภา ... เทวดาเหล่าอัปมาณสุภา ... เทวดาเหล่าสุกทินทกะ ... เทวดาเหล่าเวหีปผละ ... เทวดาเหล่าวิหา ... เทวดาเหล่าอตัปปา ... เทวดาเหล่าสุทฺธสสา ... เทวดาเหล่าสุทฺธสี ... เทวดาเหล่าอภินิภูชะ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากาศา-
นัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงวิญญูณัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอาภิกญัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงเนว-
สัณญานาสัณญายตนภพ

พราหมณ์และคหบดี ! ถ้าบุคคลผู้ประพฤติ
เรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า :-

“เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่เถิด”

ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้

บุคคลนั้นพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ
เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนี้แล.

๖๘

ผลจากการวางจิตเมื่อให้ทาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ? อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ?

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยมีความหวังผล ให้ทานโดยมีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยมุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยคิดว่า “เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้” เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา เขาสันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ให้ทานโดยไม่มีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยไม่มุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราตายไป

จักได้เสวยผลของท่านนี้” แต่เขาให้ท่านด้วยคิดว่า “การให้ท่านเป็นการดี” เขาจึงให้ท่าน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์ เขาสันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ท่านโดย ไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ท่านด้วยคิดว่า “การให้ท่านเป็นการดี” แต่ให้ท่านด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี เขาให้ท่าน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่ายามา เขาสันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ท่านโดย ไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ท่านด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่ให้ท่านด้วยคิดว่า เราหุงหากิน สมณะหรือ พราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ท่านแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร เขา

ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง
เทวดาเหล่าดุสิต เขาสีลนกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หหมดความ
เป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดย
ไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้
จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้หุงหากินไม่ได้
ไม่สมควร แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนก
แจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญญกฤาษี วามก
ฤาษี วามเทวฤาษี เวสสามิตรฤาษี ยมทักคฤาษี อังคีรสถฤาษี
ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐฤาษี กัสสปฤาษี และภคฤาษี บุชา
มหายัญ เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็น
สหายแห่งเทวดาเหล่านิมมานรดี เขาสีลนกรรม สิ้นฤทธิ์
สิ้นยศ หหมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่
ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดย
ไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็น
ผู้จำแนกแจกทาน เหมือนอย่างฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ
อัญญกฤาษี ... ภคฤาษี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้

ทานอย่างนี้ จิตจะเสื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส
 เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
 แห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตี เขาสันกรรม สันฤทธิ์
 สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่
 ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดย
 ไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้
 ทานอย่างนี้ จิตจะเสื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส
 แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ...
 ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าพรหมกายิกา
 เขาสันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว
 เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา คือ ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร! นี่แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ทาน
 เช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มี
 อานิสงส์มาก และเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเช่นนั้นที่บุคคล
 บางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

๖๙

ผลของการต้อนรับบรรพชิต ด้วยวิธีที่ต่างกัน

ภิกษุทั้งหลาย! ก็ในราตรีนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาเป็นอันมากมีผิวพรรณงดงาม ยังวิหารเซตวันทั้งสิ้น ให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ใ้เราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า :-

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! บรรพชิตทั้งหลาย เข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลายเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ แต่ไม่กราบไหว้ ข้าพระองค์เหล่านั้น มีการงานยังไม่บริบูรณ์ มีความกินแห่งใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นแล้ว”.

ภิกษุทั้งหลาย! เทวดาอีกพวกหนึ่งเป็นอันมาก เข้ามาหาเราแล้วได้กล่าวว่า :-

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! บรรพชิตทั้งหลาย เข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลายเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ แต่ไม่ให้อาสนะ ข้าพระองค์เหล่านั้น มีการงานไม่บริบูรณ์ มีความกินแห่งใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นแล้ว”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้และให้อาสนะ แต่ไม่แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง ...”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ และแบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง แต่ไม่เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม ...”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง และเข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม แต่ไม่เจียโสตกลงฟังธรรม ...”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม และเจียโสตกลงฟังธรรม แต่ฟังแล้วไม่ทรงจำธรรมไว้ ...”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม เจียโสตกลงฟังธรรม และฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ แต่ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ ...”.

“...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม เจียโสตกลงฟังธรรม ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ และพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ แต่ไม่รู้ทั่วถึงอรรถไม่รู้ทั่วถึงธรรม และไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ข้าพระองค์เหล่านั้นมีการงานไม่บริบูรณ์ มีความกินแหนงใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นแล้ว”.

ภิกษุทั้งหลาย! เทวดาอีกพวกหนึ่งเป็นอันมาก เข้ามาหาเราแล้วได้กล่าวว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! บรรพชิตทั้งหลาย เข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลายเมื่อยังเป็นมนุษย์ ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้นถูกรับ กราบไหว้ให้อาสนะ แบ่งปันสิ่งของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้ เพื่อฟังธรรม เฝ้ายโสตลงฟังธรรม ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ และรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ข้าพระองค์เหล่านั้นมีการงานบริบูรณ์ ไม่มีความกินแหนงใจ ไม่มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้น ประณีต”.

ภิกษุทั้งหลาย!

นั่น โคนไม้ทั้งหลาย นั่น เรือนว่างทั้งหลาย

พวกเธอทั้งหลาย จงเพียรเผากิเลส

อย่าได้ประมาท

อย่าได้เป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลัง

เหมือนเทวดาพวกตั่นๆ เหล่านั้น.

๗๐

เหตุสำเร็จความปรารถนา

ภิกษุทั้งหลาย !

เราจักแสดงเหตุสำเร็จความปรารถนาแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด” ดังนี้ ก็มี ... ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี ... ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหระ-ธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาเกิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต ... เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีเกิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า สหัสสปพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! สหัสสปพรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุพ้นหนึ่งอยู่ แม้อัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสหัสสปพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางมะขามป้อมผลหนึ่งในมือแล้วพิจารณาดูได้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! สหัสสปพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุพ้นหนึ่งอยู่ แม้อัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสหัสสปพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งสหัสสปพรหมเกิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า

ทวิสหัสสพรหม ... ติสหัสสพรหม ... จตุสหัสสพรหม ...
ปัญจสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย! ปัญจสหัสสพรหมย่อมโน้มจิต
แผ่ไปตลอดโลกธาตุห้าพันอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้ว
ในปัญจสหัสสพรหมนั้น ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบ
เหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางผลมะขามป้อม ๕ ผลในมือแล้ว
พิจารณาได้ จันใด.

ภิกษุทั้งหลาย! ปัญจสหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือน
กันแล ย่อมโน้มจิตแผ่ไปสู่โลกธาตุห้าพันอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลาย
ที่เกิดแล้วในปัญจสหัสสพรหม ก็โน้มจิต แผ่ไปอยู่ได้ เธอ
มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว
พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งปัญจสหัสสพรหมเกิด” เธอ
จึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา
และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก
แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้
ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า
ทสสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย! ทสสหัสสปรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในทสสหัสสปรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์ งามโชติช่วง แปรเหลี่ยมอันเขาเจียรไนดีแล้ว วางไว้บนผ้ากำพลเหลือง ย่อมส่องแสงเรือง ไพโรจน์ฉินใด.

ภิกษุทั้งหลาย! ทสสหัสสปรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในทสสหัสสปรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งทสสหัสสปรหมเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้นๆ.

ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่าสทสหัสสปรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! สตสหัสสปรหมย่อมโน้มจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุแสนหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในสตสหัสสปรหมนั้น ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนแท่งทองชมพูท ที่เขาหลอมด้วยความชำนาญดี ในบ่วงของช่างทองผู้ฉลาดแล้ว วางไว้บนผ้ากำพลสีเหลือง ย่อมส่องแสงเรืองไฟโรจน์ ฉั่นใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! สตสหัสสปรหมก็ฉั่นนั้นเหมือนกันแล ย่อมโน้มจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุแสนหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในสตสหัสสปรหมนั้น ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งสตสหัสสปรหมเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอาภา ... เทวดาชั้นปริตตาภา ... เทวดาชั้น

อัปปมาณภา ... เทวดาชั้นอาภัสสรา ... เทวดาชั้นสุภา...
 เทวดาชั้นปริตตสุภา... เทวดาชั้นอัปมาณสุภา ... เทวดาชั้น
 สุภิกินหา ... เทวดาชั้นเวหัพพลา ... เทวดาชั้นอวิหา ...
 เทวดาชั้นอตัปปา ... เทวดาชั้นสุทฺธสสา ... เทวดาชั้นสุทฺธสี
 ... เทวดาชั้นนอกนิฏฐา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
 เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว
 พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนอกนิฏฐาเถิด” เธอ
 จึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา
 และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก
 แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้
 ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า
 เทวดาผู้เข้าถึงอากาศอันญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึง
 วิญญาณญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอาภิญญายตนภพ
 ... เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ มีอายุยืน
 ดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้
 ว่า “โอหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็น

สหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพเกิด”
 เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา
 และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก
 แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้
 ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความ
 ปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราพึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ
 ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่ง
 อาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้ว
 แลอยู่” เธอจึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
 อาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญา
 อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ ย่อมไม่เกิดในที่ไหน ๆ.

๗๑

เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้
๘ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทาน
คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน
ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์
เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาเห็นกษัตริย์มหาศาล
พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล ผู้เฝ้าบ่มพรังพร้อม
ถูกบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้
ว่า “โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหาย
แห่งกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดี
มหาศาล” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น
จิตของเขานึกน้อมไปในทางเลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น ภายหลัง
แต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล
หรือคหบดีมหาศาล แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่า เป็นของผู้มีศีล
ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความปรารถนาแห่งใจของ
บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้
 ย่อมให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะ
 หรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาได้ฟังมาว่า
 เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
 เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เมื่อตายไป
 ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา”
 เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น จิตของเขา
 นึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น ภายหลังแต่การตาย
 เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
 แห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็น
 ของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความปรารถนาแห่งใจของ
 บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้
 ย่อมให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะ
 หรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาได้ฟังมาว่า
 เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต ...
 เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน
 มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้
 ว่า “โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง
 เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น

เจริญจิตนั้น จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญ
ยิ่งขึ้น ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อม
เข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ
แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความปรารถนาแห่งใจของ
บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้
ย่อมให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะ
หรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาได้ฟังมาว่า
เทวดาชั้นพรหมกายิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข
เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เมื่อตายไป
ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหมกายิกา”
เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น จิตของเข
นึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น ภายหลังแต่การตาย
เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
แห่งเทวดาชั้นพรหมกายิกา แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็น
ของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความปรารถนาแห่งใจของ
บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตปราศจากราคะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้แล.

๗๒

สัดส่วนของทาน ศีล ภาวนา

ภิกษุทั้งหลาย ! บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้
๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ :-

- (๑) บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทาน
- (๒) บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีล
- (๓) บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยภาวนา

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานนิดหน่อย ทำบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยศีลนิดหน่อย ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จ
ด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็น
ผู้มีส่วนชั่วในมนุษย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณ ทำบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยศีลพอประมาณ ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จ
ด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็น
ผู้มีส่วนดีในมนุษย์.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยา-
วัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา.

ภิกษุทั้งหลาย! มหาราชทั้ง ๔ นั้น เพราะทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่
สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่า
จาตุมหาราชิกาโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์
วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์
เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภกฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยา
วัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์.

ภิกษุทั้งหลาย! ท้าวสักกะจอมเทพในดาวดึงส์นั้น
กระทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดา

เหล่าดาวดึงส์โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ... โภจรัพพิททิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยา
วัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสยามเทพบุตรในยามนั้น
ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอติเรก ทำบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอติเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่านั้น
โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ... โภจรัพพิททิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่
สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดุสิต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสันดุสิตเทพบุตรในดุสิตนั้น
ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอติเรก ทำบุญกิริยาวัตถุ

ที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดีต ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่าดุสิต
โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ... โภกฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยา
วัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านั้นมมานรดี.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสุณิมิตเทพบุตรใน
นิมมานรตินั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดีต
ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดีต ย่อมก้าวล่วง
พวกเทวดาเหล่านั้นมมานรดีโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ
อายุทิพย์ ... โภกฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญ-
กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุ
ที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่
สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตี.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวปรนิมมิตวสวัตตีเทพบุตร
 ในปรนิมมิตวสวัตตินั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน
 เป็นอติเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอติเรก
 ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตีโดยฐานะ
 ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ... โภจณูปเพททิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แล บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ.

สตฺตก. อ. ๒๓/๒๔/๑๒๖.

๗๓

ความแตกต่างของผู้ให้กับผู้ไม่ให้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ขอประทานพระวโรกาส สวาก
ของพระผู้มีพระภาค ๒ คน มีศรัทธา มีศีล มีปัญญาเท่าๆกัน
คนหนึ่งเป็นผู้ให้คนหนึ่งเป็นผู้ไม่ให้ คนทั้งสองนั้น เมื่อตายไปแล้ว
พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นเทวดาเหมือนกัน
จักมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา! คนทั้งสองนั้นจักมีความพิเศษแตกต่างกัน
คือ ผู้ให้ที่เป็นเทวดา ย่อมชมเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ
๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอภิไตยที่เป็นทิพย์.

สุมนา! ผู้ให้ที่เป็นเทวดา ย่อมชมเทวดาผู้ไม่ให้
ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ก็ถ้าเทวดาทั้งสองนั้นจุติจาก
เทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นมนุษย์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็น
มนุษย์เหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา! คนทั้งสองนั้นพึงมีความพิเศษแตกต่างกัน
คือ ผู้ให้ที่เป็นมนุษย์ ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ
๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอภิไตยที่เป็น
ของมนุษย์.

สุมนา! ผู้ให้ที่เป็นมนุษย์ ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่ให้
ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นนอกบวช แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นบรรพชิตเหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา ! คนทั้งสองนั้นพึงมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ ผู้ให้ที่เป็นบรรพชิต ย่อมข่มบรรพชิตผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ :-

(๑) เมื่อเอ่ยปากขอย่อมได้จืดจางมาก เมื่อไม่เอ่ยปากขอย่อมได้น้อย

(๒) เมื่อเอ่ยปากขอย่อมได้บิณฑบาตมาก เมื่อไม่เอ่ยปากขอย่อมได้น้อย

(๓) เมื่อออกปากขอย่อมได้เสนาสนะมาก เมื่อไม่เอ่ยปากขอย่อมได้น้อย

(๔) เมื่อเอ่ยปากขอย่อมได้บริวาร คือ ยาที่เป็นเครื่องบำบัดไข้มาก เมื่อไม่เอ่ยปากขอย่อมได้น้อย

(๕) เมื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เหล่าใด เพื่อนพรหมจรรย์เหล่านั้นก็ประพฤติดูเธอด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เป็นที่พอใจเป็นส่วนมาก ไม่เป็นที่พอใจเป็นส่วนน้อย ย่อมนำสิ่งเป็นที่พอใจมาเป็นส่วนมาก ย่อมนำสิ่งไม่เป็นที่พอใจมาเป็นส่วนน้อย

สุมนา ! ผู้ให้ที่เป็นบรรพชิต ย่อมข่มบรรพชิตผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นบรรลुเป็น
พระอรหันต์แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่ได้บรรลुเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน
พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา ! ข้อนี้ เราไม่กล่าวว่า มีความพิเศษ
แตกต่างกันใดๆ ในวิมุตติ กับวิมุตติ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! น้าอัสจรรย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
ไม่เคยมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้กำหนดได้ว่า บุคคลควร
ให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม่แก่เทวดา แม่แก่นุชย์
แม่แก่บรรพชิต.

อย่างนั้น สุมนา ! อย่างนั้น สุมนา !

บุคคลควรให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็น
อุปการะแม่แก่เทวดา แม่แก่นุชย์ แม่แก่บรรพชิต.

๗๔

อุปมาความสุขบนสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย ! บัณฑิตนั้นนั่นแล ประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงสวรรค์นั้นนั่นแหละว่า เป็นสถานที่ที่น่าปรารถนาน่ารักใคร่ น่าพอใจโดยส่วนเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านั้นแม้จะเปรียบอุปมาถึงความสุขในสวรรค์ ก็ไม่ใช่ง่ายนัก.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อาจเปรียบได้

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง จึงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุได้.

พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการอย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย! พระราชมหากษัตริย์ในโลกนี้ ผู้ทรงได้มูรธาภิเษกแล้ว ทรงสร่งสนานพระเศียร ทรงรักษากุโบสถในดิถีที่ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏจักรแก้วทิพย์มีกាំตั้งพัน พร้อมด้วยกงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ครั้นทอดพระเนตรแล้วได้มีพระราชดำริดังนี้ว่า :-

“ก็เราได้สดับมาดังนี้แล พระราชาพระองค์ใด ผู้ทรงได้มูรธาภิเษกแล้ว ทรงสร่งสนานพระเศียร ทรงรักษากุโบสถในดิถีที่ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏจักรแก้วทิพย์มีกាំตั้งพัน พร้อมด้วยกงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง พระราชานั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือหนอ”

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อนั้น พระองค์เสด็จลุกจากราชอาสน์ ทรงจับพระเต้าน้ำด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงหลังรูดจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา รับสั่งว่า “จงพัดผันไปเกิดจักรแก้วผู้เจริญ จักรแก้วผู้เจริญจงพิชิตให้ยิ่งเถิด”

ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นก็พัดผันไปทางทิศตะวันออก พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคเสนาาก็เสด็จตามไป

จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด พระเจ้าจักรพรรดิ
ก็เสด็จเข้าประทับ ณ ประเทศนั้น พร้อมด้วยจตุรงคินิเสนา
บรรดาพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออก
เข้ามาเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วทูลอย่างนี้ว่า “เชิญเสด็จเกิด
มหाराช! พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มหาราช! ข้าแต่่มหาราช!
แผ่นดินนี้เป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงสั่งการเกิด”

พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า :-

“ท่านทุกคนไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์ที่
เจ้าของมิได้ให้ ไม่ควรประพฤติดินในกาม ไม่ควรพูดเท็จ
ไม่ควรดื่มมึเมา และท่านทั้งหลายจงครอบครองบ้านเมืองกัน
ตามสภาพที่เป็นจริงเกิด”

บรรดาพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออก
เหล่านั้นแล ได้กลายเป็นผู้สนับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิ

ต่อนั้น จักรแก้วนั้นได้พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศ
ตะวันออก แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศใต้ ... พัดผันไป
จดสมุทรด้านทิศใต้ แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศตะวันตก ...
พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศตะวันตก แล้วกลับขึ้นพัดผันไป
ทิศเหนือ ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นแล จักรแก้วนั้นพิชิตยั้ง
ตลอดแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขต แล้วกลับมาสู่ราชธานีเดิม
ประดิษฐานอยู่เป็นเสมือนลิมสลักพระทวาร ภายในพระราชวัง
ของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำให้งดงามอย่างมั่นคงอยู่ .

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมปรากฏจักรแก้วเห็นปานนี้
แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดิย่อมปรากฏช้างแก้วอันเป็นช้างหลวงชื่ออุโบสถ
เผือกทั่วสรรพางค์กาย มีที่ตั้งอวัยวะทั้งเจ็ดถูกต้องดี มี
ฤทธิ์เหาะได้ ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอดพระเนตรเห็นแล้ว
ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า “จะเป็นยานช้างที่เจริญหนอ
พอมหาจำเริญ ถ้าสำเร็จการฝึกหัด” ต่อนั้น ช้างแก้วนั้น จึง
สำเร็จการฝึกหัดเหมือนช้างอาชาไนยตัวเจริญ ที่ถูกฝึกปรือดี
แล้วเป็นเวลานาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิ
เมื่อจะทรงทอดลองช้างแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า
เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมา
ราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระยาหารเข้าได้ทันเวลา.

ภิกษุทั้งหลาย! ย่อมปรากฏช้างแก้วเห็นปานนี้
แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดิย่อมปรากฏม้าแก้วอันเป็นอัสวราชชื่อวลาหก
ขาวปลอด ศีรษะดำเหมือนกา เส้นผมสลวยเหมือน
หย้าปล้อง มีฤทธิ์เหาะได้ ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอด
พระเนตรเห็นแล้ว ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า
“จะเป็นยานม้าที่เจริญหนอ พ่อมหาจำเริญ ถ้าสำเร็จการ
ฝึกหัด” ต่อนั้น ม้าแก้วนั้นจึงสำเร็จการฝึกหัดเหมือน
ม้าอาชาไนยตัวเจริญ ที่ถูกฝึกปรือดีแล้วเป็นเวลานาน.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิ
เมื่อจะทรงทดลองม้าแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า
เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมา
ราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระยาหารเข้าได้ทันเวลา.

ภิกษุทั้งหลาย! ย่อมปรากฏม้าแก้วเห็นปานนี้
แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดิย่อมปรากฏมณีแก้วอันเป็นแก้วไพฑูรย์ งาม
โชติช่วง แปรดเหลี่ยม อันเจียรไนไว้อย่างดี มีแสงสว่าง
แผ่ไปโดยรอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิ
เมื่อจะทรงทดลองมณีแก้วนั้น จึงสั่งให้จตุรงคินีเสนายกมณีขึ้น
เป็นยอดธง แล้วให้เคลื่อนพลไปในความมืดทึบของราตรี
ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ พวกกันประกอบการงานด้วยแสงสว่างนั้น
สำคัญว่าเป็นกลางวัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมปรากฏมณีแก้วเห็นปานนี้
แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดิย่อมปรากฏนางแก้วรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส
ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ไม่สูงนัก
ไม่ตํานัก ไม่พอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก ล่วง
ผิวพรรณของมนุษย์ แต่ยังไม่ถึงผิวพรรณทิพย์ มีสัมผัส
ทางกายปานประหนึ่ง สัมผัสปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้น
มีตัวอ่อนในคราวหนาว มีตัวเย็นในคราวร้อน มีกลิ่นดัง
กลิ่นจันทน์ฟุ้งไปแต่กาย มีกลิ่นดังกลิ่นอบลฟุ้งไปแต่ปาก
นางแก้วนั้นมีปกติตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยฟังบรรหารใช้
(ตรัสสั่ง) ประพตติถูกพระทัย ทูลปราศรัยเป็นที่โปรดปราน
ต่อพระเจ้าจักรพรรดิ และไม่ประพตติล่วงพระเจ้าจักรพรรดิ
แม้ทางใจ ไฉนเล่า จะมีการประพตติล่วงทางกายได้.

ภิกษุทั้งหลาย! ย่อมปรากฏนางแก้วเห็นปานนี้
แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดิย่อมปรากฏ คหบดีแก้ว ผู้มีจักขุอันเป็นทิพย์
เกิดแต่วิบากของกรรมปรากฏ ซึ่งเป็นเหตุให้มองเห็น
ทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของ ทั้งที่ไม่มีเจ้าของได้

เขาเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า
“ขอเดชะ! พระองค์จงทรงเป็นผู้ชวนขายน้อยเถิด
ข้าพระองค์จักทำหน้าที่การคลังให้พระองค์”

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิ
เมื่อจะทรงทดลองคหบดีแก้วนั้น จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่ง
ให้ลอยล่องกระแสน้ำกลางแม่น้ำคงคา แล้วรับสั่งกะคหบดีแก้ว
ดังนี้ว่า “คหบดี! ฉันต้องการเงินและทอง”

คหบดีแก้วกราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराช! ถ้าเช่นนั้น
โปรดเทียบเรือเข้าฝั่งข้างหนึ่งเถิด”

พระเจ้าจักรพรรดิตรัสว่า “คหบดี! ฉันต้องการ
เงินและทองตรงนี้แหละ”

ทันใดนั้น คหบดีแก้วจึงเอามือทั้ง ๒ หย่อนลงในน้ำ ยกหม้อเต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิดังนี้ว่า “ข้าแต่มหाराช! พอหรือยังเพียงเท่านี้ ใช้ได้หรือยังเพียงเท่านี้ บูชาได้หรือยังเพียงเท่านี้”

พระเจ้าจักรพรรดิจึงรับสั่งอย่างนี้ว่า “คหบดี! พอละ ใช้ได้แล้ว บูชาได้แล้วเพียงเท่านี้”

ภิกษุทั้งหลาย! ย่อมปรากฏคหบดีแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๗)ภิกษุทั้งหลาย! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ ปริณายกแก้ว ปริณายกนั้นเป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา สามารถถวายเป็นอันทำให้ พระองค์ทรงบำรุงผู้ที่ควรบำรุง ทรงถอดถอนผู้ที่ควรถอดถอน ทรงแต่งตั้งผู้ที่ควรแต่งตั้ง

เขาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ! ขอพระองค์จงเป็นผู้ชวนชวายน้อยเถิด ข้าพระองค์จักสั่งการถวาย”

ภิกษุทั้งหลาย! ย่อมปรากฏปริณายกแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

ภิกษุทั้งหลาย! พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการนี้.

พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิ์ผล
๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้
ย่อมทรงพระสิริโฉมงดงาม น่าดูน่าเลื่อมใส ประกอบด้วย
พระฉวีวรรณอันงดงามอย่างยิ่งเกินมนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วย
ด้วยความสัมฤทธิ์ผลข้อที่ ๑ ดังนี้.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดिय่อมทรงพระชนมายุยืน ทรงดำรงอยู่นานเกิน
มนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วย
ด้วยความสัมฤทธิ์ผลข้อที่ ๒ ดังนี้.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้า
จักรพรรดिय่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย ไม่ทรงลำบาก ทรง
ประกอบด้วยพระเตโชธาตุย่อยพระกระยาหารสม่ำเสมอ
ไม่เหียนัก ไม่ร้อนนัก เกินมนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วย
ด้วยความสัมฤทธิ์ผลข้อที่ ๓ ดังนี้.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิยอมทรงเป็นที่รักใคร่พอใจ ของพราหมณ์และคหบดี เหมือนบิดาเป็นที่รักใคร่พอใจของบุตรฉะนั้น พราหมณ์และคหบดีก็เป็นที่ยกย่องโปรดปรานพอพระราชหฤทัยของพระเจ้าจักรพรรดิเหมือนบุตรเป็นที่รักใคร่พอใจของบิดาฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาออกประพาสพระราชอุทยาน ทันทันนั้น พราหมณ์และคหบดีเข้าไปเฝ้าพระองค์ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า :-

“ขอเดชะ ! ขอพระองค์อย่ารีบด่วน โปรดเสด็จโดยอาการที่พวกข้าพระองค์ได้ชมพระบารมีนาน ๆ เกิด”

แม้พระเจ้าจักรพรรดิก็นิ่งสักระยะ :-

“สารถิ ท่านอย่ารีบด่วน จงเข้าไปโดยอาการที่ฉันได้ชมบรรดาพราหมณ์และคหบดีนาน ๆ เกิด”

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิ์ผลข้อที่ ๔ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นอย่างไรเล่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว
๗ ประการ และความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่างดังนี้ พึงเสวย
สุขโสมนัสอันมีสิ่งประกอบนั้นเป็นเหตุบ้างไหมหนอ ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบ
ด้วยแก้วแม้ประการหนึ่ง ๆ ก็ทรงเสวยสุขโสมนัสอันมีแก้วประการนั้น
เป็นเหตุได้จะป่วยกล่าวไปไปถึงแก้วทั้ง ๗ ประการ และความสัมฤทธิ์ผล
ทั้ง ๔ อย่าง.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบแผ่นหินย่อม ๆ
ขนาดเท่าฝ่ามือ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นอย่างไรเล่า แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้
กับภูเขาหลวงหิมพานต์อย่างไหนหนอแลมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่า
ฝ่ามือที่ทรงถือนี้มีประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวง
หิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว
ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉะนั้นเหมือนกันแล พระเจ้าจักรพรรดินี้ ทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง ย่อมทรงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุได้ สุขโสมนัสนั้นเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้การนับ ย่อมไม่เข้าถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัณฑิตนั้นนั่นแล ถ้ามาสู่ความเป็นมนุษย์ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหนๆ โดยล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์ มหาศาล หรือสกุลพราหมณ์มหาศาล หรือสกุลคหบดีมหาศาล เห็นปานนั้น อันเป็นสกุลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงิน อุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ และทรัพย์สินัญญาหารอย่างเพียงพอ และเขาจะเป็นผู้มีรูปร่างน่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง มีปกติได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประเพณี เขาจะประพุดติกายสุจริต วาจีสุจริต มโนสุจริต ครั้นแล้วเมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหมือนนักเลงการพนัน เพราะ
 ฉวยเอาชัยชนะได้ประการแรกเท่านั้น จึงบรรลุโภคสมบัติ
 มากมาย การฉวยเอาชัยชนะของนักเลงการพนันที่บรรลุ
 โภคสมบัติมากมายได้นั้นแลเพียงเล็กน้อย

ที่แท้แล การฉวยเอาชัยชนะใหญ่หลวงกว่านั้น คือ
 การฉวยเอาชัยชนะที่บัณฑิตนั้น ประพฤติกายสุจริต
 วจีสุจริต มโนสุจริต แล้วตายไป เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
 นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย !

นี้ภูมิของบัณฑิตครบถ้วนบริบูรณ์.

อุปปริ. ม. ๑๔/๓๒๔-๓๓๓/๔๘๘-๕๐๓.

๗๕

อานิสงส์การรักษากุโบสถ

วิสาข! อุโบสถ^๒มี ๓ อย่าง.

๓ อย่าง เป็นไฉน ? คือ :-

(๑) โคปาลกอุโบสถ

(๒) นิคัณฐอุโบสถ

(๓) อริยอุโบสถ

วิสาข! ก็โคปาลกอุโบสถ เป็นอย่างไร ?

วิสาข! เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโค เวลาเย็น
มอบฝูงโคให้แก่เจ้าของแล้ว พิจารณาดังนี้ว่า “วันนี้โค
เที่ยวไปในประเทศโน้นๆ ตีมน้ำในประเทศโน้นๆ พรุ่งนี้โค
จักเที่ยวไปในประเทศโน้นๆ จักตีมน้ำในประเทศโน้นๆ”
แม้นั้นใด.

วิสาข! ฉะนั้นเหมือนกัน คนรักษากุโบสถ
บางคนในโลกนี้ พิจารณาดังนี้ว่า “วันนี้เราเคี้ยวของเคี้ยว
ชนิดนี้ๆ กินของชนิดนี้ๆ พรุ่งนี้เราจะเคี้ยวของเคี้ยวชนิดนี้ๆ
จักกินของกินชนิดนี้ๆ เขามีใจประกอบด้วยความโลภ
อยากได้ของเขา ทำวันให้ล่วงไปด้วยความโลภนั้น”.

๒. อุโบสถ : รูปแบบหนึ่งของการประพฤติพรหมจรรย์.

วิสาขา ! โคपालกูโบสถเป็นเช่นนี้แล.

วิสาขา ! โคपालกูโบสถ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว
อย่างนี้แล ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมาก
ไม่แผ่ไพศาลมาก.

วิสาขา ! ก็นิคณฐอุโบสถ เป็นอย่างไร ?

วิสาขา ! มีสมณิกายหนึ่ง มีนามว่านิครนถ์
นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนสาวกอย่างนี้ว่า “มาเถอะพ่อคุณ
ท่านจงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศบูรพา ในที่เลย
ร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศปัจจิม
ในที่เลยร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศ
อุดรในที่เลยร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทาง
ทิศทักษิณในที่เลยร้อยโยชน์ไป” นิครนถ์เหล่านั้นชักชวน
เพื่อเอ็นดูกรุณาสัตว์บางเหล่า ไม่ชักชวนเพื่อเอ็นดูกรุณา
สัตว์บางเหล่า ด้วยประการฉะนี้ นิครนถ์เหล่านั้นชักชวน
สาวกในอุโบสถเช่นนั้นอย่างนี้ว่า “มาเถอะพ่อคุณ ท่านจง
ทิ้งผ้าเสียทุกชิ้น” แล้วพูดอย่างนี้ว่า “เราไม่เป็นที่กังวลของ
ใครๆ ในที่ไหนๆ และตัวเราก็ไม่มีความกังวลในบุคคล
และสิ่งของใดๆ ในที่ไหนๆ” ดังนี้ แต่ว่ามารดาและบิดา

ของเขารู้ยู่่ว่า ผู้นี้เป็นบุตรของเรา แม้เขาก็รู้ว่า ท่านเหล่านี้เป็นมารดาบิดาของเรา อนึ่ง บุตรและภรรยาของเขาก็รู้ยู่่ว่า ผู้นี้เป็นบิดาและสามีของเรา แม้เขาก็รู้ยู่่ว่า ผู้นี้เป็นบุตรภรรยาของเรา พวกทาสและคนงานของเขารู้ยู่่ว่า ท่านผู้นี้เป็นนายของเรา ถึงตัวเขาก็รู้ว่า คนเหล่านี้เป็นทาสและคนงานของเขา เขาชักชวนในการพูดเท็จ ในสมัยที่ควรชักชวนในคำสัตย์ ด้วยประการฉะนี้ เรากล่าวถึงกรรมของผู้นั้นเพราะมุสาวาท พอล่วงราตรีนั้นไป เขาย่อมบริโภคนกโคะเหล่านั้นที่เจ้าของไม่ได้ให้ เรากล่าวถึงกรรมของผู้นั้นเพราะอทินนาทาน.

วิสาข! นิคัณฐอุโบสถเป็นเช่นนี้แล.

วิสาข! นิคัณฐอุโบสถ ที่บุคคลเข้าจำแล้วอย่างนี้ ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก.

วิสาข! กักรียอุโบสถ เป็นอย่างไร ?

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วย ความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วย ความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึง
ตลาคตาว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและ
จรณะเสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นผู้สามารถฝึกคนที่
ควรฝึก อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม เมื่อเธอหมั่น
ระลึกถึงตลาคตาอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์
ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาขา ! เปรียบเหมือนศิระะที่เปื้อนจะทำให้
สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็ศิระะที่เปื้อนจะทำให้สะอาด
ได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัย
ขี้ตะกรัน ดินเหนียว น้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้น
ของบุคคล.

วิสาขา ! ศิระะที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วย
ความเพียรอย่างนี้แล ฉันทใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้
ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรฉันทนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่าเข้าจำพรหมอุโบสถ
อยู่ร่วมกับพรหม และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภพรหม
เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาข! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึง
ธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคล
ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู
ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เมื่อเธอหมั่น
ระลึกถึงธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์
ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาข! เปรียบเหมือนกายที่เปื้อนจะทำให้
สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็กายที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาด
ได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัย
เชือกจูงสำหรับอาบน้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้น
ของบุคคล.

วิสาข! กายที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วย
ความเพียรอย่างนี้แล ฉนฺได จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้
ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ฉนฺตํเหมือนกัน.

วิสาข! อริยสาวกนี้เรียกว่าเข้าจำธรรมอุโบสถอยู่
อยู่ร่วมกับธรรม และมีจิตผ่องใสเพราะปราภวธรรม
เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วย
ความเพียรอย่างไร ?

วิสาข! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึง
พระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม
เป็นผู้ปฏิบัติสมควร นี่คือคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวได้
๘ บุรุษ นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรแก่
ของสักการะ เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรของ
ทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญ
อื่นยิ่งกว่า เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อม
ผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่ง
จิตเสียได้.

วิสาข! เปรียบเหมือนผ้าที่เปื้อนจะทำให้
สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็ผ้าที่เปื้อนจะทำให้สะอาดได้
ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัย
เกลือ น้ำด่าง โคลมัย น้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้น
ของบุคคล.

วิสาข! ผ้าที่เปื้อนยอมทำให้สะอาดได้ด้วย
ความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้ว
ได้ด้วยความเพียร ฉะนั้นเหมือนกัน.

วิสาข! อริยสาวกนี้เรียกว่า เข้าจำสังฆอุโบสถ
อยู่ร่วมกับสงฆ์ และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภสงฆ์ เกิด
ความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองยอมทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาข! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วย
ความเพียรอย่างไร ?

วิสาข! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึง
ศีลของตนอันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทแก่
ตัณหา ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิจิลูปคล้ำ เป็นไป
เพื่อสมาธิ เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงศีลอยู่ จิตยอมผ่องใส
เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาข! เปรียบเหมือนกระจกเงาที่มัวจะทำให้
ใสได้ด้วยความเพียร ก็กระจกเงาที่มัวจะทำให้ใสได้ด้วย
ความเพียรอย่างไร ? จะทำให้ใสได้เพราะอาศัยน้ำมัน ถ้ำ
แปรง และความพยายามอันเกิดแต่เหตุอันของบุคคล.

วิสาขา ! กระเจกเงาที่มัวจะทำให้ใสได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันทไฉ จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ก็ด้วยความเพียร ฉันทันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่าเข้าจำศีลอุโบสถ อยู่ร่วมกับศีล และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภศีล เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึงเทวดาว่า เทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกามีอยู่ เทวดาเหล่าดาวดึงส์มีอยู่ เทวดาเหล่ายามามีอยู่ เทวดาเหล่าดุสิตมีอยู่ เทวดาเหล่านิมนานรดีมีอยู่ เทวดาเหล่าปรินิรมิตวสวัตตีมีอยู่ เหล่าเทวดาผู้ประทับเฝ้าในหมู่พรหมมีอยู่ เทวดาเหล่าที่สูงกว่านั้นขึ้นไปมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธา เช่นใด จุตติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น ศรัทธาเช่นนั้นแม้ของเรา ก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุตติจากภพนี้

ไปเกิดในภพนั้น ศีลเช่นนั้นแม่ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตตะเช่นใด จุตติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้นสุตตะเช่นนั้นแม่ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุตติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น จาคะเช่นนั้นแม่ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุตติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น ปัญญาเช่นนั้นแม่ของเราก็มี เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของตนกับของเทวดาเหล่านั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาขา! เปรียบเหมือนทองที่หมองจะทำให้สุกได้ด้วยความร้อน ก็ทองที่หมองจะทำให้สุกได้ด้วยความร้อนอย่างไร ? จะทำให้สุกได้เพราะอาศัยเบ้าหลอมทอง เกลือ ยางไม้ คีม และความพยายามอันเกิดแต่เหตุอันของบุคคล.

วิสาขา! ทองที่หมองจะทำให้สุกได้ด้วยความร้อนอย่างนี้แล ฉันทิ จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความร้อน ฉันทินั้นเหมือนกัน.

วิสาขา! อริยสาวกเช่นนี้เรียกว่า เข้าจำเทวดา อุโบสถ อยู่ร่วมกับเทวดา มีจิตผ่องใสเพราะปรารภเทวดา เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้
ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า:-

(๑) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาด
จากการฆ่าสัตว์ วางท่อนไม้ วางคัสตราแล้ว มีความละอาย
มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง
อยู่จนตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจาก
การฆ่าสัตว์ วางท่อนไม้ วางคัสตราแล้ว มีความละอาย
มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่
ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็
ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถกิจก็เป็น
อันเราเข้าจำแล้ว

(๒) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการลักทรัพย์ เว้นขาด
จากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้
ไม่ประพฤติดนเป็นคนขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่จนตลอดชีวิต
แม้เราก็ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับ
แต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติดน
เป็นคนขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งใน
วันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์
ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถกิจก็เป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๓) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละกรรมเป็นข้าศึก
 แก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล
 เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้านจนตลอดชีวิต
 แม้เราก็ได้ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติ
 พรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอัน
 เป็นกิจของชาวบ้าน ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้
 แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็อธิษฐานว่า ได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย
 ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๔) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการพูดเท็จ เว้นขาด
 จากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลักฐาน
 ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลกจนตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละ
 การพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง
 ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก
 ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้
 เราก็อธิษฐานว่า ได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถ
 ก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๕) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการดื่มน้ำเมา คือ
 สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นขาดจากการ
 ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

แม้จนตลอดชีวิต แม้เราก็กะการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาเป็นสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็คือว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๖) พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นผู้ฉันอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว เว้นจากการฉันในราตรีและวิกาลจนตลอดชีวิต แม้เราก็คือเป็นผู้บริโภคอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว เว้นจากการบริโภคในราตรีและวิกาล ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็คือว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๗) พระอรหันต์ทั้งหลาย เว้นขาดจากฟ้อนรำ ขับร้อง การประโคมดนตรี และการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการตัดทรงประดับและตกแต่งกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัวจนตลอดชีวิต แม้เราก็คือเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง การประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการตัดทรงประดับ

ตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัว ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้วัยของคณีนี เราก็คือว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๘) พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เว้นขาดจากการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ สำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำจนตลอดชีวิต แม้เราก็คือได้ละการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เว้นขาดจากการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ สำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำ ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้วัยของคณีนี เราก็คือว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

วิสาชา ! อริยอุโบสถเป็นเช่นนี้แล อริยอุโบสถอันบุคคลเข้าจำแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมาก

อริยอุโบสถมีผลมากเพียงไร ? มีอานิสงส์มากเพียงไร ? มีความรุ่งเรืองมากเพียงไร ? มีความแผ่ไพศาลมากเพียงไร ?

วิสาชา ! เปรียบเหมือนผู้ใดพึงครองราชย์เป็น

อิศราธิติแห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นเหล่านี้ อันสมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของผู้นั้นยังไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะราชสมบัติที่เป็นของมนุษย์ เมื่อนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ เป็นของเล็กน้อย.

วิสาขา ! ๕๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืบหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี โดยปีนั้น ๕๐๐ ปีอันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา. (ประมาณ ๙,๑๒๕,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิสาขา ! ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้วภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา.

วิสาขา ! เราหมายเอาความข้อนี้แล จึงกล่าวว่า ราชสมบัติที่เป็นของมนุษย์ เมื่อจะนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ เป็นของเล็กน้อย.

วิชา! ๑๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง
กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นดาวดึงส์ โดยราตรีนั้น ๓๐
ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี
โดยปีนั้น ๑,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุ
ของเทวดาชั้นดาวดึงส์... (ประมาณ ๓๖,๕๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิชา! ๒๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง
กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นยามา โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรี
เป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี
โดยปีนั้น ๒,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุ
ของเทวดาชั้นยามา... (ประมาณ ๑๔๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิชา! ๔๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง
กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นดุสิต โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรี
เป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี
โดยปีนั้น ๔,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุ
ของเทวดาชั้นดุสิต... (ประมาณ ๕๘๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิชา! ๘๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง
กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนิมมานรดี โดยราตรีนั้น ๓๐
ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี
โดยปีนั้น ๘,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณของอายุ
ของเทวดาชั้นนิมมานรดี... (ประมาณ ๒,๓๓๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิสาข! ๑,๖๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี โดยปีนั้น ๑๖,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี.

(ประมาณ ๙,๓๔๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิสาข! ก็ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้วภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี.

วิสาข! เราหมายความเอาข้อนี้แล จึงกล่าวว่า ราชสมบัติอันเป็นของมนุษย์ เมื่อนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ จึงเป็นของเล็กน้อย.

เอก. อ. ๒๐/๒๖๓/๕๑๐.

๗๖

เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (คนธพุกายิกา เทว) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ เป็นอย่างไรเล่า ?

พวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รากก็มี (มูลคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่นก็มี (สารคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กระพี้ก็มี (เผคคคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือกก็มี (ตจคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะก็มี (ปปฏิกคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบก็มี (ปตตคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอกก็มี (ปุพผคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผลก็มี (ผลคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รสก็มี (รสคนธ อธิวตถ)

อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่นก็มี (คนธคนธ อธิวตถ)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกนี้เราเรียกว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

๗๗

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของ เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๑)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริต ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วย ความสุข เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า:-

“โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์” ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคล บางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของ พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.

ขุ.น.ธ. ส. ๑๗/๓๐๗/๕๓๗.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสถึงการสร้างเหตุอย่างเดียวกัน แต่ว่าลงรายละเอียดไปในแต่ละประเภทของเทวดาเหล่านั้น)

๗๘

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของ เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๒)

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริต ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า:-

“โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก”

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก.

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้
มีกลิ่นที่แก่น, มีกลิ่นที่กระพี้, มีกลิ่นที่เปลือก, มีกลิ่นที่กะเพาะ,
มีกลิ่นที่ใบ, มีกลิ่นที่ดอก, มีกลิ่นที่ผล, มีกลิ่นที่รส, มีกลิ่นที่กลิ่น)

ขณฺฐ. สํ. ๑๗/๓๑๒-๓๑๓/๕๔๐-๕๔๑.

๗๙

เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงพวกเทวดาซึ่ง
นับเนื่องในหมู่วลาหก^๓ (วลาหกกายิกา เทว) แก่เธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่
วลาหก เป็นอย่างไรเล่า ?

พวกเทวดาที่เป็นสีตวลาหกก็มี (เกี่ยวเนื่องกับความหนาว)

พวกเทวดาที่เป็นอุณหวลาหกก็มี (เกี่ยวเนื่องกับความร้อน)

พวกเทวดาที่เป็นอัพภวลาหกก็มี (เกี่ยวเนื่องกับหมอก)

พวกเทวดาที่เป็นวาทวลาหกก็มี (เกี่ยวเนื่องกับลม)

พวกเทวดาที่เป็นวัสสวลาหกก็มี (เกี่ยวเนื่องกับฝน)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกนี้เราเรียกว่า พวกเทวดา
ซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก.

ป.น.ร. ส. ๑๗/๓๑๔/๕๔๒.

๘๐

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของ เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่ลาหก

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริต ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดาซึ่ง นับเนื่องในหมู่ลาหก มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า :-

“โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความ เป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่ลาหก”

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่ลาหก.

ภิกษุ! ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคล บางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย ของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่ลาหก.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสถึงการสร้างเหตุอย่างเดียวกัน
แต่ว่าลงรายละเอียดไปในแต่ละประเภทของเทวดาเหล่านี้

และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเข้าถึงความเป็นสหายของ
เทวดาเหล่านี้ ไม่ได้มีพุทธวจนที่กล่าวถึงการสร้างเหตุ ที่มีเพียง
การกระทำ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริตและการตั้งความปรารถนา
เหมือนอย่างที่พบในเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ - ผู้รวบรวม)

๘๑

เทวดาเหล่านาปกายิกา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ขอประทานวโรกาส วันนี้
ข้าพระองค์ไปยังวิหารที่พักกลางวันหลีกเร้นอยู่ ครั้นนั้นแล เทวดา
เหล่านาปกายิกามากมายเข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ อภิวัตแล้ว
ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วกล่าวกะข้าพระองค์ว่า

ข้าแต่ท่านพระอนูรุทธะผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็น
เทวดาชื่อว่า มนาปกายิกา มีอิสระและอำนาจในฐานะ ๓ ประการ
คือ :-

(๑) ข้าพเจ้าทั้งหลายหวังวรรณะเช่นใด ก็ได้วรรณะ
เช่นนั้นโดยพลัน

(๒) หวังเสียงเช่นใด ก็ได้เสียงเช่นนั้นโดยพลัน

(๓) หวังความสุขเช่นใด ก็ได้ความสุขเช่นนั้นโดยพลัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มาตุคามประกอบด้วยธรรมเท่าไร
เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่านาปกายิกา.

อนูรุทธะ ! มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
มนาปกายิกา.

ธรรม ๘ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

อนรุทธะ !

(๑) มาตุคามในโลกนี้ ที่มารดาบิดาผู้มุ่งประโยชน์
แสวงหาความเกื้อกูล อนุเคราะห์ เอื้อเอ็นดูยอมยกให้แก่ชายใด
ผู้เป็นสามีสำหรับชายนั้น เธอต้องตื่นก่อน นอนภายหลัง
คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ กล่าวถ้อยคำเป็นที่รัก

(๒) ชนเหล่าใดเป็นที่เคารพของสามี คือ มารดา
บิดาหรือสมณพราหมณ์ เธอสักการะเคารพนับถือบูชาชน
เหล่านั้น และต้อนรับท่านเหล่านั้นผู้มาถึงแล้วด้วยอาสนะ
และน้ำ

(๓) การงานใดเป็นงานในบ้านของสามี คือ เธอ
เป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วย
ปัญญาอันเป็นอุปายในการงานนั้น สามารถจัดทำได้

(๔) ชนเหล่าใดเป็นคนภายในบ้านของสามี คือ
ทาส คนใช้ หรือกรรมกร ย่อมรู้ว่าการทำงานที่เขาเหล่านั้น
ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ

(๕) ย่อมรู้อาการของคนภายในบ้านผู้เป็นใช้ว่า
ดีขึ้นหรือทรุดลง

(๖) ย่อมแบ่งปันของกินของบริโภคนให้แก่เขา
ตามควร

(๗) สิ่งใดที่สามีหามาได้จะเป็นทรัพย์ ข้าว เงิน
หรือทอง ย่อมรักษาคุ้มครองสิ่งนั้นไว้ และไม่เป็นนักเลง
การพนัน ไม่เป็นขโมย ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ผลาญทรัพย์
ให้พินาศ

(๘) เป็นอุบาสิกได้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ เป็นผู้มึศีล งดเว้นจากปาณาติบาต
อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท และการดื่มเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็น
ผู้มีการบริจาคน มีใจปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่
อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดี
ในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน

อนรุทธะ ! มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘
ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
ของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

สุภาพสตรีผู้มีปรีชา ย่อมไม่ดูหมิ่นสามี
 ผู้ห่มนุ่งเพียร ขวนขวายอยู่เป็นนิตย์
 เลี้ยงตนอยู่ทุกเมื่อ ทั้งให้ความปรารถนาทั้งปวง
 ไม่ยังสามีให้ชุ่นเคือง ด้วยถ้อยคำแสดงความหึงหวง
 และย่อมบูชาผู้ที่เคารพทั้งปวงของสามี
 เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน
 สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี
 ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี
 รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
 นารีใด ย่อมประพฤติดตามความชอบใจของสามีอย่างนี้
 นารีนั้น ย่อมเข้าถึงความเป็นเทวดาเหล่านาปกาธิกา.

สตฺตปฺป. อี. ๒๓/๒๖๙/๑๓๖.

๘๒

เทวดาเข้าถือเอาพื้นที่

อานนท์! ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิตาม ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! สุนีระและวัสสการะอำมาตย์
ผู้ใหญ่ในมครรัฐ จะสร้างเมืองปาฏลิตาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี.

อานนท์! สุนีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ใน
มครรัฐจะสร้างเมืองในปาฏลิตาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี
ก็เปรียบเหมือนท้าวสักกะทรงปรึกษากับพวกเทวดาชั้น
ดาวดึงส์ ในที่นี้เราได้เห็นเทวดาเป็นอันมากนับเป็นพัน ๆ
เข้าถือเอาพื้นที่ (ปริคคณฺห) ในปาฏลิตามด้วยทิพยจักขุอัน
บริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่เข้าถือเอา
พื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหอำมาตย์
ผู้มีศักดิ์ใหญ่ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดา
ชั้นกลางเข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและ
ราชมหอำมาตย์ชั้นกลาง ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ใน
ส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำเข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของ
พระราชาและราชมหอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็น้อมไปเพื่อสร้าง
นิเวศน์ในส่วนนั้น.

อานนท์! ที่นี้จักเป็นที่ย่อยอันประเสริฐ เป็นทาง
ค้าขาย เป็นนครอันเลิศชื่อว่าปาฏลีบุตร เป็นที่แก้ห่อสินค้า
แต่นครปาฏลีบุตรจักมีอันตราย ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ
หรือการยุให้แตกพวก.

มหา. ที. ๑๐/๑๐๓/๘๒.

๘๓

เหตุให้ได้ความเป็นจอมเทพ

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็น
มนุษย์อยู่ในกาลก่อน เป็นมาณพชื่อว่ามมะ เพราะเหตุนั้น
จึงถูกเรียกว่า ท้ามมะ

...ได้ให้ทานมาก่อน เพราะเหตุนี้จึงถูกเรียกว่า
ท้าวปรินทะ

...ได้ให้ทานโดยเคารพ เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า
ท้าวสักกะ

...ได้ให้ที่พักอาศัยเพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า
ท้าววาสะ

...ย่อมทรงคิดเนื้อความได้ตั้งพันโดยครู่เดียว
เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า ท้าวสหสนัน

...ทรงมีนางอสุรกายญานามว่าสุชาเป็นปชาบดี
เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า ท้าวสุชัยบดี

...เสวยรัชสมบัติเป็นอิสราธิบดีของเทวดาเหล่า
ดาวดึงส์ เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า เทวานมินทะ.

ภิกษุทั้งหลาย! ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ บริบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ จึงได้ถึงความเป็นท้าวสักกะ.

วัตรบท ๗ ประการ เป็นอย่างไรเล่า? คือ:-

(๑) เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาจนตลอดชีวิต

(๒) เราพึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลจนตลอดชีวิต

(๓) เราพึงพูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต

(๔) เราไม่พึงพูดวาจาส่อเสียดตลอดชีวิต

(๕) เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาคนั่นปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต

(๖) เราพึงพูดคำสัตย์ตลอดชีวิต

(๗) เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราพึงกำจัดมันเสียโดยจับพลันทีเดียว.

๘๔

การบูชาเทวดา

ตรัสแก่สุนิระและวัสสการะมหาอำมาตย์ภายหลังจากที่
พระองค์ได้ฉันทของเคียวและของฉันทอันประณีตที่ทั้ง ๒ ได้ถวายด้วย
มือของตนแล้ว ด้วยคาถาว่า:-

บุรุษชาติบัณฑิต ย่อมสำเร็จการอยู่ในประเทศใด
พึงเชิญท่านผู้มีศีล ผู้สำรวมและประพฤติ
พรหมจรรย์ ให้บริโภคนในประเทศนั้น
ควรอุทิศทักษิณา เพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น ๆ
เทวดาเหล่านั้นอันบุรุษชาติบัณฑิตนับถือบูชาแล้ว
ย่อมนับถือบูชาตอบ
แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์บุรุษชาติบัณฑิตนั้น ประหนึ่ง
มารดาอนุเคราะห์บุตร
บุรุษผู้อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ก็ย่อมเห็นความเจริญ
ทุกเมื่อ.^๔

มหา. ที. ๑๐/๑๐๕/๘๔.

๔. สามารถอ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับทักษิณาได้ที่ภาคผนวก.

๘๕

การบูชาที่จัดเป็นการบูชาอย่างสูงสุด

อานนท์! เธอจงจัดตั้งที่นอน ระหว่างต้นสาละคู่ มีศีรษะทางทิศเหนือ เราลำบากกายนัก จักนอน.

(ประทับสทิสัยแล้ว มีอัครรรย ดอกสาละผลิผิติดูกาล
ไปรยลงบนพระสรีระ ดอกมณฑารพ จุณไม่จันทน์ ดนตรีล้วนแต่
ของทิพย์ได้ตกลงและบรรเลงขึ้น เพื่อบูชาตถาคตเจ้า).

อานนท์! การบูชาเหล่านี้ หาชื่อว่า ตถาคตเป็นผู้ที่ได้รับสักการะ เคารพนับถือ บูชาแล้วไม่.

อานนท์! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาใด ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมสักการะ เคารพนับถือ บูชาตถาคต ด้วยการบูชาอันสูงสุด.

อานนท์! เพราะฉะนั้นเธอพึงกำหนดใจว่า:-

“เราจักประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่” ดังนี้.

๘๖

ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม

มาณพ ! ก็ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม
เป็นอย่างไรเล่า ?

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เมื่อเมตตา
เจโตวิมุตติอันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำ
อย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉนั้น

มาณพ ! เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์ผู้มีกำลัง ย่อม
เป่าสังข์ให้ได้ยินได้ทั้งสี่ทิศโดยไม่ยากฉนั้น ในเมตตา
เจโตวิมุตติที่เจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัด
ย่อมไม่มีเหลืออยู่ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉนั้น แม้ข้อนี้ ก็เป็นทาง
เพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม.

๑. เมตตาเจโตวิมุตติ : การหลุดพ้นโดยการเจริญเมตตา แล้วเห็นอริยสัจ ๔.

มาณพ ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีจิตประกอบด้วย
กรุณา

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วย
มุทิตา

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วย
อุเบกขา แม้ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา เป็นจิตไพบุลย์ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เมื่ออุเบกขา
เจโตวิมุตติอันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำ
อย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น.

มาณพ ! เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์ผู้มีกำลัง ย่อม
เป่าสังข์ให้ได้ยินได้ทั้งสี่ทิศโดยไม่ยากจันใด ในอุเบกขา
เจโตวิมุตติที่เจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัด
ย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น แม้ข้อนี้ ก็เป็นทาง
เพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม.

ม. ม. ๑๓/๖๖๔/๗๓๐.

๑. อุเบกขาเจโตวิมุตติ : การหลุดพ้นโดยการเจริญอุเบกขา แล้วเห็นอริยสัจ ๔.

๘๗

ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้รูปสัญญา

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสังตจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก มีวิจารณ์ปีติและสุข เกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง

เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นพรหมกายิกานั้นตรารบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะสงบวิตกวิจารณ์เสียได้ จึงบรรลุนุตติยฌาน อันเป็น
เครื่องส่องใสแห่งจิตในภายใน สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น
ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วเลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
อาภัสสระ.

ภิกษุทั้งหลาย! ๒ ก็ยังเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าอาภัสสระ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระ
ตรารบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น

ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับกับปุถุชนผู้มิได้ระดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึงบรรลุดุติยฌาน อันเป็นฌาน
ที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ
อยู่เป็นสุข

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
สุภิกขิณะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ๔ กัปเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าสุภิกิณเหะ ปุณฺณดํารงอยู่ในชั้นสุภิกิณเหะนั้น
ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นสุภิกิณเหะนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัตียังมีอยู่.

(๕) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่ง
โสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึงบรรลुขัตตมณ
อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์
เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดํารงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ

ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
เวหีปผละ.

ภิกษุทั้งหลาย! ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าเวหีปผละ ปุณฺณดํารงอยู่ในชั้นเวหีปผละนั้น
ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้ล้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นเวหีปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้ล้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย!

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๘๘

ผลของการเจริญรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสังตจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารณ์เสียได้ จึงบรรลุทุติยฌาน

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึงบรรลุดุติยฌาน

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่ง โสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึงบรรลุดุตตฌาน อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มี อยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดัง หวีฝี่ เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความ เป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอุปัฏฐากนี้แล ไม่ทัวไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๘๙

ความแตกต่างระหว่างปุณฺณ กับอริยสาวก ผู้เจริญพรหมวิหาร

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวกอย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่พึงปรารถนา แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
พรหมกายิกา.

ภิกษุทั้งหลาย ! กัปหนึ่งเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าพรหมกายิกา ปุณฺณดํารงอยู่ในชั้นพรหมกายิกา
นั้น ตรีบาเทตตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นพรหมกายิกานั้นตรีบาเทตสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
มีจิตประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง
ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและ
เบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์
ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยกรุณา
เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มี
พยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปราธนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มาด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ.

ภิกษุทั้งหลาย! ๒ ก็ป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ ปุณฺณดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยมุกฺตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและ

เป็องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งล้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์
ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยมูทิตา
เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มี
พยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
สุกกิณหะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ๔ กัปเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าสุกกิณหะ ปุณฺณดํารงอยู่ในชั้นสุกกิณหะนั้น
ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้ล้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นสุกกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้ล้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคตอุปัตติยังมีอยู่.

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา แฝ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและ เบื้องขวาง เธอแฝ้ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มี พยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น พราณธรรมนั้น และ ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า เวหัปผละ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของ เทวดาเหล่าเวหัปผละ ปุณฺณดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน ชั้นเวหัปผละนั้น トラบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของ เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัตินี้ยังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

จิตฺตฺก. ป. ๒๑/๑๗๒-๑๗๕/๑๒๕-๑๒๖.

๙๐

ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวกอย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มี
อยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น
โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดัง
หัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน
เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า
เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอุบัตินี้แลไม่ทั่วไปด้วยปุณฺชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยกรุณา

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยมฤตดา

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยอุเบกขาแผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศสาม ทิศสี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝีเป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.

ภิกษุทั้งหลาย !

ความอับดีนี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

จิตฺตฤก. ป. ๒๑/๑๗๕/๑๒๖.

๙๑

ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้อรุณปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๓ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ :-

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะกำลั่งรูปสัญญา
เสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิสมสัญญา
เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสา-
นัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้
แล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดา
ที่เข้าถึงชั้นอากาसानัญจายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากาสา-
นัญจายตนะ มีอายุประมาณสองหมื่นกับ ปุถุชนดำรงอยู่
ในชั้นอากาसानัญจายตนะนั้น ทรบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณ

อายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง
กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มี-
พระภาคดำรงอยู่ในชั้นอากาศอันญายตนะนั้นตราบเท่า
สิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว
ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะผ่านพ้นอากาศอันญายตนะเสียได้โดยประการทั้งปวง
จึงเข้าถึงวิญญูญายตนะ อันมีกระทำในใจว่า “วิญญูณ
ไม่มีที่สิ้นสุด”

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดา
ที่เข้าถึงชั้นวิญญูญายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นวิญญา-
ณัญจายตนะมีอายุประมาณสี่หมื่นกับ ปุณฺณดํารงอยู่ใน
ชั้นวิญญาณัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุ
ของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง
กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มี-
พระภาคดำรงอยู่ในชั้นวิญญาณัญจายตนะนั้นตราบเท่า
สิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว
ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำที่แตกต่างกัน
ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะผ่านพ้นวิญญาณัญจายตนะเสียได้โดยประการทั้งปวง
จึงเข้าถึงอาภิกขุญญายตนะ อันมีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี”

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มาได้ด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาลละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดา
ที่เข้าถึงชั้นอาภิกขุญญายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอาภิญ-
 จัญญายตนะมีอายุประมาณหกหมื่นกัป ปุณฺณดํารงอยู่ใน
 ชั้นอาภิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุ
 ของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง
 กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มี-
 พระภาคดำรงอยู่ในชั้นอาภิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่า
 สิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว
 ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
 เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
 กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุณฺณผู้มีได้สดับ
 ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๙๒

ผลของการเจริญรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุเพราะกำลวงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศัญญายตนะ อันมีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สิ้นสุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่.

ในอากาศัญญายตนะนั้น มีธรรมคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เธอเห็นซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนไต่ยาก เป็นของเปื่อยดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน

เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไป ล้อมตธาตุ ด้วยการกำหนดว่า “นั่นสงบระจับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมชาติเป็นที่สงบระจับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้

เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณมีอาภาสอันฉายยตนะ เป็นบาทนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ถ้าไม่ถึงความสิ้นไป แห่งอาสวะ ก็เป็นโอปปาติกะอนาคามี ผู้บริณหพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะความสิ้นไป แห่งสังโยชน์มีในเบื้องต่ำห้าประการ และเพราะอำนาจแห่ง รัมมราคะ รัมมนันทินั้น ๆ นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือ ลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ทำด้วย กล้วย้าบ้าง กะรูปหุ่นดินบ้าง สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนู ผู้ยิงไกล ยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้.

นวก. อ. ๒๓/๒๔๑/๒๔๐.

(ในกรณีแห่งวิญญาณ์ฉายยตนะ และอาภิกขุฉายยตนะ ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอาภาสอันฉายยตนะนี้ ผิดกันแต่ชื่อแห่งสมาธิเท่านั้น

ในกรณีของปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันนี้แต่มีต่างกันตรงที่ให้เห็นความไม่เที่ยง ในชั้นธัมม ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ -ผู้รวบรวม)

๙๓

เทวดาชั้นสุทธาวาส

ภิกษุทั้งหลาย! สมัยหนึ่ง เมื่อเรานั้นไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ชั้นสุทธาวาส ซึ่งเรามิได้เคยอยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ นอกจากเทวดาเหล่าสุทธาวาสแล้ว ไม่ใช่โอกาสที่ใครๆ จะได้โดยง่าย ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทธาวาสจนถึงที่อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! ทันใดนั้น เราได้หายไปที่ควงไม้พญาสาละพฤกษ์ ในป่าสุภวันใกล้อุกกัฏฐนคร ไปปรากฏในพวกเทวดาเหล่าอวิหา ชั่วเวลาสักว่า บุรุษแข็งแรงเหยียดแขนหรือคู้แขนเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานั้นบร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเราแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า :-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! นับแต่นี้ ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเราแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! นับแต่นี้ไป ๓๑ กัป
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าสิขี
ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าสิขี คลาย
ความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าเวสสภู
ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าเวสสภู คลาย
ความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ในภัททกัปนี้เอง
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ

ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากุกสันธะ คลาย
ความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ในภัททกัปนี้เอง
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่า
โกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น
ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า
โกนาคมนะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้
บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ในภัททกัปนี้เอง
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ
ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากัสสปะ คลาย
ความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า:-

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ในภัททกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติขึ้นในชาติตติยสกุล เป็นโคตมะโดยพระโคตร พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย! ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทวดาเหล่าอวิหาได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอตปปา เราพร้อมด้วยเทวดาทั้งสองพวกนั้น ได้พากันเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสา เราพร้อมด้วยเทวดาทั้งสามพวกนั้น ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสี เราพร้อมด้วยเทวดาทั้งหมดนั้น ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอกนิฏฐาแล้ว.

(เทวดาเหล่านั้น ได้กล่าวเล่าข้อความกราบทูลพระองค์ ถึงเรื่องพระพุทธเจ้าปรารถนาที่ล่วงไปแล้ว และเล่าถึงการประพฤติพรหมจรรย์ของตนในชาติที่พบพระพุทธเจ้า โดยทำนองเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่ธรรมชาตุนี ตถาคต
 แทงตลอดแล้วอย่างดีด้วยประการดังนี้ พระพุทธเจ้าที่ล่วง
 ไปแล้ว ปรีณิพพานไปแล้ว ตัตถธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้าได้แล้ว
 ตัตถวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว
 ตถาคตย่อมระลึกถึงได้แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม
 แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดย
 คู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า
 แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้
 จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้
 จึงมีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้
 จึงมีวิมุตติอย่างนี้ แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้
 แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้า
 ทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว.

มหา. ที. ๑๐/๕๗-๖๓/๕๕-๕๖.

๙๔

ชุมนุมเทวดา

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเทวดาในโลกธาตุทั้ง ๑๐
ประชุมกันมาก เพื่อทัศนาคถาคตและภิกษุสงฆ์

พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ ได้ประชุมกัน เพื่อ
ทัศนาศาสนาผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้มี
แล้วในอดีตกาล เหมือนที่ประชุมกันเพื่อทัศนาศาเราในบัดนี้

พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ จักประชุมกัน เพื่อ
ทัศนาศาสนาผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจักมี
ในอนาคตกาล เหมือนที่ประชุมกันเพื่อทัศนาศาเราในบัดนี้

เราจักบอกนามพวกเทวดา เราจักระบุนามพวก
เทวดา เราจักแสดงนามพวกเทวดา พวกเธอจงฟังเรื่องนั้น
จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ยัก্ষเจ็ดพันเป็นภุมมเทวดาอาศัยอยู่ในพระนคร
กบิลพัสดุ์ ยัก্ষหกพันอยู่ที่เขาเหมวตา ยัก্ষสามพันอยู่ที่
เขาสาตาครี ยัก্ষเหล่านั้รวมเป็นหนึ่งหมื่นหกพัน มีรัศมี
ต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังปา
อันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ยักษ์ห้าร้อยอยู่ที่เขาเวสสามิตตะ มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์ เขาเวปุลละ เป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น ยักษ์แสนเศษแวดล้อมยักษ์ชื่อกุมภีระนั้น ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์เมื่อนั้น ก็ได้มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวอตรัฐ อยู่ด้านทิศบูรพา ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม่บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินทะ มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าววิรุฬหก อยู่ด้านทิศทักษิณ ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกกุมภีณท์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม่บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าววิรูปักษ์ อยู่ด้านทิศปัจจิเม ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกนาค เธอเป็นมหาราช มียศ แม่บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวภูเวร อยู่ด้านทิศอุดร ปกครองทิศนั้น
เป็นอธิบดีของพวกยักษ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม่บุตร
ของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ
มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ยังทิศทั้ง ๔ โดยรอบ
ให้รุ่งเรือง ได้ยืนอยู่แล้วในป่าเขตพระนครกบิลพัสดุ์

พวกบ่าวของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น มีมายา ล่อลวง
โอ้อวด เจ้าเล่ห์ มาด้วยกัน มีชื่อคือ กุญฺเฏนฑุ ๑ เวญฺเฏนฑุ ๑
วิญ ๑ วิญญะ ๑ จันทนะ ๑ กามเสฏฐะ ๑ กิณนุฆัณฑุ ๑
นิฆัณฑุ ๑ และท้าวเทวราชทั้งหลายผู้มีนามว่าปนาทะ ๑
โอปมัณญะ ๑ เทพสารถีนามว่า มาตลิ ๑ จิตตเสนะ
ผู้คนธรรพ์ ๑ นโพราะ ๑ ชโนสกะ ๑ ปัญจสิขะ ๑ ติมพรุ ๑
สุริยวัจจสาเทพธิดา ๑ มาทั้งนั้น ราชากับคนธรรพ์พวกนั้น
และพวกอื่น กับเทวราชทั้งหลาย ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็น
ที่ประชุมของภิกษุ

อนึ่ง เหล่านาคที่อยู่ในสระชื่อนภสะบ่าง อยู่ในเมือง
เวสาลีบ่าง พร้อมด้วยนาคบริษัทเหล่าตัจฉกะ กัมพลนาค
และอัสสตรนาค ก็มา นาคผู้อยู่ในท่าช่อปายาคะกับญาติ
ก็มา นาคผู้อยู่ในแม่น้ำยมุนา เกิดในสกุลธรรมาวุธ ผู้มียศ

ก็มา เอราวัณเทพบุตรผู้เป็นช้างใหญ่ แม่นั้นก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ปักษิชาติผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ นำนาคราชไปได้โดยพลันนั้นมาโดยทางอากาศถึงท่ามกลางป่าชื่อของปักษิณันว่าจิตรสุบรรณ ในเวลานั้น นาคราชทั้งหลายไม่ได้มีความกลัว พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ นาคกับครุฑเจรจากัน ด้วยวาจาอันไพเราะ กระทำพระพุทธเจ้าให้เป็นสวณะ พวกอสูรอาศัยสมุทรรอยู่ อันท้าววิรหันทรรบชนะแล้ว เป็นพี่น้องของท้าววสพ มีฤทธิ์มียศ เหล่านี้คือพวกกาลกัญชอสูรมีกายใหญ่น่ากลัว ก็มาพวกทวนเวมสอสูร ก็มา เวจิตตอสูร สัจจิตตอสูร ปหาราทอสูร และนมุจีพระยามาร ก็มาด้วยกัน บุตรของพลีอสูรหนึ่งร้อยมีชื่อว่าไพโรจน์ทั้งหมดผูกสอดเครื่องเสนาอันมีกำลังเข้าไปใกล้สุรินทราหู แล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ! บัดนี้เป็นสมัยที่จะประชุมกัน” ดังนี้แล้ว เข้าไปยังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ในเวลานั้น เทวดาทั้งหลาย ชื่ออาโป ชื่อปฐวี ชื่อเตโช ชื่อวาโย ได้พากันมาแล้ว เทวดา ชื่อวรุณะ ชื่อวรุณะ ชื่อโสมะ ชื่อยสสะ ก็มาด้วยกัน เทวดาผู้บังเกิดในหมู่เทวดาด้วยเมตตาและกรุณาณ เป็นผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐

เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังปาอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อเวณทู ชื่อสหลี ชื่อสสมา ชื่อยมะ ทั้งสองพวก ก็มา เทวดาผู้อาศัยพระจันทร์ กระทำพระจันทร์ไว้ในเบื้องหน้า ก็มา เทวดาผู้อาศัยพระอาทิตย์ กระทำพระอาทิตย์ไว้ในเบื้องหน้า ก็มา เทวดากระทำนักษัตรไว้ในเบื้องหน้า ก็มา มันทพลาหกเทวดา ก็มา แม่ท้าวสักกปริณทพาสวะซึ่งประเสริฐกว่าสุเทวดาทั้งหลายก็เสด็จมา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี ยินดี มุ่งมายังปาอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

อนึ่งเทวดาชื่อสหญฺญ ผู้รุ่งเรืองดุจเปลวไฟ ก็มา เทวดาชื่ออริฏฐกะ ชื่อโรชะ มีรัศมีดังสีดอกผักตบ ก็มา เทวดาชื่อวรุณะ ชื่อสหธรรม ชื่ออัจจุตะ ชื่อเนชกะ ชื่อสุเลยยะ ชื่อรุจิระ ก็มา เทวดาชื่อवासเนสี ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมด ล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังปาอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อสมานะ ชื่อมหาสมานะ ชื่อมานุสะ ชื่อมานุสุตตมะ ชื่อขิททาปทุลิกะ ก็มา เทวดาชื่อมนโปทุลิกะ ก็มา อนึ่ง เทวดาชื่อหริ เทวดาชื่อโลหิตวาสี ชื่อปารคะ

ชื่อมหาปารคะ ผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อสุกกะ ชื่อกรุมหะ ชื่ออรุณะ ชื่อเวณสะ ก็มาด้วยกัน เทวดาชื่อโอทาทคัยหะ ผู้เป็นหัวหน้าเทวดา ชื่อวิจักขณะ ก็มา เทวดาชื่อสทามัตตะ ชื่อหาคชะ และชื่อ มิสสกะผู้มียศ ก็มา ปุชนนเทวบุตร ซึ่งคำรามให้ฝนตกทั่วทิศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วน มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อเขมียะ เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นยามะ และเทวดาชื่อกัฏฐกะ มียศ เทวดาชื่อลัมพิตกะ ชื่อสามเสฏฐะ ชื่อโชตินามะ ชื่ออาสา และเทวดาชั้นนิมมานรดี ก็มา อนึ่ง เทวดาชั้นปรนิมมิตะ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

หมู่เทวดา ๖๐ เหล่านี้ ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มาแล้วโดยกำหนดชื่อและเทวดาเหล่าอื่นผู้เช่นกัน มาพร้อมกัน ด้วยคิดว่า “เราทั้งหลายจักเห็นพระนาค ผู้ปราศจากชาติ

ไม่มีกิเลสจุตะปุ มีโอะมะอันข้ามแล้ว ไม่มีอาสวะข้ามพ้นโอะมะ
ผู้ล่วงความยึดถือได้แล้ว ดุจพระจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น”
สุพรหมและปรมัตตพรหม ซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธเจ้า
ผู้มีฤทธิ์ ก็มาด้วยสังกุมารพรหมและติสสพรหม แม่นั้น
ก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวมหาพรหมย่อมปกครองพรหมโลกพันหนึ่ง
ท้าวมหาพรหมนั้นบังเกิดแล้วในพรหมโลก มีอานุภาพ
มีกายใหญ่โต มียศ ก็มา พรหม ๑๐ พวก ผู้เป็นอิสระใน
พวกพรหมพันหนึ่ง มีอำนาจเป็นไปเฉพาะองค์ละอย่าง ก็มา
มหาพรหมชื่อหริตะ อันบริวารแวดล้อมแล้ว มาใน
ท่ามกลางพรหมเหล่านั้น

เมื่อมารและเสนามาถึง พระศาสดาได้ตรัสกับพวกเทพ
พร้อมทั้งพวกพรหมทั้งหมดผู้มั่งมานั้นว่า :-

ท่านจงดูความเขลาของมาร

พญามารได้กล่าวว่า

“พวกท่านจงมาจับเทวดาเหล่านี้ผู้ถูกไว้ ความผูกด้วยราคะ
จะมีแก่ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงล้อมไว้โดยรอบ อย่าปล่อยใครๆ ไป”
พญามารบังคับเสนามาร ในที่ประชุมนี้ตั้งนี้แล้ว เอาฝ่ามือตบ
แผ่นดิน กระทำเสียงน่ากลัว เหมือนเมฆยังฝนให้ตก ค่ำรามอยู่

พร้อมทั้งฟ้าแลบ เวลานั้น พญามารนั้นไม่อาจยังใครให้เป็นไปในอำนาจได้ โกรธจัด กลับไปแล้ว

พระศาสดาผู้มีพระจักษุทรงพิจารณาทราบเหตุนี้ทั้งหมด แต่นั้น จึงตรัสแก่สาวกผู้ยินดีในพระศาสนาว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย !

มารและเสนามาแล้ว พวกเธอจงรู้จักเขาไว้

ภิกษุเหล่านั้นสดับพระดำรัสสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความเพียร พญามารและเสนามารหลีกไป จากภิกษุผู้ปราศจากราคะ ไม่ยังแม้นของท่านเหล่านั้นให้ไหว

พญามารกล่าวสรรเสริญว่า

“พวกสาวกของพระองค์ทั้งหมดชนะสงครามแล้ว ล่วงความกลัวได้แล้ว มีศปรากฎในหมู่นับนึ่งอิงอยู่กับด้วยพระอริยเจ้าผู้เกิดแล้วในพระศาสนา” ดังนี้แล.

๙๕

เทวดาเคयरกับบอสุร

ภิกษุทั้งหลาย! มีเรื่องราวในกาลก่อน : บุรุษผู้หนึ่ง ตั้งใจว่าจะคิดซึ่งความคิดเรื่องโลก จึงออกจากนครราชคฤห์ ไปสู่สระบัวชื่อสุมาคธา แล้วนั่งคิดอยู่ที่ริมฝั่งสระ บุรุษนั้น ได้เห็นแล้ว ซึ่งหมู่เสนาประกอบด้วยองค์สี่ (คือช้าง ม้า รถ พลเดินเท้า) ที่ฝั่งสระสุมาคธานั้น เข้าไปอยู่ๆ สู่แห่งารากบัว ครั้นเขาเห็นแล้วเกิดความไม่เชื่อตัวเองว่า “เรานี้บ้าแล้ว เรานี้วิกลจริตแล้ว สิ่งใดไม่มีในโลก เราได้เห็นสิ่งนั้นแล้ว” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษนั้นกลับเข้าไปสู่นครแล้ว ป่าวร้องแก่มหาชนว่า “ท่านผู้เจริญ! ข้าพเจ้าเป็นบ้าแล้ว ข้าพเจ้าวิกลจริตแล้ว เพราะว่าสิ่งใดไม่มีอยู่ในโลก ข้าพเจ้า มาเห็นแล้วซึ่งสิ่งนั้น” ดังนี้ มีเสียงถามว่า “เห็นอะไรมา?” เขาบอกแล้วตามที่เห็นทุกประการ มีเสียงรับรองว่า “ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญเอ๋ย! ท่านเป็นบ้าแล้ว ท่านวิกลจริตแล้ว”.

ภิกษุทั้งหลาย! แต่ว่าบุรุษนั้น ได้เห็นสิ่งที่มีจริง เป็นจริง หาใช่เห็นสิ่งไม่มีจริง ไม่เป็นจริงไม่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลก่อนตีกดำบรรพ :
สงครามระหว่างพวกเทพกับอสูรได้ตั้งประชิดกันแล้ว
ในสงครามครั้งนั้น พวกเทพเป็นฝ่ายชนะ อสูรเป็นฝ่ายแพ้
พวกอสูรกลัว แล้วแอบหนีไปสู่ภพแห่งอสูรโดยผ่านทาง
เหง้ารากบัว หลอกพวกเทพให้หลงคั่นอยู่ (เรื่องของโลกย่อม
พิสดารไม่สิ้นสุดถึงเพียงนี้).

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้
พวกเธอทั้งหลาย จงอย่าคิดเรื่องโลก โดยนัยว่า :-

โลกเที่ยงหรือ ? โลกไม่เที่ยงหรือ ?

โลกมีที่ที่สุดหรือ ? โลกไม่มีที่ที่สุดหรือ ?

ชีพก็ดวงนั้น ร่างกายก็ร่างนั้นหรือ ?

ชีพก็ดวงอื่น ร่างกายก็ร่างอื่นหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว ย่อมเป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้น
อีกหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว ไม่เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้น
อีกหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว เป็นเป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็มี
ไม่เป็นก็มีหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว เป็นเป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็ไม่เชิง
ไม่เป็นก็ไม่เชิงหรือ ?

เพราะเหตุไรจึงไม่ควรคิดเล่า ?
 เพราะความคิดนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
 ไม่เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์
 ไม่เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์
 ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ
 ความรู้อย่าง ความรู้พร้อม และนิพพานเลย.

ภิกษุทั้งหลาย !
 เมื่อพวกเธอจะคิด จงคิดว่า :-
 เช่นนี้ ๆ เป็นทุกข์
 เช่นนี้ ๆ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
 เช่นนี้ ๆ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์
 เช่นนี้ ๆ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
 ของทุกข์ ดังนี้.

เพราะเหตุไรจึงควรคิดเล่า ?
 เพราะความคิดนี้ ย่อมประกอบด้วยประโยชน์
 เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์
 เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์
 ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ
 ความรู้อย่าง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะเหตุนี้ ในกรณีนี้

พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า :-

นี่เป็นทุกข์

นี่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

นี่เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

ดังนี้เถิด.

มหาวาร. ส. ๑๗/๕๕๘-๕๕๙/๑๗๒๕-๑๗๒๗.

๙๖

ตำแหน่งที่สตรีเป็นไม่ได้

อานนท์! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีใช้โอกาส คือ
สตรีพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้

และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
นั้นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีใช้โอกาส คือ
สตรีพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้

และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
นั้นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ
 สตรีพึงสำเร็จเป็นท้าวสักกะ
 นั้นไม่ใช่นะที่มีได้
 และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
 บุรุษพึงสำเร็จเป็นท้าวสักกะ
 นั้นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ
 สตรีพึงสำเร็จเป็นมาร
 นั้นไม่ใช่นะที่มีได้
 และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
 บุรุษพึงสำเร็จเป็นมาร
 นั้นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ
 สตรีพึงสำเร็จเป็นพรหม
 นั้นไม่ใช่นะที่มีได้
 และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
 บุรุษพึงสำเร็จเป็นพรหม
 นั้นเป็นฐานะที่มีได้.

๙๗

อานิสงส์แห่งการฟังธรรมเนื่อง ๆ

ภิกษุทั้งหลาย! อานิสงส์ ๔ ประการแห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนื่อง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้

อานิสงส์ ๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัပ္ပุตตธรรม เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนื่อง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขในภพนั้น สติบังเกิดขึ้นซ้ำแต่สัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนื่อง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

(๒) ภิกษุยอมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนื่องๆ คล่องปากขึ้นใจ แทะตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืมเมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขอยู่ในภพนั้นเลย แต่ภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญแห่งจิต แสดงธรรมแก่เทพบริษัท เธอมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า ในกาลก่อน เราได้ประพาศพิภพจรรมในธรรมวินัยใด นี่คือธรรมวินัยนั้น สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัตว์นั้นยอมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงกลอง เขาเดินทางไกล ฟังได้ยินเสียงกลอง เขาไม่ฟังมีความสงสัยหรือเคลือบแคลงว่าเสียงกลองหรือไม่ใช่หนอ ที่แท้เขาฟังถึงความตกลงใจว่า เสียงกลองที่เดียว ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนื่องๆ คล่องปากขึ้นใจ แทะตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัตว์นั้นยอมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นอาณิสงส์ประการที่ ๒ แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทะตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

(๓) ภิกษุยอมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุเหล่านั้นฟังเนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอผู้มีความสุข อยู่ในภพนั้นเลย ทั้งภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็ไม่ได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรยอมแสดง ธรรมในเทพบริษัท เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า ในกาลก่อน เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยใด นี่คือธรรมวินัย นั้นเอง สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัตว์นั้นยอมเป็นผู้บรรลุ คุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงสังข์ เขา เดินทางไกลพึงได้ฟังเสียงสังข์เข้า เขาไม่ฟังมีความสงสัย หรือเคลือบแคลงว่าเสียงสังข์หรือมิใช่หนอ ที่แท้เขาฟังถึงความตกลงใจว่า เสียงสังข์ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุเหล่านั้นฟังเนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอด ด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัตว์นั้น ย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุพึงเนื่อง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทะตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

(๔) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทิลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นพึงเนื่อง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทะตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอผู้มีความสุข อยู่ในภพนั้นเลย แม้ภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็มิได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แม้เทพบุตรก็ไม่ได้อวดแสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรผู้เกิดก่อนเดือน เทพบุตรผู้เกิดทีหลังว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ย่อมระลึกได้หรือว่า เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในกาลก่อน” เธอกล่าวอย่างนี้ว่า “เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์ เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์” สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัจวันนั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! สหายสองคนเล่นฝุ่นด้วยกัน เขามาพบกัน บางครั้งบางคราว ในที่บางแห่ง สหายคนหนึ่ง พึงกล่าวกะสหายคนนั้นอย่างนี้ว่า “สหาย ท่านระลึกกรรม

แม่น้ำได้หรือ” เขาฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “เราระลึกได้ เราระลึกได้”
 จันใด ภิกษุก็จันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ
 สุตตะ ... เวทัสสะ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟัง
 เนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น
 ... สติบังเกิดขึ้นซ้ำ แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุลุณวิเศษ
 เร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔
 แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ
 แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แลอานิสงส์ ๔ ประการ
 แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังแล้วเนื่องๆ คล่องปาก ขึ้นใจ
 แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

จตุกก. อ. ๒๑/๒๕๑/๑๙๑.

๙๘

การเข้าถึงสวรรค์ในภาพปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ลากของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขณะสำหรับการประพาศิพรหมจรรย์
พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

สวรรค์ ชื่อ ผัสสายตนิกะ ๖ ชั้น เราได้เห็นแล้ว

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลเห็นรูปใดๆ ด้วยตา
ย่อมเห็นแต่รูปที่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่า
ปรารถนาเลย เห็นแต่รูปที่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่า
รักใคร่เลย เห็นแต่รูปที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่า
พอใจเลย.

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลฟังเสียงใดๆ ด้วยหู

... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลดมกลิ่นใดๆ ด้วยจมูก

... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลลืมนิสัยใด ๆ ด้วยสิ้น

... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลถูกต้องโผฏฐัพพะ
ใด ๆ ด้วยผิวกาย

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณ์
ใด ๆ ด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาเท่านั้น
ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเลย รู้แจ้งธรรมารมณ์
ที่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่ารักใคร่เลย
รู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์
ที่ไม่น่าพอใจเลย.

ภิกษุทั้งหลาย! ลากของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! ขณะสำหรับการประพุดติพรหมจรรย์
พวกเธอก็ได้โดยเฉพาแล้ว ดังนี้แล.

๙๙

แม่แต่เทวดาก็ไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย ! พญาสัตว์ชื่อสีหะ ออกจากถ้ำที่อาศัยในเวลาเย็น เหยียดกายแล้วเหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบ บันลือสีหนาทสามครั้งแล้วก็เที่ยวไปเพื่อหาอาหาร บรรดาสัตว์เดรัจฉานเหล่าใดที่ได้ยินสีหนาท สัตว์เหล่านั้นก็สะดุ้งกลัวเหียวแห้งใจ พวกที่อาศัยโพรงก็เข้าโพรง ที่อาศัยน้ำก็ลงน้ำ พวกอยู่ป่าก็เข้าป่า ผุนนกก็โผขึ้นสู่อากาศ เหล่าช้างของพระราชาในหมู่บ้าน นิคมและเมืองหลวง ที่เขาผูกล่ามไว้ด้วยเชือกอันเหนียว ก็พากันกลัว กระซอกเชือกให้ขาด แล้วถ่างมูตรและกรีสพลาง เล่นหนีไปพลางข้างโน้นและข้างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พญาสัตว์ชื่อสีหะ เป็นสัตว์มีฤทธิ์มาก มีศักดิ์มาก มีอำนาจมากกว่าบรรดาสัตว์เดรัจฉานด้วยอาการอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทกัณฺฐนํ : ในกาลใด ตถาคตอุบัติขึ้นในโลก เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบโดยตนเอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษที่พอฝึกได้ไม่มีใครยิ่งไปกว่า เป็นครูสอนเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ปลุกสัตว์ให้ตื่น เป็นผู้จำแนกธรรม.

ตถาคตนั้นแสดงธรรมว่า :-

สักกายะ (คือทุกข์) เป็นเช่นนั้น

เหตุให้เกิดสักกายะ เป็นเช่นนั้น

ความดับไม่เหลือแห่งสักกายะ เป็นเช่นนั้น

ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสักกายะ เป็นเช่นนั้น.

พวกเทพเหล่าใดเป็นผู้มีอายุยืนนาน มีวรรณะ
มากด้วยความสุข ดำรงอยู่นานมาแล้วในวิมานชั้นสูง
พวกเทพนั้น ๆ โดยมาก ได้ฟังธรรมเทศนาของตถาคตแล้ว
ก็สะดุ้งกลัว เทียวแห่งใจ สำนึกได้ว่า :-

ท่านผู้เจริญเอ๋ย !

พวกเราเมื่อเป็นผู้ไม่เที่ยง ก็มาสำคัญว่าเป็นผู้เที่ยง

เมื่อไม่ยั่งยืน ก็มาสำคัญว่ายั่งยืน

เมื่อไม่มั่นคง ก็มาสำคัญว่าเราเป็นผู้มั่นคง.

พวกเราทั้งหลายเป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง
และถึงทั่วแล้วซึ่งสักกายะ คือ ความทุกข์ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ศักดิ์มาก
อานุภาพมาก กว่าสัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลก ด้วยอาการ
อย่างนี้แล.

๑๐๐

ความเห็นผิดของพกพรหม

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลครั้งหนึ่ง เราพักอยู่ ณ
ควงพญาไม้สาละ ป่าสุภควัน ในเขตอกกัฏฐนคร.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยนั้น พกพรหมมีความเห็น
อันชั่วร้ายอย่างนี้ว่า “พรหมสภาวะเช่นนี้ เป็นของเที่ยง
(นิจ) ยั่งยืน (ธวั) มีอยู่เสมอ (สสุต) เป็นของอย่างเดียว
ตลอดกาล (เกวล) มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา (อจวน
ธมม) เพราะว่าพรหมสภาวะเช่นนี้ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย
ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ ก็แหละไม่มีสภาวะอื่นที่เป็นนิสสรณะ
(อุบายเครื่องออกไปพ้นจากทุกข์) อันยิ่งไปกว่าพรหมสภาวะนี้”
ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นแล เรารู้ปริวิตกของ
พกพรหมในใจด้วยใจแล้ว ละจากควงแห่งพญาไม้สาละ
ไปปรากฏตัวในพรหมโลกนั้น ชั่วเวลาสักว่า บุรุษแข็งแรง
เหยียดแขนหรือคู้แขนเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! พกพรหมได้เห็นเราผู้มาอยู่จาก
ที่ไกล แล้วได้กล่าวกับเราว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ ! เข้ามาเถิด
ท่านผู้นิรทุกข์ ! ท่านมาดีแล้ว ท่านผู้นิรทุกข์ ! ต่อนาน ๆ

ท่านถึงจะมาถึงที่นี่ ท่านผู้ใดทุกข์! พรหมสภาวะเช่นนี้เป็นของเที่ยง ยั่งยืน มีอยู่เสมอ เป็นของอย่างเดียวตลอดกาล มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา เพราะว่าพรหมสภาวะเช่นนี้ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ ก็แหละไม่มีสภาวะอื่นที่เป็นนิสสรณะเครื่องออกไปจากทุกข์ยิ่งไปกว่าพรหมสภาวะนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อพกพรหมกล่าวอย่างนี้ เราได้กล่าวกะเขาว่า “พกพรหมผู้เจริญไปสู่วิชาเสียแล้วหนอ! พกพรหมผู้เจริญไปสู่วิชาเสียแล้วหนอ! คือข้อที่ท่านกล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงเลย ว่าเป็นของเที่ยง กล่าวสิ่งที่ไม่ยั่งยืนเลย ว่ายั่งยืน กล่าวสิ่งที่ไม่มียุ่เสมอ ว่าเป็นของมียุ่เสมอ กล่าวสิ่งที่ไม่เป็นของเดียวตลอดกาล ว่าเป็นของอย่างเดียวตลอดกาล กล่าวสิ่งที่มีความเคลื่อนเป็นธรรมดา ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนเป็นธรรมดา และข้อที่กล่าวสิ่งที่เกิด ที่แก่ ที่ตาย ที่เคลื่อน ที่อุบัติ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ และกล่าวอุบายเครื่องออกไปพ้น (นิสสรณะ) อันยิ่งอื่นที่มีอยู่ว่าไม่อุบายเครื่องออกไปพ้นอื่นที่ยิ่งกว่า” ดังนี้.

(หมายเหตุ: ข้อความที่ตรัสต่อจากนี้ยังมีอีกยี่สิบยาว กล่าวถึงมารมาช่วยพวกพรหมโต้กับพระองค์ เพื่อให้พระองค์ทรงยอมตามพวกพรหม แม้พวกพรหมก็ยังยืนยันและอธิบายลัทธินั้นด้วยอุปมาที่นำคล้ายตาม ทรงแก้คำของพรหมด้วยอาการต่างๆ เช่นว่าพวกพรหมยังไม่รู้จักพรหมที่เหนือขึ้นไปจากตน เช่นพรหมพวกอาภัสระ-สุภิกนิหะ-เวหัพพะละ และทรงแสดงข้อที่พระองค์ไม่ทรงยึดถือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ในที่สุด มีการทำให้มีการเล่นซ่อนหากัน และทรงชนะ แล้วตรัสคาถาที่เป็นหัวใจแห่งพุทธศาสนาที่เหนือกว่าพรหมโดยประการทั้งปวงกล่าวคือความรู้ลึกที่อยู่เหนือภพและวิภ ซึ่งพุทธบริษัททุกคนควรสนใจอย่างยิ่ง พวกพรหมยอมแพ้ มารก็ยอมรับแต่ก็ยังแค้นขอร้องอย่าให้พระองค์ ทรงสอนลัทธิของพระองค์เลย ตรัสตอบมารว่า นั่นมันไม่เป็นความเกื้อกูลแก่สัตว์โลก สัมมาสัมพุทธะที่มารอ้างมานั้น ไม่ใช่สัมมาสัมพุทธะที่แท้จริง ข้อความที่เป็นรายละเอียดฟังดูได้จากบาลี พรหมนิมิตตนิกสูตร ม. ม. เล่ม ๑๒ ตั้งแต่หน้า ๕๘๙ เป็นต้นไป หรือตั้งแต่บรรพ ๕๕๓ เป็นต้นไปจนจบสูตร. - ผู้รวบรวม)

เราเห็นภัยในภพ และเห็นภพของสัตว์ผู้แสวงหาที่ปราศจากภพแล้ว ไม่กล่าวยกย่องภพอะไรเลย ทั้งไม่ยังนันทิ (ความเพลิน) ให้เกิดขึ้นด้วย ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ครั้งนั้น พรหมก็ดี พวกพรหมบริษัท
ก็ดี พวกพรหมปารีสัชชะก็ดี ได้มีความแปลกประหลาด
อัศจรรย์จิตว่า:-

“ท่านผู้เจริญ! นำอัศจรรย์ แปลกประหลาดหนอ
พระสมณโคดม มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ก่อนแต่นี้พวกเรา
ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน สมณะหรือพราหมณ์อื่นที่มีฤทธิ์มาก
มีอำนาจมาก เหมือนพระสมณโคดมนี้ ผู้ออกผนวช
แต่ศากยสกุล ถอนภพพร้อมทั้งรากของหมู่สัตว์ผู้รณมย์
ยินดีในภพ เมามากในภพ”.

ม. ม. ๑๒/๕๘๘/๕๕๒.

๑๐๑

เหตุที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลก บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฐิ
ว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง จึงบัญญัติอัตตาและ
โลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ด้วยเหตุ ๔ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่
โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในอภัสสรพรหม สัตว์เหล่านั้น
ได้สำเร็จทางใจ มีปติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง
สัจจรไปได้ในอากาศอยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้น
สิ้นกาลยี่ดียวช้านาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยระยะ
กาลยี่ดียวช้านาน ที่โลกนี้กลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญอยู่
วิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า ครั้งนั้น สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่ง
จุติจากชั้นอภัสสรพรหม เพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ
ย่อมเข้าถึงวิมานพรหมที่ว่างเปล่า สัตว์ผู้นั้นอยู่ในวิมานนั้น
แต่ผู้เดียวเป็นเวลานาน จึงเกิดความกระสัน ความตั่นรนขึ้น

ว่า “โอหนอ! แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง ต่อมา สัตว์เหล่าอื่นก็จุติจากชั้นอาภัสสรพรหม เพราะสิ้นอายุหรือ เพราะสิ้นบุญ ย่อมเข้าถึงวิมานพรหม เป็นสหายของสัตว์ผู้นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! บรรดาสัตว์จำพวกนั้น ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นย่อมมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหม เราเป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นต้องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรมิต เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น สัตว์เหล่านั้นเรานิรมิต แม้พวกสัตว์ที่เกิดภายหลัง ก็มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญนี้แลเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นต้องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรมิต เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น พวกเราอันพระพรหมผู้เจริญนี้นิรมิตแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย! บรรดาสัตว์จำพวกนั้น ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณกว่า มีศักดิ์มากกว่า ส่วนผู้ที่เกิดภายหลังมีอายุน้อยกว่า มีผิวพรรณทรามกว่า มีศักดิ์น้อยกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใด
 ผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว
 ก็ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว อาศัยความเพียร
 เป็นเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความ
 ประกอบเนื่อง ๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมณสิการ
 โดยชอบแล้ว บรรลุเจโตสมาธิอันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต
 ตามระลึกถึงชั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังจากนั้น
 ไประลึกไม่ได้ เขาจึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า พระพรหม
 ผู้เจริญนั้นเป็นผู้เที่ยงยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็น
 ธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเรา
 ที่พระพรหมผู้เจริญนั้นนิรมิตแล้วกัน เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน
 มีอายุน้อย ยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้เช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นฐานะที่ ๑ ซึ่งสมณพราหมณ์
 พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรรกแล้ว จึงมีทิวาว่า บางอย่างเที่ยง
 บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง
 บางอย่างไม่เที่ยง.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย! พวกเทวดาชื่อว่าชิททาปโทสิกะ
 มีอยู่ พวกนั้นพากันหมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือ
 การสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา สติก็ย่อมหลงลืม
 เพราะสติหลงลืม จึงพากันจุติจากชั้นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใด ผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แล้วบรรลุนิพพาน อันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต ตามระลึกถึงชั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพวกเทวดาผู้มีใช้เหล่าอิททาปโทสิกะ ย่อมไม่พากันหมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ พวกเหล่านั้นจึงไม่จุติจากชั้นนั้น เป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผัน เป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราเหล่าอิททาปโทสิกะ หมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ พวกเราจึงพากันจุติจากชั้นนั้นเป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีอายุน้อย ยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้เช่นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นฐานะที่ ๒ ซึ่งสมณพราหมณ์ พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารถนาแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย! พวกเทวดาชื่อว่ามโนปโทสิกะ มีอยู่พวกนั้นมักเพ่งโทษกันและกันเกินควร เมื่อมัวเพ่งโทษกันเกินควร ย่อมคิดมุ่งร้ายกันและกัน เมื่อต่างคิดมุ่งร้ายกันและกัน จึงลำบากกายลำบากใจ พากันจุติจากชั้นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใด
 ผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว
 จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แล้วบรรลุเจโตสมาธิ
 อันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต ตามระลึกถึงชั้นที่ที่เคยอาศัย
 อยู่ในการมาก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้ เขาก็กล่าว
 อย่างนี้ว่า ท่านพวกเทวดาผู้มีใช้เหล่านโนปโทลิกะ ย่อม
 ไม่มัวเพ่งโทษกันและกันเกินควร จึงไม่จุติจากชั้นนั้น
 เป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จัก
 ตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราได้เป็น
 พวกกโนปโทลิกะ มัวเพ่งโทษกันและกันเกินควร พวกเรา
 จึงพากันจุติจากชั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีอายุน้อย
 ยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้เช่นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นฐานะที่ ๓ ซึ่งสมณพราหมณ์
 พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง
 บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอดีตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง
 บางอย่างไม่เที่ยง.

(๔) อนึ่ง ในฐานะที่ ๔ สมณพราหมณ์ผู้เจริญ
 อาศัยอะไร ปรารภอะไร จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่าง
 ไม่เที่ยง บัญญัติอดีตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่าง
 ไม่เที่ยง ?

ภิกษุทั้งหลาย! สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้เป็นนักตรึก เป็นนักคั่นคิด กล่าวแสดงปฏิกฐานของตนตามที่ตรึกได้ ตามที่คั่นคิดได้ อย่างนี้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าจักขุก็ดี โสตะก็ดี ฆานะก็ดี ชิวหาที่ดี กายก็ดี นี่ได้ชื่อว่าอตฺตา เป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปรผันเป็นธรรมดา ส่วนสิ่งที่เรียกว่าจิต หรือใจ หรือวิญญาณ นี่ชื่อว่าอตฺตา เป็นของเที่ยงยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นฐานะที่ ๔ ซึ่งสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิวฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอตฺตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

๑๐๒

สุคติของเทวดา

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกาย เมื่อนั้น นิมิตร ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ :-

- (๑) ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง
- (๒) ผ้าย่อมเศร้าหมอง
- (๓) เหนื่อย่อมไหลออกจากรักแร้
- (๔) ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย
- (๕) เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาทั้งหลายทราบว่ เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ท่านผู้เจริญ !

ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑

ครั้นไปสู่สุคติแล้ว

ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑

ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว

ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อะไรหนอแล เป็นส่วนแห่งการไปสู่
 สวรรค์ของเทวดาทั้งหลาย อะไเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลาย
 ได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย
 พระเจ้าข้า!

ภิกษุทั้งหลาย!

ความเป็นมนุษย์ นี่แลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สวรรค์
 ของเทวดาทั้งหลาย

เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรม
 วินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว นี่แลเป็นส่วนแห่งลาภ
 ที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว

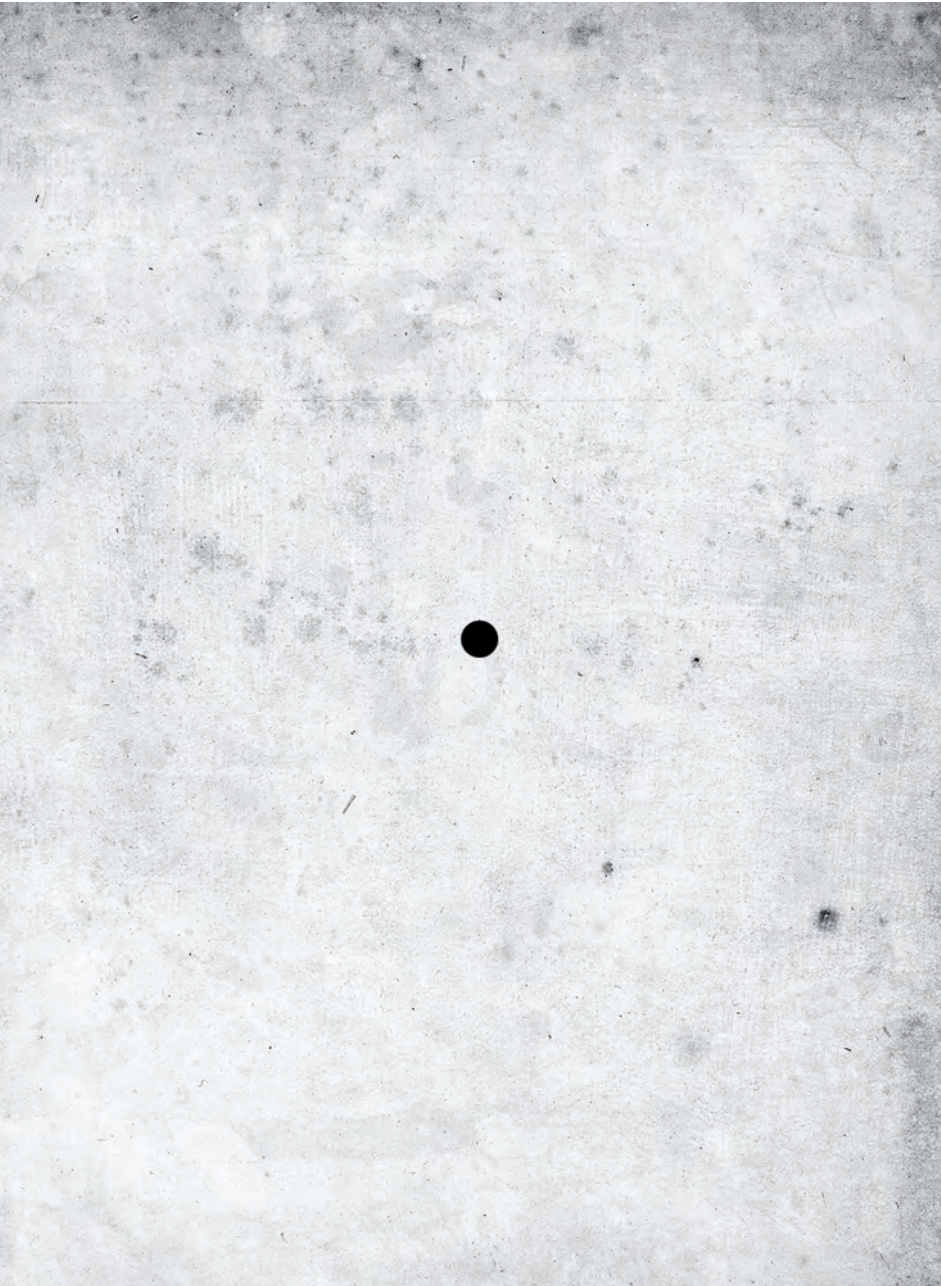
ศรัทธาของเทวดาได้นั้นตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลง
 มั่นแล้ว อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือ
 ใครๆ ในโลก พึงนำไปไม่ได้ นี่แลเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่
 ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อใด เทวดาจะต้องจุติจากเทพ
 นิกายเพราะความสิ้นอายุ เมื่อนั้น เสียง ๓ อย่างของเทวดา
 ทั้งหลายผู้พลอยยินดีย่อมเปล่งออกไปว่า :-

“แน่ท่านผู้เจริญ! ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว
 จงถึงสุคติ จงถึงความเป็นสหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเถิด

เมื่อท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม
 ศรัทธาของท่านนั้นพึงตั้งลงมั่น มีรากหยั่งลงมั่นใน
 พระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใครๆ พึงนำไป
 มิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
 และอย่ากระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบด้วยโทษ
 กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศลด้วยใจ
 หาประมาณมิได้ หาอุปรมิได้ แต่นั้นท่านจงกระทำบุญอัน
 ให้เกิดสมบัตินั้นให้มากด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม่เหล่าอื่น
 ให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์”

เมื่อใด เทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้น
 ย่อมพลอยยินดีด้วยความอนุเคราะห์นี้ว่า “แน่ะเทวดา !
 ท่านจงมาบ่อยๆ”.

๑๐๓

ความเป็นไปได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :
 ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น
 ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
 ที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
 เป็นของมีปริมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
 ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น
 สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา
 มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิด
 ในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้นี้อย่างไร :
ฝุ่นนิตหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับ
มหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดิน
ที่มากกว่า ฝุ่นนิตหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้
เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น
สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์
มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิด
ในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

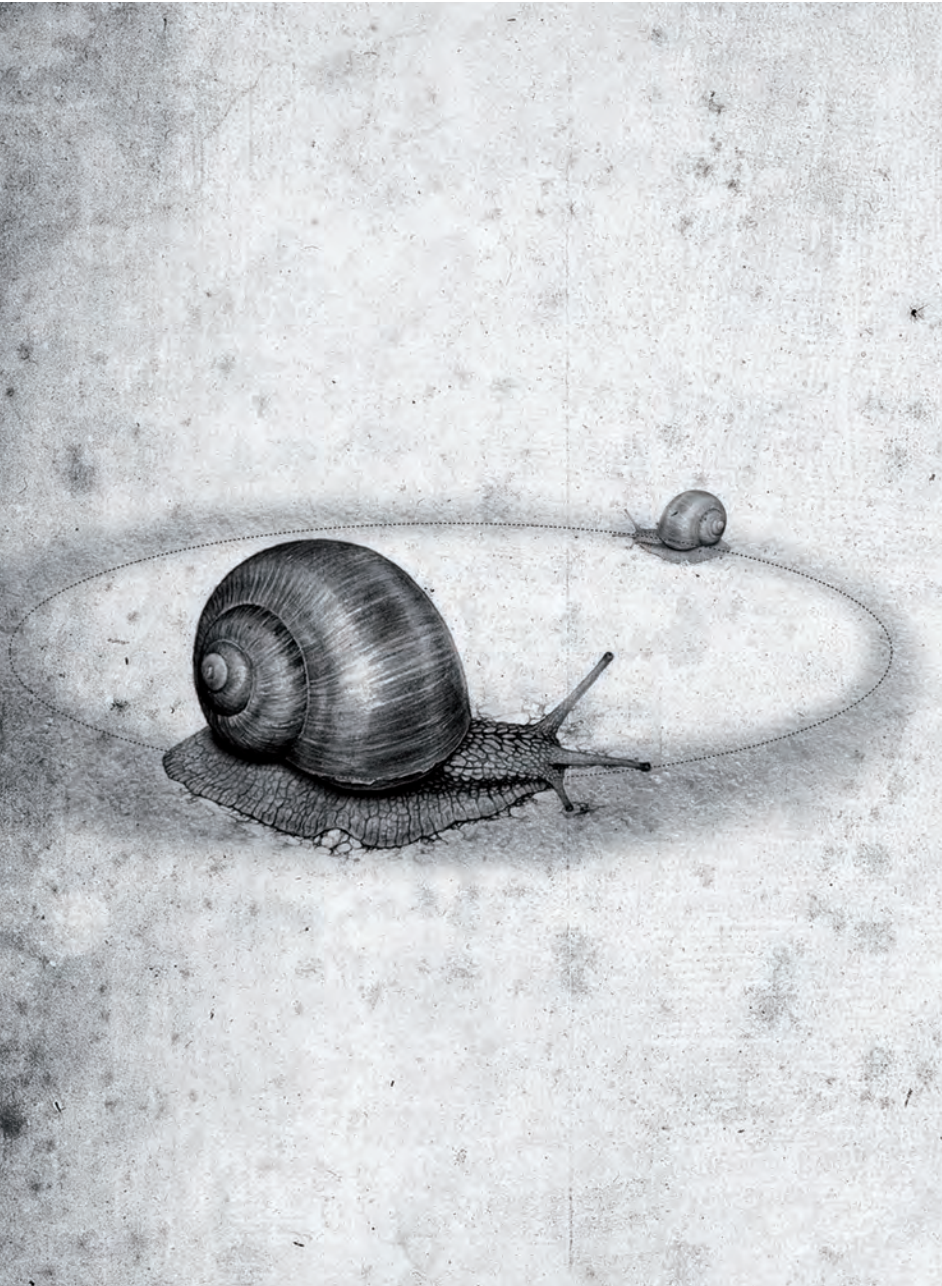
ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า :-

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ความยาวนาน
แห่งlinger

๑๐๔

ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๑)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! กัปหนึ่ง นานเพียงไรหนอแล ?

ภิกษุ! กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า
เท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้
๑๐๐,๐๐๐ ปี.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า!

อาจอุปมาได้ ภิกษุ!

ภิกษุ! เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่นิยาว
โยชน์หนึ่ง^๑ กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่งไม่มีช่อง ไม่มีโพรง
เป็นแท่งทึบ บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสิมาแล้ว ปิดภูเขาขึ้น
๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป
สิ้นไป เพราะความพยายามนี้ ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่ง
ยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กัปนานอย่างนี้แล บรรดา
กัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอต้องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป
มิใช่อ้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป.

๑. ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีต้นหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้วเพื่อจะ
เปื้อนหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๕/๔๒๙-๔๓๐.

๑๐๕

ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๒)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! กัปหนึ่ง นานเพียงไรหนอแล ?

ภิกษุ! กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า
เท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้
๑๐๐,๐๐๐ ปี.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า!

อาจอุปมาได้ ภิกษุ

ภิกษุ! เหมือนอย่างว่า นครที่ทำด้วยเหล็ก ยาว
โยชน์ ๑ กว้างโยชน์ ๑ สูงโยชน์ ๑ เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์
ผักกาด มีเมล็ดพันธุ์ผักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บุรุษ
พึงหยิบเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดเมล็ดหนึ่ง ๆ ออกจากนครนั้น
โดยส่งไปหนึ่งร้อยปีต่อเมล็ด เมล็ดพันธุ์ผักกาดกองใหญ่
นั้น พึงถึงความสิ้นไป หหมดไป เพราะความพยายามนี้
ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หหมดไป
กัปนานอย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอ
ท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่พันกัป
มิใช่แสนกัป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีต้นหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้วเพื่อจะ
เปื้อนหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๖/๔๓๑-๔๓๒.

๑๐๖

ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๑)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! กับทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว
มากเท่าไรหนอ ?

ภิกษุทั้งหลาย! กับทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว
มีมาก มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้ ๑๐๐ กับ
เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า!

อาจอุปมาได้ ภิกษุทั้งหลาย!

ภิกษุทั้งหลาย! มีสาวก ๔ รูป เป็นผู้มียายุ ๑๐๐ ปี
มีชีวิต ๑๐๐ ปี หากว่าท่านเหล่านั้นพึงระลึกลอยหลังไปได้
วันละแสนกับ กับที่ท่านเหล่านั้นระลึกลไม่ถึงพึงยังมีอยู่อีก
สาวก ๔ รูปของเรา ผู้มียายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี พึงทำ
กาละโดยล่วงไป ๑๐๐ ปีๆ โดยแท้แล กับที่ผ่านไปแล้ว
ล่วงไปแล้ว มีจำนวนมากอย่างนี้แล มิใช่ง่ายที่จะนับกับ
เหล่านั้น ว่า เท่านี้กับ เท่านี้ร้อยกับ เท่านี้พันกับ หรือว่า
เท่านี้แสนกับ.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีต้นหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๗/๔๓๓-๔๓๔.

๑๐๗

ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๒)

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! กับทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว
ล่วงไปแล้ว มากเท่าไรหนอ ?

พราหมณ์ ! กับทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว
มากแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้
๑๐๐ กับ เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ.

ก็พระโคตมผู้เจริญอาจจะอุปมาได้ไหม ?

อาจอุปมาได้ พราหมณ์ !

พราหมณ์ ! แม่น้ำคงคานี้ย่อมเกิดแต่ที่ไต และ
ย่อมถึงมหาสมุทร ณ ที่ไต เมล็ดทรายในระยะนี้ไม่เป็น
ของง่ายที่จะกำหนดได้ว่าเท่านี้เม็ด เท่านี้ ๑๐๐ เม็ด
เท่านี้ ๑,๐๐๐ เม็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ เมล็ด.

พราหมณ์ ! กับทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว
มากกว่าเมล็ดทรายเหล่านั้น มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้น
ว่า เท่านี้กับ เท่านี้ ๑๐๐ กับ เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่า
เท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

พราหมณ์ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเปื้อนหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๗-๒๑๘/๔๓๕-๔๓๗.

(เกี่ยวกับสังสารวัฏ มีข้อความบาลีที่น่าสนใจในบทว่า :-

อนมตคฺโคยิ^๑ ภิกฺขเว สํสาโร ปุพฺพพา^๒ โภฏี^๓ น ปญฺญาติ^๔
อวิชฺชาเนวฺรณํ สุตตํ ตณฺหาสญฺโญชนํ สนฺธาวตํ สํสرتํ เอว
ทิมฺมรตตํ โข ภิกฺขเว ทุกฺขํ ปจฺจนฺนุฏฺฐํ ติปปํ ปจฺจนฺนุฏฺฐํ พยฺสนํ ปจฺจนฺนุฏฺฐํ
ภฺกฺขสึ วฑฺฒิตา.)

๑. อนมตคฺโคยิ : มีเบื้องต้นและเบื้องปลายอันบุคคลตามรู้ไม่ได้.

๒. ปุพฺพพา : อดีต, ก่อน.

๓. โภฏี : ส่วนปลายสุด.

๔. น ปญฺญาติ : ไม่ปรากฏ.

๑๐๘

การทองเที้ยวที่แสนยาวนาน

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ทองเที้ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสียทุกข์ ความเผ็ดร้อน
ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนาน
เหมือนฉะนั้น เมื่อบุคคลหนึ่งทองเที้ยวไปมาอยู่ตลอด
กับหนึ่ง พึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่เท่า
ภูเขาเวปุลละนี้ ถ้ากองกระดูกนั้นพึงเป็นของที่ จะชนมา
รวมกันได้ และกระดูกที่ได้สั่งสมไว้แล้ว ก็ไม่พึงหมดไป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ทองเที้ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสียทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

เราผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า :-
กระดุกของบุคคลคนหนึ่งทีละสมไว้กับหนึ่ง
พึงเป็นกองเท่าภูเขา ก็ภูเขาที่เราว่านั่น
คือ ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลละ อยู่ทิศเหนือของภูเขาศิขณภูฏ
ใกล้เมืองราชคฤห์ อันมีภูเขาล้อมรอบ

เมื่อใด บุคคลเห็นอริยสัจ
คือ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์
ความล่วงพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘
อันยังสัตว์ถึงความสงบทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ

เมื่อนั้น เขาท่องเที่ยว ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก
ก็เป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้
เพราะสิ้นสังโยชน์ทั้งปวง ดังนี้แล.

๑๐๙

การเวียนเกิดที่แสนยาวนาน

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เหมือนอย่างว่า บุรุษตัดทอนหญ้า ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ แล้วจึงรวมกันไว้ ครั้นแล้ว พึงกระทำให้เป็นมัดๆ ละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่า นี่เป็น มารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดาของเรา โดยลำดับ มารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนว่า หญ้า ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ พึงถึงการหมดสิ้นไป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เหมือนอย่างว่า บุรุษนั้นมหาปรุพีนี้
ให้เป็นก้อน ก้อนละเท่าเม็ดกระเบา แล้ววางไว้ สมมติว่า
นี้เป็นบิดาของเรา นี่เป็นบิดาของบิดาของเรา โดยลำดับ
บิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปรุพีนี้
พึงถึงการหมดสิ้นไป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปรุพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเปื้อนภายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

๑๑๐

ผู้ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน หาได้ยาก

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบี่ยงปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นมารดา โดยกาลนานนี้
มิใช่หาได้ง่ายเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบี่ยงปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ ... สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบิดา โดยกาลนานนี้
มิใช่หาได้ง่ายเลย ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ ... สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย
โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ ... สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่หญิงน้องหญิง
โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื่องปลายไม่ได้ ... สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบุตร โดยกาลนานนี้
มิใช่หาได้ง่ายเลย ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นธิดา โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลาย ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

๑๑๑

น้ำตา ที่เคยหลั่งไหล

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏเธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร
น้ำตาที่หลั่งไหลของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญ
ร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจาก
สิ่งที่ไม่พอใจ โดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหน
จะมากกว่ากัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พวกข้าพระองค์ย่อมทราบธรรม
ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวก
ข้าพระองค์ ผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบ
สิ่งที่ไม่พอใจ เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่ไม่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละ
มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรม
ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว น้ำตาที่หลั่งไหลออกของ
พวกเธอ ผู้ท่องเที่ยวไปมา ... โดยกาลนานนี้แหละ
มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

พวกเธอได้ประสบกรรมของมารดา ตลอดกาลนาน
 น้ำตาที่หลังไหลออกของพวกเธอ ผู้ประสบกรรม
 ของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ
 เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละ มากกว่า ส่วนน้ำ
 ในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

... พวกเธอได้ประสบกรรมของบิดา ... ของ
 พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว ... ของบุตร ... ของธิดา ...
 ความเสื่อมแห่งญาติ ... ความเสื่อมแห่งโคณะ ...

... พวกเธอได้ประสบความเสื่อมเพราะโรค ตลอด
 กาลนาน น้ำตาที่หลังไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบ
 ความเสื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบ
 สิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละ
 มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
 ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็น
 เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
 สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
 ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเปื้อนข่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๓-๒๑๔/๔๒๕-๔๒๖.

๑๑๒ นํ้านม ที่เคยได้ดื่ม

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
นํ้านมมารดาที่พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานนี้
ดื่มแล้ว กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พวกข้าพระองค์ย่อมทราบ
ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว นํ้านมมารดาที่พวกข้า
พระองค์ผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน ดื่มแล้วนั้นแหละ
มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ภิกษุทั้งหลาย! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรม
ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว นํ้านมมารดาที่พวกเธอ
ผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานดื่มแล้วนั้นแหละ
มากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๔-๒๑๕/๔๒๗-๔๒๘.

๑๑๓ ทุกข์ ที่เคยประสบ

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายเห็นทุกตบุรุษผู้มีมือและเท้า ไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลาย ก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลาย ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

๑๑๔

สุข ที่เคยได้รับ

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วย
ความสุข มีบริวารคอยรับใช้ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า
เราทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ
สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปรุพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

๑๑๕

เลือด ที่เคยสูญเสีย

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีต้นหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน
โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูก
ตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหน
จะมากกว่ากัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมทราบ
ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า โลหิตที่หลังไหลออก
ของพวกข้าพระองค์ผู้ท่องเที่ยวไปมา ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนาน
นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรม
ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว โลหิตที่หลังไหลออกของ
พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้
นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย
เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน
โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร
ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

... เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระปือ ... เกิดเป็นแกะ ... เกิดเป็นแพะ ... เกิดเป็นเนื้อ ... เกิดเป็นสุกร ... เกิดเป็นไก่ ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่ล้นไหลออกนั้นแหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

... เมื่อเธอทั้งหลายถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรฆ่าชาวบ้าน ... ถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรคิดปล้น ... ถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรประพาศิติด ในภรรยาของผู้อื่น ตลอดกาลนาน โลหิตที่ล้นไหลออก นั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว เพื่อจะเปื้อนหายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

๑๑๖

ความไม่แน่นอนของการได้อัตภาพ

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องตัน เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องตัน ย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนาน เหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคล ชัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตก เอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนั้นฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็น เครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ก็ฉันนั้น เหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราว แล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องตัน เบื้องปลาย ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็น เครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องตันย่อมไม่ปรากฏ

สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ
ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๙/๔๓๘-๔๓๙.

๑๑๗

สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๑)

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน
มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้
มีชื่อว่าปาจิณวังสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าติวรา
หมู่มนุษย์ชื่อติวรา มีอายุประมาณสี่หมื่นปี หมู่มนุษย์ชื่อติวรา
ขึ้นปาจิณวังสบรรพตเป็นเวลา ๔ วัน ลงก็เป็นเวลา ๔ วัน
สมัยพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่า
กกุสันธะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันต-
สัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ มีพระสาวกคู่หนึ่ง
เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า วิธูระและสัณฐิวัระ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้
นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำการหายไปแล้ว
และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้
สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเปื้อนหนำในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้
มีชื่อว่าวังกฏ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าโรหิตัสสะ หมู่
มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ มีอายุประมาณสามหมื่นปี มนุษย์ชื่อ
โรหิตัสสะขึ้นวังกฏบรรพตเป็นเวลา ๓ วัน ลงก็เป็นเวลา
๓ วัน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พระนามว่าโกนาคมนะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าโกนาคมนะ มีพระสาวก
คู่หนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า ภิกขุโสะและอุตตระ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้
นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำการละไปแล้ว
และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ... พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้
มีชื่อว่าสุปัสสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าสุปปิยา หมู่
มนุษย์ชื่อสุปปิยามีอายุประมาณสองหมื่นปี หมู่มนุษย์ชื่อ
สุปปิยาขึ้นสุปัสสบรรพตเป็นเวลา ๒ วัน ลงก็เป็นเวลา ๒ วัน

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่า กัสสปะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่า กัสสปะ มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า ติสสะและภารทวชะ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้ นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำการกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวั่นอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็บัดนี้แล ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อ เวปุลละทีเดียว ก็บัดนี้หมู่มนุษย์เหล่านี้มีชื่อว่ามาคะ หมู่มนุษย์ ชื่อมาคะมีอายุเพียงน้อยนิด ผู้ใดมีชีวิตอยู่นาน ผู้นั้นมีอายุเพียงร้อยปี น้อยกว่าก็มี เกินกว่าก็มี หมู่มนุษย์ชื่อมาคะ ขึ้นเวปุลลบรรพตเพียงครู่เดียว ลงก็เพียงครู่เดียว และบัดนี้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะพระองค์นี้ เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ก็เราแลมีสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า สารีบุตรและโมคคัลลานะ.

ภิกษุทั้งหลาย! ชื่อแห่งบรรพตนี้จักอันตรายาน
หมู่มนุษย์เหล่านี้จักทำกาละ และเราก็จักปรินิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่
หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ปาจิณวังสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อติวรา
วงกฏบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ
สุปัสสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อสุปปียา
และเวปุลลบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อมาคะระ

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ครั้นเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป
ความสงบราบซึ่งสังขารทั้งปวงได้ เป็นสุข ดังนี้.

๑๑๘

สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๒)

ภิกษุทั้งหลาย!

สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง (อนิจฺจ)

สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน (อธฺว)

สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ (อนสฺสาสก).

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ขุนเขาสีเนรุ โดยยาว ๘๔,๐๐๐ โยชน์^๑
โดยกว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หยั่งลงในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์
สูงขึ้นจากผิวพื้นสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี
หลายพันปี หลายแสนปี ที่ฝนไม่ตกเลย เมื่อฝนไม่ตก
(ตลอดเวลาเท่านี้) ป่าใหญ่ๆ อันประกอบด้วย พืชคาม
ภูตคาม ไม้ หยูกยาและหญ้าทั้งหลาย ย่อมเฉา ย่อม
เหี่ยวแห้ง มีอยู่ไม่ได้.

๑. ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว
โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่สอง ย่อมปรากฏ
เมื่อดวงอาทิตยดวงที่สองปรากฏ แม่น้ำน้อย หนองบึง
ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว
โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่สาม ย่อมปรากฏ

เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สามปรากฏ แม่น้ำสายใหญ่ ๆ เช่น
แม่น้ำคงคา ยมuna อจิรวดี สรรภู มหิ ทั้งหมดก็งวดแห้งไป
ไม่มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว
โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตย์ดวงที่สี่ ย่อมปรากฏ
เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สี่ปรากฏ มหาสระทั้งหลาย อันเป็น
ที่เกิดแห่งแม่น้ำสายใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ยมuna อจิรวดี
สรรภู มหิ มหาสระเหล่านั้นทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเปื้อนหนำในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว
โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่ห้า ย่อมปรากฏ
เมื่อดวงอาทิตยดวงที่ห้าปรากฏ น้ำในมหาสมุทรอันลึก
ร้อยโยชน์ ก็งวดลง น้ำในมหาสมุทรอันลึก สอง-สาม-สี่-ห้า-
หก-เจ็ดร้อยโยชน์ ก็งวดลง เหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วต้นตาล
ก็มี เหลืออยู่เพียงหก-ห้า-สี่-สาม-สอง กระทั่งหนึ่งชั่ว
ต้นตาล ก็มี งวดลงเหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วบุรุษ ก็มี เหลืออยู่
เพียงหก-ห้า-สี่-สาม-สอง-หนึ่ง กระทั่งครึ่งชั่วบุรุษ ก็มี
งวดลง เหลืออยู่เพียงแค่สะเอว เพียงแค่เข่า เพียงแค่
ข้อเท้า กระทั่งเหลืออยู่ ลึกเท่าหน้าในรอยเท้าโค ในที่นั้นๆ
เช่นเดียวกับน้ำในรอยเท้าโค เมื่อฝนเม็ดใหญ่เริ่มตกใน
ฤดูสารทลงมาในที่นั้นๆ.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะการปรากฏแห่งอาทิตย
ดวงที่ห้า น้ำในมหาสมุทรไม่มีอยู่แม้สักว่าองคุลีเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว
โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่หก ย่อมปรากฏ
เพราะความปรากฏแห่งอาทิตยดวงที่หก มหาปฐพีนี้และ
ขุนเขาสิเนรุ ก็มีวันขึ้น ยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น เปรียบเหมือน
เตาเผาหม้อ อันนายช่างหม้อสุ่มไฟแล้ว ย่อมมีวันขึ้นโขม
ยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้
สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวัง
อะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่เจ็ดย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่งอาทิตยดวงที่เจ็ด มหาปฐพีนี้และขุนเขาสีเนรุ ย่อมมีไฟลุกโพลงๆ มีเปลวเป็นอันเดียวกัน เมื่อมหาปฐพีนี้และขุนเขาสีเนรุ อันไฟเผาอยู่ไหม้อยู่อย่างนี้ เปลวไฟถูกลมพัดขึ้นไป จนถึงพรหมโลก.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อขุนเขาสีเนรุถูกไฟเผาอยู่ไหม้อยู่ วินาสอยู่ อันกองไฟท่วมทับแล้ว ยอดทั้งหลาย อันสูงร้อยโยชน์บ้าง สอง-สาม-สี่-ห้าร้อยโยชน์บ้าง ก็พังทำลายไป.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อมหาปฐพีนี้และขุนเขาสีเนรุ อันไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่, ชี้อัฒและเขมา ย่อมไม่ปรากฏ เหมือนเมื่อเนยใสหรือน้ำมันถูกเผา ชี้อัฒและเขมา ย่อมไม่ปรากฏ ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว
เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ในข้อความนั้น ใครจะคิด ใครจะเชื่อว่า
ปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุจักลุกไหม้
จักวินาศ จักสูญสิ้นไปได้
นอกเสียจาก พวกมึบท้ออันเห็นแล้ว.

สตฺตปิ. อ. ๒๓/๑๐๒-๑๐๕/๖๓.

๑๑๙

เพราะไม่รู้วิธี จึงต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนท่อนไม้ อันบุคคล
ตัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอา
ตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนั้นฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชา
เป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น
บางคราวแล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
 เรายังประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ :-
 ทุกข์ เป็นอย่างนี้
 เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

มหาพร. ส. ๑๙/๕๕๐/๑๗/๑๖.

....

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่าง

เราและพวกเธอทั้งหลาย

จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ

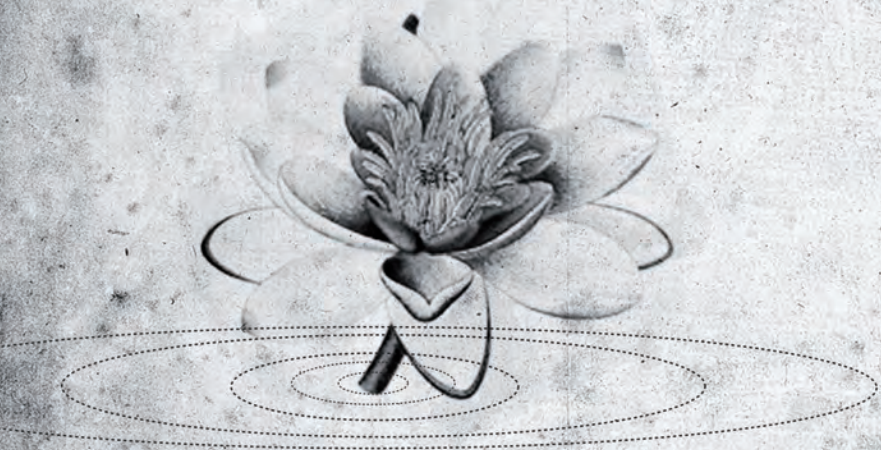
ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสัจสี่อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่ง
 อริยสัจคือทุกข์ อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์ อริยสัจคือความดับ
 ไม่เหลือของทุกข์ และอริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับ
 ไม่เหลือของทุกข์ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยว
 ไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !
เมื่ออริยสัจ คือทุกข์
เหตุให้เกิดทุกข์
ความดับไม่เหลือของทุกข์
และทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์
เป็นความจริงที่เราและพวกเธอทั้งหลาย
รู้ถึงและแทงตลอดแล้ว
ค้นหาในภพ ก็ถูกถอนขึ้นขาด
ค้นหาที่จะนำไปสู่ภพ ก็สิ้นไปหมด
บัดนี้ ความต้องเกิดขึ้นอีก มิได้มี ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๗/๕๔๑/๑๖๗๘.

นิพพาน

๑๒๐

อุปมาแห่งนิพพาน

สารีบุตร! เราย่อมรู้ชัดซึ่งนิพพาน ทางอันยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีน้ำอันใส สะอาดเย็น ใสตลอด มีทำอันดี น้ำรื่นรมย์ และในที่ไม่วุ่นวาย สระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทึบ ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่สระโบกขรณีนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงสระโบกขรณีนี้นี่ทีเดียว”

โดยสมัยต่อมา บรุชผู้มีจักขุนั้น พึงเห็นเขาลงสู่
สระโบกขรณีนั้น อาบและดื่ม ระวังความกระวนกระวาย
ความเหน็ดเหนื่อย และความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอน
ในแนวป่านั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้นั้นใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักกระทำให้แจ้ง
ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
เข้าถึงแล้วแลอยู่

โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบรุชนั้น กระทำให้แจ้ง
ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้ว
แลอยู่ (ย่อม) เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว.

๑๒๑

ความรู้สึกรู้สึกของปุถุชน

ภิกษุทั้งหลาย ! ในโลกนี้ปุถุชนผู้ไม่มีการสดับ
ไม่เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า
ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่เห็นสัปบุรุษ
ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับการ
แนะนำในธรรมของสัปบุรุษ. ปุถุชนนั้น :-

(๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง ดิน โดยความเป็นดิน ครั้นรู้สึก
ซึ่งดินโดยความเป็นดินแล้ว ย่อมสำคัญมั่นหมายซึ่งดิน
ย่อมสำคัญมั่นหมายในดิน ย่อมสำคัญมั่นหมายโดยความ
เป็นดิน ย่อมสำคัญมั่นหมายว่า ดินของเรา ย่อมเพลน
อย่างยิ่งซึ่งดิน ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเรากล่าว
ว่า เพราะดินเป็นสิ่งที่ปุถุชนนั้น มิได้รู้โดยรอบแล้ว.

(๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง น้ำ

(๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง ไฟ

(๔) ย่อมรู้สึกซึ่ง ลม

(๕) ย่อมรู้สึกซึ่ง ภูตสัตว์ทั้งหลาย

(๖) ย่อมรู้สึกซึ่ง เทพทั้งหลาย

- (๗) ย่อมรู้สึกซึ่ง ปชาบดี
- (๘) ย่อมรู้สึกซึ่ง พรหม
- (๙) ย่อมรู้สึกซึ่ง อาภัสสรพรหมทั้งหลาย
- (๑๐) ย่อมรู้สึกซึ่ง สุกกิมพรหมทั้งหลาย
- (๑๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง เวหิผลพรหมทั้งหลาย
- (๑๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง อภิภู
- (๑๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง อากาสนัญญายตนะ
- (๑๔) ย่อมรู้สึกซึ่ง วิญญาณัญญายตนะ
- (๑๕) ย่อมรู้สึกซึ่ง อากิญจัญญายตนะ
- (๑๖) ย่อมรู้สึกซึ่ง เนวสัณญานาสัณญายตนะ
- (๑๗) ย่อมรู้สึกซึ่ง รูปที่เห็นแล้ว
- (๑๘) ย่อมรู้สึกซึ่ง เสียงที่ได้ฟังแล้ว
- (๑๙) ย่อมรู้สึกซึ่ง สิ่งที่อยู่แล้ว
(ทางจุมก, ลิ่น, ผิวกาย)
- (๒๐) ย่อมรู้สึกซึ่ง สิ่งที่อยู่แล้ว
(ทางมนวิญญาณ)
- (๒๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง เอกภาวะ^๑ (เอกตต)

๑. เอกภาวะ : ความเป็นหนึ่ง (วิญญาณ).

(๒๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง นานาภาวะ^๑ (นานตุตฺ) ...

(๒๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง สรรพภาวะ^๒ (สพฺพ)

(๒๔) ย่อมรู้สึกซึ่งนิพพาน โดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้สึกซึ่งนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้วย่อมสำคัญมั่นหมายซึ่งนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายในนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายโดยความเป็นนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายว่านิพพานของเรา ย่อมเพลินอย่างยิ่งซึ่งนิพพาน ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า? ข้อนั้นเรากล่าวว่า เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ปุถุชนนั้น มิได้รู้โดยรอบแล้ว.

พ. ม. ๑๒/๑/๒.

๑. นานาภาวะ : ความแตกต่างกัน (รูป เวทนา สัญญาและสังขาร).

๒. สรรพภาวะ : สิ่งทั้งปวง (ขันธทั้ง ๕).

๑๒๒

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่พระองค์ทรงเรียกอยู่ว่า
‘ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ’ ดังนี้
คำว่า ‘ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ’
นี้เป็นคำที่ใช้เรียกแทนชื่อของอะไรเล่า พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า “ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ (ราควินโย)
เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ” นี้

เป็นคำที่ใช้เรียกแทนชื่อของนิพพานธาตุ
เรียกว่าเป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแล.

มหาวาร. ส. ๑๙/๑๐/๓๑.

๑๒๓

ความสิ้นตัณหา คือ นิพพาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ที่เรียกว่า ‘สัตว์ สัตว์’ ดังนี้,
อันว่าสัตว์มีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า!

ราคะ! ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทิ
อันใด ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา
ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญูญาณ เพราะการติดแล้ว
ข้องแล้ว ในสิ่งนั้นๆ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า “สัตว์”
ดังนี้.

ราคะ! เปรียบเหมือนพวกกุมารน้อยๆ หรือ
กุมารีน้อยๆ เล่นเรือนน้อยๆ ที่ทำด้วยดินอยู่ ตราบใด
เขายังมีราคะ มีฉันทะ มีความรัก มีความกระหาย มี
ความเร่าร้อน และมีตัณหา ในเรือนน้อยที่ทำด้วยดิน
เหล่านั้น ตราบนั้น พวกเด็กน้อยนั้นๆ ย่อมอาลัยเรือน
น้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมอยากเล่น ย่อมอยากมี
เรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมยึดถือเรือนน้อยที่
ทำด้วยดินเหล่านั้น ว่าเป็นของเรา ดังนี้.

ราชะ ! แต่เมื่อใดแล พวกกุมารน้อยๆ หรือกุมารีน้อยๆ เหล่านั้น ปราศจากราคะแล้ว ปราศจากฉันทะแล้ว ปราศจากความรักแล้ว ปราศจากความเร้าร้อนแล้ว ปราศจากตัณหาแล้วในเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ในกาลนั้น พวกเขาย่อมทำเรือนน้อยๆ ที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ให้กระจัดกระจายเรี่ยรายเกลื่อนกล่นไป กระทำให้จบการเล่นเสีย ด้วยมือและเท้าทั้งหลาย อุปมานี้ฉันใด.

ราชะ ! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ :-

แม้พวกเธอทั้งหลายจงเรี่ยรายกระจายออก
ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
จงขจัดเสียให้ถูกวิธี จงทำให้แหลกลาญ
โดยถูกวิธี จงทำให้จบการเล่นให้ถูกวิธี
จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหาเถิด.

ราชะ !

เพราะว่า ความสิ้นไปแห่งตัณหา
คือ นิพพาน ดังนี้แล.

๑๒๔

นิพพานที่เห็นได้เอง

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! คำที่พระโคตมกล่าวว่า
'นิพพานที่เห็นได้เอง (สนฺทิฏฺฐิโก นิพพาน) นิพพานที่เห็นได้เอง' ดังนี้.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่กล่าวกับผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ได้เฉพาะตนนั้น มิได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !

พราหมณ์ ! บุคคลผู้กำหนดแล้ว อันราคะครอบงำแล้ว มีจิตอันราคะรังรัดแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ย่อมแสวงเฉพาะซึ่งทุกข์โทมนัสอันเป็นไปทางจิตบ้าง เมื่อละราคะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่แสวงเฉพาะซึ่งทุกข์โทมนัสอันเป็นไปทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า “ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์! บุคคลผู้เกิดโทสะแล้ว อันโทสะครอบงำแล้ว มีจิตอันโทสะรังรัดแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ย่อมสวดยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตบ้าง เมื่อละโทสะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่สวดยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า “ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์! บุคคลผู้มีโมหะแล้ว อันโมหะ
 ครอบงำแล้ว มีจิตอันโมหะรังรัดแล้ว ย่อมคิดเพื่อ
 เบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง
 ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง
 ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งทุกข์โทมนัสอันเป็นไปในทางจิตบ้าง เมื่อ
 ละโมหะได้แล้ว ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง
 ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อ
 เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่เสวย
 เฉพาะซึ่งทุกข์โทมนัสอันเป็นไปในทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบ
 ด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า “ท่านจงมาดูเถิด
 เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน”
 ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์!

เมื่อใดแล

ผู้นี้ ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งราคะ

อันหาเศษเหลือมิได้

ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งโทสะ

อันหาเศษเหลือมิได้

ยอมสวดยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งโมหะ
อันหาเศษเหลือมิได้
ปราหฺมณฺเอย !
เมื่อนั้น
นิพพานที่เห็นได้เอง
ไม่ประกอบด้วยกาล
เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า
“ท่านจงมาดูเถิด
เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ
เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน”
ยอมมิได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ติ. ก. อ. ๒๐/๒๐๒/๔๔๙.

๑๒๕ นิพพานที่เห็นได้เอง ตามคำของพระอานนท์

อาวุโส! มีคำกล่าวกันอยู่ว่า ‘สันตนิฏฐิกนิพพาน (สันตนิฏฐิกนิพพาน) สันตนิฏฐิกนิพพาน’ ดังนี้.

อาวุโส! สันตนิฏฐิกนิพพานนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล ?

(พระอุทายีถามพระอานนท์, พระอานนท์เป็นผู้ตอบ)

อาวุโส! ภิกษุในภิกษุนี้ สังกตแล้วจากกาม สังกตแล้วจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่.

อาวุโส! สันตนิฏฐิกนิพพาน อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล เมื่อกล่าวโดยปริยาย^๑.

(ในภิกษุแห่งทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสา-
นัญญาตนะ วิญญานัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ และเนวสัณญะ-
นาสัณญะตนะ มีข้อความที่กล่าวไว้โดยทำนองเดียวกันกับข้อความ
ในภิกษุแห่งปฐมฌานทุกประการ และในฐานะเป็นสันตนิฏฐิกนิพพาน
โดยปริยาย.

๑. ปริยาย : โดยย่อ.

ส่วนสัญญาเวทยิตนิโรธซึ่งมีการสิ้นอาสวะนั้นกล่าวไว้ในฐานะเป็นสันติปฏิภานนิพพานโดยนิปปริยายด้วยข้อความดังต่อไปนี้)

อาวุโส! นัยอื่นอีกมีอยู่ : ภิกษุในกรณีนี้ ก้าวล่วงเสียซึ่งแนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวง เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ แล้วแลอยู่ อนึ่ง เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะทั้งหลายของเธอนั้น ก็สิ้นไปรอบ.

อาวุโส! สันติปฏิภานนิพพาน อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล เมื่อกล่าวโดยนิปปริยาย^๑

นวก. อ. ๒๓/๔๗๕/๒๕๑.

๑. นิปปริยาย : โดยตรง.

๑๒๖

การปรินิพพานในปัจจุบัน

คหบดี! รูปทั้งหลาย ที่เห็นด้วยตาก็ดี เสียงทั้งหลาย ที่ฟังด้วยหูก็ดี กลิ่นทั้งหลาย ที่ดมด้วยจมูกก็ดี รสทั้งหลาย ที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี โผฏฐัพพะทั้งหลาย ที่สัมผัสด้วยกายก็ดี และธรรมารมณทั้งหลาย ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ที่ยวนตายวนใจ ให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ มีอยู่

และภิกษุก็ไม่ใช่ผู้เพลิดเพลिन ไม่พราศรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น เมื่อไม่เพลิดเพลिन ไม่พราศรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น วิญญานของภิกษุนั้น ก็ไม่อาศัย ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น ไม่มีสิ่งนั้น ๆ เป็นอุปาทาน.

คหบดี! ภิกษุผู้หมดอุปาทาน ย่อมปรินิพพาน.

คหบดี! นี่แล เป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่สัตว์ทั้งหลาย บางเหล่าในโลกนี้ ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย !
ถ้าภิกษุ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว
ไม่ถือนั่นด้วยอุปาทาน
เพราะความหน่าย เพราะคลายกำหนด
เพราะความดับเย็นแล้ว
ที่ตา, ที่หู, ที่จมูก, ที่ลิ้น, ที่กาย, ที่ใจ
ก็เป็นการสมควรที่จะกล่าวว่า
ภิกษุเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งนิพพานในทิวะธรรมนี้ นั่นแล.

สพพ. ส. ๑๘/๑๓๘/๑๙๒.

สพพ. ส. ๑๘/๑๗๗/๒๔๔.

๑๒๗

ความหมายของคำว่า “ความดับ”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! พระองค์กล่าวอยู่ว่า “ความดับๆ”
 ดังนี้ว่า “ความดับๆ” ดังกล่าวนี้นี้หมายถึงความดับแห่งธรรมทั้งหลาย
 เหล่าไหนเล่า พระเจ้าข้า!

อานนท์! รูปก็ดี เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขาร
 ทั้งหลายก็ดี วิญญาณก็ดี เป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัย
 ปรงแต่งแล้ว อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็น
 ธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความจางคลายไป
 เป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา คำอันเรากล่าวว่า
 “ความดับๆ” หมายถึง ความดับแห่งรูป แห่งเวทนา
 แห่งสัญญา แห่งสังขาร และแห่งวิญญาณ ดังนี้.

อานนท์! คำอันเรากล่าวว่า “ความดับๆ” ดังนี้
 หมายถึง ความดับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้แล.

๑๒๘

ความดับของขั้นที่ ๕ คือ ความดับของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ ความตั้งอยู่ไม่ได้ของรูป
ของเวทนา ของสัญญา ของสังขาร และของวิญญาณ ใดๆ
อันนั้นแหละเป็นความดับของทุกข์
อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับของสิ่งซึ่งมีปกติ
เสียดแทงทั้งหลาย
อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้ของชราและมรณะแล.

ขณฺห. ส. ๑๗/๒๘๗/๔๙๘.

... ..

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุ
ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่าย
ในรูป เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในเวทนา
เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในสัญญา เป็นผู้มากอยู่
ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในสังขาร เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึก
เบื่อหน่ายในวิญญาณ.

ภิกษุนั้น เมื่อเป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่าย
ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ

ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร
ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา
ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา
จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย ความโศก ความร่ำไรร่ำพัน ความทุกข์กาย
ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่ เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้

... ..

ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุ
ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในรูป
อยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาอยู่
เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในสัญญาอยู่เป็น
ประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในสังขารอยู่เป็นประจำ
เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในวิญญาณอยู่เป็นประจำ.

ภิกษุ นั้น เมื่อเป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่เป็นประจำ
ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร
ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา
ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา
จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย
ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่ เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้

... ..

ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุ
ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกขีในรูป
อยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกขีในเวทนาอยู่
เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกขีในสัญญาอยู่เป็น
ประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกขีในสังขารอยู่เป็นประจำ
เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกขีในวิญญาณอยู่เป็นประจำ

ภิกษุนั้น เมื่อเป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ ในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่เป็นประจำ
ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร
ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา
ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา
จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย ความโศก ความรำไรรำพัน ความทุกข์กาย
ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

...

ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุ
ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน
รูปอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน
เวทนาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน
สัญญาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน

สังขารอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน
วิญญานอยู่เป็นประจำ.

ภิกษุ นั้น เมื่อตามเห็นความเป็นอนัตตา ในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาน อยู่เป็นประจำ
ย่อมรู้รอบ ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร
ซึ่งวิญญาน

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา
ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาน

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา
จากสังขาร จากวิญญาน

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย ความโศก ความรำไรรำพัน ความทุกข์กาย
ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

๑๒๙

ความดับของอายตนะ คือ ความดับของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ และความตั้งอยู่ไม่ได้
แห่งตา แห่งหู แห่งจมูก แห่งลิ้น แห่งกาย แห่งใจ ใดๆ
อันนั้นแหละเป็นความดับแห่งทุกข์
อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสิ่งซึ่งมีปกติ
เสียบแทงทั้งหลาย
อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งขราและมรณะแล.

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ และความตั้งอยู่ไม่ได้
แห่งรูป แห่งเสียง แห่งกลิ่น แห่งรส แห่งโณฏฐัพพะ
แห่งธรรมารมณ์ ใดๆ
อันนั้นแหละ เป็นความดับแห่งทุกข์,
อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสิ่งซึ่งมีปกติ
เสียบแทงทั้งหลาย
อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งขราและมรณะแล.

พ.น.ธ. ส. ๑๗/๒๘๓-๒๘๔/๔๘๐-๔๘๒.

ส.พ.ว. ส. ๑๘/๑๗/๒๑-๒๓.

๑๓๐

ละตัณหาได้ คือ ละเบญจขันธ์ได้

ราคะ! ความพอใจ (ฉันทะ) ก็ดี ความกำหนด (ราคะ) ก็ดี ความเพลิน (นันทิ) ก็ดี ความอยาก (ตัณหา) ก็ดี มีอยู่ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย ในวิญญาน ไต ๆ

พวกเธอทั้งหลาย จงละกิเลสนั้น ๆ เสีย.

ด้วยการทำอย่างนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย วิญญานนั้น ๆ จักเป็นสิ่งที่พวกเธอละได้แล้ว เป็นสิ่งที่มิมีมูลราก อันตัดเสียแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า ทำให้มีอยู่ไม่ได้ ทำให้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป.

ราคะ ! ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ความเพลินก็ดี ความอยากก็ดี กิเลสเป็นเหตุให้เข้าไปสู่ภพ (อุปายะ) ก็ดี และความยึดมั่น (อุปาทาน) ก็ดี อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิต มีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาน ไต ๆ

พวกเธอทั้งหลายจงละกิเลสนั้น ๆ เสีย

ด้วยการทำอย่างนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
ทั้งหลาย วิญญาณ นั้นๆ จักเป็นสิ่งที่พวกเธอจะได้แล้ว
เป็นสิ่งที่มิถูกรากอันตัดเสียแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า
ทำให้มีอยู่ไม่ได้ ทำให้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป.

พ.น.ร. ส. ๑๗/๒๓๖-๒๓๗/๓๗๕-๓๗๖.

๑๓๑

ดับตัณหา คือ ปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุทั้งหลาย !

การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือ

แห่งตัณหานั้นนั่นเทียว

ความละไปของตัณหานั้น

ความสลัดคืนของตัณหานั้น

ความหลุดออกไปของตัณหานั้น

และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหานั้น อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย !

อันนี้เราเรียกว่า การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ชั้นทั้งหลายเป็นของหนัก
 บุคคลนั้นแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป
 การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก
 การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข
 พระอริยเจ้าปลงภาระหนักลงเสียแล้ว
 ทั้งไม่หยาบคายเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก
 ก็เป็นผู้ถอนตนหาขึ้นได้กระทั่งราก (อวิชชา)
 เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ ดังนี้.

ขุ.น.ว. ส. ๑๗/๓๒/๕๒-๕๓

๑๓๒

ละความพอใจในสิ่งใด คือ การละซึ่งสิ่งนั้น

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อไม่รู้ยิ่ง เมื่อไม่รู้รอบ เมื่อไม่
คลายกำหนด เมื่อไม่ละขาด ซึ่งรูป ... เวทนา ... สัญญา ...
สังขาร ... วิญญาณ ก็ไม่ควรแก่ความสิ้นไปแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อรู้ยิ่ง เมื่อรู้รอบ เมื่อคลาย
กำหนด เมื่อละขาด ซึ่งรูป ... เวทนา ... สัญญา ...
สังขาร ... วิญญาณ ก็ควรแก่ความสิ้นไปแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลาย จงละฉันทราคะ
ในรูป ... เวทนา ... สัญญา สังขาร ... วิญญาณ เสีย
ด้วยการกระทำดังนี้ เป็นอันว่ารูป ... เวทนา ... สัญญา
... สังขาร ... วิญญาณนั้น เป็นสิ่งที่เธอละขาดแล้ว
มีรากอันขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนต้นตาลมีช่ยอด
อันขาดแล้วให้ถึงความไม่มีอยู่ มีอันไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป
เป็นธรรมดา.

๑๓๓

เมื่อ “เธอ” ไม่มี

พาหิยะ! เมื่อใด “เธอ”
 เห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น
 ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง
 ได้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัสทางผิวกาย
 ก็สักว่า ตม ลิ้ม สัมผัส
 ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่า ได้รู้แจ้ง แล้ว

เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี
 เมื่อใด “เธอ” ไม่มี
 เมื่อนั้น “เธอ” ก็ไม่ปรากฏในโลกนี้
 ไม่ปรากฏในโลกอื่น
 ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง
 นั้นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

๑๓๔

สังขตลักษณะ

ภิกษุทั้งหลาย !

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม

๓ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่าง อย่างไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ :-

(๑) มีการเกิดปรากฏ (อุปปาโท ปณฺณายติ)

(๒) มีการเสื่อมปรากฏ (วโย ปณฺณายติ)

(๓) เมื่อตั้งอยู่ ก็มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ

(จิตตัสส อณฺณตตฺตํ ปณฺณายติ)

ภิกษุทั้งหลาย !

๓ อย่าง เหล่านี้แล คือ

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม.

๑๓๕

อสังขตลักษณะ

ภิกษุทั้งหลาย !

อสังขตลักษณะแห่งอสังขตธรรม

๓ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่างอย่างไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ :-

(๑) ไม่ปรากฏมีการเกิด (น อรูปาโท ปญญาติ)

(๒) ไม่ปรากฏมีการเสื่อม (น วโย ปญญาติ)

(๓) เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ

(น จิตตัสส อณฺเณตตํ ปญญาติ)

ภิกษุทั้งหลาย !

๓ อย่าง เหล่านี้แล คือ

อสังขตลักษณะแห่งอสังขตธรรม.

๑๓๖

“ดิน น้ำ ไฟ ลม”

ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน

แก้วภูษะ ! เรื่องเคยมีมาแล้ว : ภิกษุรูปหนึ่ง ในหมู่ภิกษุนี้เอง เกิดความสงสัยขึ้นในใจว่า “มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ ในที่ไหนหนอ” ดังนี้.

(ความว่า ภิกษุรูปนั้นได้เข้าสมาธิอันอาจนำไปสู่เทวโลก ได้นำเอาปัญหาข้อที่ตนสงสัยนั้นไปเที่ยวถามเทวดาพวกจาตุมหาราชิกา, เมื่อไม่มีใครตอบได้ ก็เลยไปถามเทวดาในชั้นดาวดึงส์, เทวดาชั้นนั้นโยนให้ไปถามท้าวสักกะ, ท้าวสุยามะ, ท้าวสันตสุติตะ, ท้าวสุนิมมิตะ, ท้าวปรนิมมิตวสวัตตี, ถามเทพพวกพรหมกายิกา กระทั่งท้าวมหาพรหมในที่ที่สุด, ท้าวมหาพรหมพยายามหลีกเลี่ยง เบี่ยงบายที่จะไม่ตอบอยู่พักหนึ่ง แล้วในที่ที่สุดได้สารภาพว่าพวกเทวดาทั้งหลายพากันคิดว่าท้าวมหาพรหมเอง เป็นผู้รู้เห็นไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ที่จริงไม่รู้ ในปัญหาที่ว่า มหาภูตรูป จักดับไปในที่ไหนนั้นเลย มันเป็นความผิดของภิกษุนั่นเอง ที่ไม่ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ในที่สุดก็ต้องย้อนกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า)

เกวัญญะ! ภิกษุนั้นได้กลับมาอภิเวทเรา นั่ง ณ ที่ควร แล้วถามเราว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน?” ดังนี้.

เกวัญญะ! เมื่อเธอถามขึ้นอย่างนี้ เราได้กล่าวกะ ภิกษุนั้นว่า :-

ณะภิกษุ! เรื่องเก่าแก่มีอยู่ว่า พวกค้ำทางทะเล ได้พานกสำหรับค้นหาฝั่งไปกับเรือค้าด้วย เมื่อเรือลงทิศในทะเล และแลไม่เห็นฝั่ง พวกเขาล่องย่นก สำหรับค้นหาฝั่งนั้นไป นกนั้นบินไปทางทิศตะวันออกบ้าง ทิศใต้บ้าง ทิศตะวันตกบ้าง ทิศเหนือบ้าง ทิศเบื้องบนบ้าง ทิศน้อยๆ บ้าง เมื่อมันเห็นฝั่งทางทิศใดแล้ว มันก็จะบินตรงไปยังทิศนั้น แต่ถ้าไม่เห็น ก็จักบินกลับมาสู่เรือตามเดิม.

ภิกษุ! เช่นเดียวกับเธอนั้นแหละ ได้เพียวกาคำตอบของปัญหานี้ มาจนจบทั่วกระทั่งพรหมโลกแล้ว ในที่สุดก็ยังต้องย้อนมาหาเราอีก.

ภิกษุ! ในปัญหาของเธอนั้น เธอไม่ควรตั้งคำถามขึ้นว่า “มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ ในที่ไหน?” ดังนี้เลย.

อันที่จริง เธอควรจะต้องคำถามขึ้นอย่างนี้ว่า:-

“ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยั่งลงได้ในที่ไหน ?

ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่ ความงาม

ความไม่งาม ไม่หยั่งลงได้ในที่ไหน ?

นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน ?”

ดังนี้ ต่างหาก.

ภิกษุ! ในปัญหานี้ คำตอบมีดังนี้ :

“สิ่ง” สิ่งหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง

เป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด

แต่มีทางปฏิบัติเข้ามาถึงได้โดยรอบนั้น มีอยู่.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ

ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยั่งลงได้.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ

ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่

ความงาม ความไม่งาม ไม่หยั่งลงได้.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ

นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ

นามรูป ดับสนิท ใน “สิ่ง” นี้

เพราะการดับสนิทของวิญญาณ ดังนี้.

๑๓๗ “สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

แน่ะเธอ !

ที่สุดโลก แห่งใด

อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ

เราไม่กล่าวว่าใครๆ อาจรู้ อาจเห็น

อาจถึงที่สุดแห่งโลกนั้น ด้วยการไป.

แน่ะเธอ !

ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้

ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง

เราได้บัญญัติโลก

เหตุให้เกิดโลก

ความดับสนิทไม่เหลือของโลก

และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของโลกไว้

ดังนี้แล.

๑๓๘

สิ่ง ๆ นั้น มีอยู่

ภิกษุทั้งหลาย !

“สิ่ง” สิ่งนั้นมีอยู่

เป็นสิ่งซึ่งในนั้นไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม

ไม่ใช่อาภาสอันญายตนะ ไม่ใช่วิญญาณ์ญายตนะ

ไม่ใช่อาภิกขุญญายตนะ

ไม่ใช่เนวสัณญานาสนัญญายตนะ

ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกอื่น

ไม่ใช่ดวงจันทร์ หรือดวงอาทิตย์ทั้งสองอย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกรณีอันเกี่ยวกับ “สิ่ง”

สิ่งนั้น เราไม่กล่าวว่ามีที่มา

ไม่กล่าวว่ามี的去 ไม่กล่าวว่ามี的去

ไม่กล่าวว่ามี的去 ไม่กล่าวว่ามี的去ขึ้น

สิ่งนั้นมีได้ตั้งอยู่ สิ่งนั้นมีได้เป็นไป

และสิ่งนั้นมีใช่อารมณ์

นั่นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

๑๓๙

สิ่งนั้น มีแน่

ภิกษุทั้งหลาย! สิ่งซึ่งมิได้เกิด (อชาติ) มิได้เป็น (อภูต) มิได้ถูกอะไรทำ (อกต) มิได้ถูกอะไรปรุง (อสงขต) นั้นมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าหากว่า สิ่งที่มีได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง จักไม่มีอยู่แล้วไซ้ การรุดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง ก็จักไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุที่มีสิ่ง ซึ่งมิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง นั้นเอง การรุดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง จึงได้ปรากฏอยู่.

(คาถาผนวกท่ายพระสูตร)

ใคร ๆ ไม่ควรเพลิตเพลิตต่อสิ่งซึ่งเกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ไม่ยั่งยืน ปรุงแต่งเพื่อชราและมรณะ เป็นรังโรค เป็นของผุพัง มีอาหารและเนตติ (ตัณหา) เป็นแดนเกิด.

ส่วนการออกไปเสียได้จากสิ่งนั้น เป็นธรรมชาติอันสงบ
ไม่เป็นวิสัยแห่งความตรึก เป็นของยั่งยืน ไม่เกิด ไม่เกิดขึ้นพร้อม
ไม่มีโสภ ปราศจากธุลี เป็นที่ควรไปถึง เป็นที่ดับแห่งสิ่งที่มี
ความทุกข์เป็นธรรมดา เป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสังขาร
เป็นสุข ดังนี้.

อติวิ. พ. ๒๕/๒๕๗/๒๒๑.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งซึ่งมิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูก
กระทำ มิได้ถูกอะไรปรุงนั้นมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าหากว่า สิ่งที่มีได้เกิด มิได้เป็น
มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง จักไม่มีอยู่แล้วไซ้
ความรอดออกไปได้ของสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ
ที่ถูกอะไรปรุง ก็จักไม่ปรากฏเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่มีสิ่ง ซึ่งมิได้เกิด
มิได้เป็น มิได้ถูกกระทำ มิได้ถูกอะไรปรุง นั่นเอง จึงได้มี
ความรอดออกไปได้ ของสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ
ที่ถูกอะไรปรุง ปรากฏอยู่.

อ. พ. ๒๕/๒๐๗/๑๖๐.

๑๕๐

ลำดับการปฏิบัติ เพื่ออรหัตตผล

ภิกษุทั้งหลาย !

เราย่อมไม่กล่าวการประสบความสำเร็จในอรหัตตผล
ด้วยการกระทำอันดับแรกเพียงอันดับเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็แต่ว่า การประสบความสำเร็จในอรหัตตผล ย่อมมีได้
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็การประสบความสำเร็จในอรหัตตผล ย่อมมีได้
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษบุคคลในกรณีนี้ :
 เป็นผู้มึนศรัทธาเกิดขึ้นแล้ว ย่อม เข้าไปหา (สัพบุรุษ)
 เมื่อเข้าไปหา ย่อม เข้าไปนั่งใกล้
 เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ย่อม เจียโสตกลงสดับ
 ผู้เจียโสตกลงสดับ ย่อม ได้ฟังธรรม
 ครั้นฟังแล้ว ย่อม ทรงจำธรรมไว้
 ย่อม ใคร่ครวญพิจารณาซึ่งเนื้อความแห่งธรรมทั้งหลาย
 ที่ตนทรงจำไว้
 เมื่อเขาใคร่ครวญพิจารณา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่
 ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่งพิสูจน์
 เมื่อธรรมทนต่อการเพ่งพิสูจน์มีอยู่
 จันตะ (ความพอใจ) ย่อมเกิด
 ผู้เกิดจันตะแล้ว ย่อม มีอุตสาหะ
 ครั้นมีอุตสาหะแล้ว ย่อม ใช้ตุลยพิณิจ (เพื่อหาความจริง)
 ครั้นใช้ตุลยพิณิจ (พบ) แล้ว ย่อม ตั้งตนไว้ในธรรมนั้น
 ผู้มีตนสงบไปแล้วในธรรมนั้นอยู่
 ย่อม กระทำให้แจ้ง ซึ่งบรมสัจจด้วยกายด้วย
 ย่อม เห็นแจ้งแทงตลอด ซึ่งบรมสัจจนั้นด้วยปัญญาด้วย.

๑๕๑

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นอนัตตา

ภิกษุทั้งหลาย! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง
 สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็น
 อนัตตา สิ่งนั้นนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เป็นเรา ไม่ใช่เป็นตัว
 ตนของเรา : เธอทั้งหลายพึงเห็นเช่นนั้น ด้วยปัญญาโดยชอบ
 ตรงตามที่เป็นจริง อย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย และวิญญาณ
 ก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปทุกประการ)

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อบุคคลเห็นเช่นนั้น ด้วยปัญญา
 โดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอยู่อย่างนี้ ปุพฺพัตตานุกฺกุฏี
 (ความตามเห็นขั้นส่วนอดีต) ทั้งหมด ย่อมไม่มี

เมื่อปุพฺพัตตานุกฺกุฏีทั้งหลายไม่มี อปรินัตตานุกฺกุฏี
 ทั้งหมด (ความตามเห็นขั้นส่วนอนาคต) ย่อมไม่มี

เมื่ออปรินัตตานุกฺกุฏีทั้งหลายไม่มี ความยึดมั่น
 ลูบลำอย่างแรงกล้า ย่อมไม่มี

เมื่อความยึดมั่นลูบลำอย่างแรงกล้าไม่มี จิต
 ย่อมจางคลายกำหนด ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร
 ทั้งหมด ในวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
 เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น

เพราะหลุดพ้นแล้ว จึงดำรงอยู่
เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีร่าเริงด้วยดี
เพราะยินดีร่าเริงด้วยดี จึงไม่หวาดสะดุ้ง
เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนนั้นเทียว
เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

ปณฺธ. สํ. ๑๗/๕๗/๗๓.

๑๔๒

อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย! ก็ อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? คือ :-

หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้เอง องค์แปดคือ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) วาจาชอบ (สัมมาวาจา) การงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) อาชีวะชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) ความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ).

ภิกษุทั้งหลาย! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร?

ภิกษุทั้งหลาย! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใดนี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม
ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน
นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้น
จากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้น
จากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การงานชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้น
จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการ
ประพฤติดุคในกามทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อาชีวะชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในภพนี้ ละการหา
เลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพ
ที่ชอบ นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมปลุกความพอใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมอัน
 เป็นบาปทั้งหลายที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลุกความพอใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป
 ที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม
 ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้
 เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด
 ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร
 ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่
 เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ
 ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว
 นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย! ความระลึกชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีปกติ
 พิจารณาเห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส

มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม (สัมปชัญญะ) มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ นี่เราเรียกว่า ความระลึกรู้ชอบ.

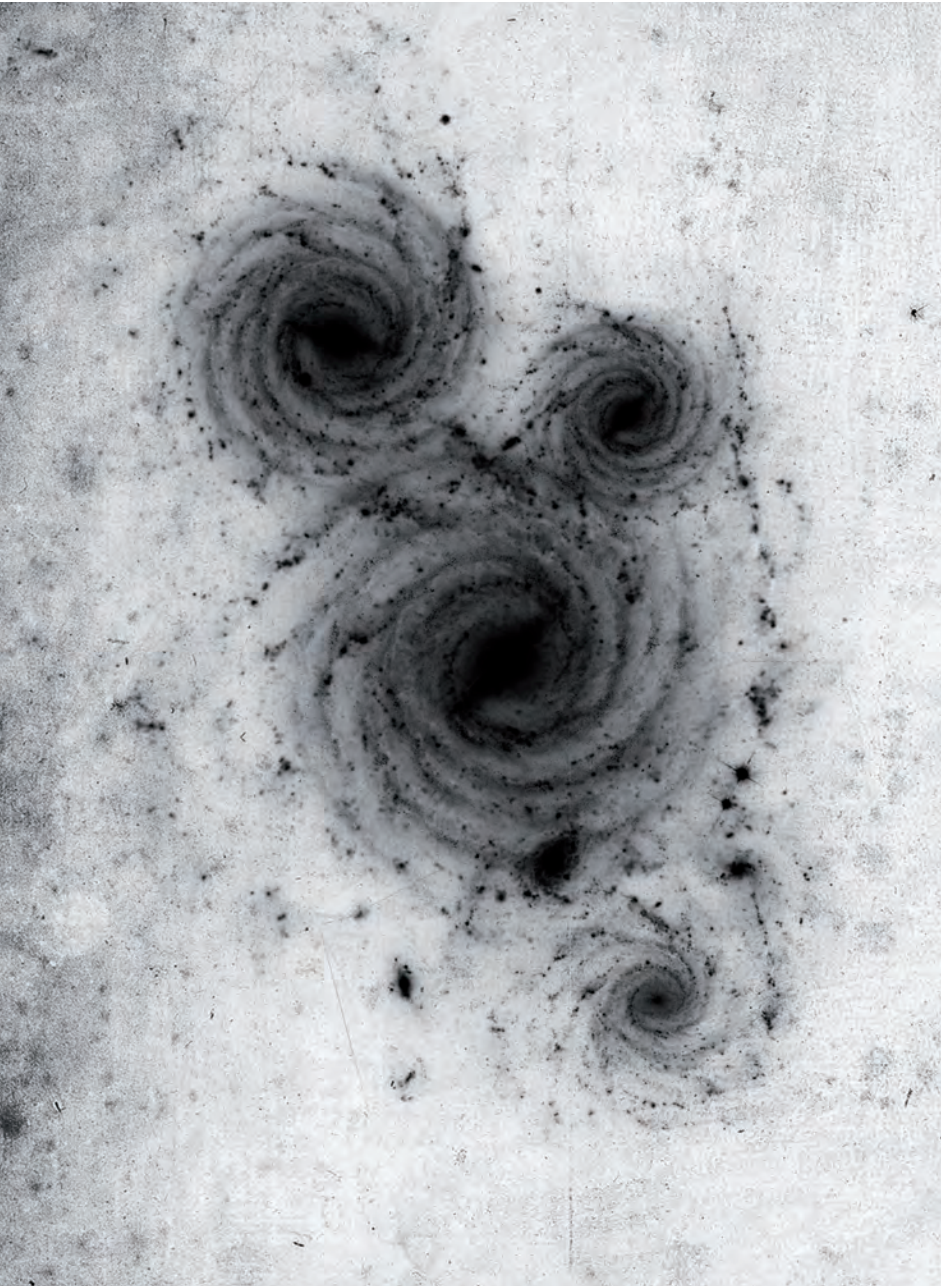
ภิกษุทั้งหลาย! ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นอย่างไร?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์รำบลง เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องพ่องไสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอก

ผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ
แล้วแลอยู่ เพราะปิติจางหายไป เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้
มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้สวຍสุขด้วยกาย ย่อม
เข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าว
สรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัว
ทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และ
เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน
เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอัน
บริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ นี่เราเรียกว่า สัมมสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เราเรียกว่า อริยสัจ คือ
หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

มหา. ที. ๑๐/๓๔๓-๓๔๕/๒๗๗.

ภาคผนวก

๑๔๓

ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ

(การสนทนากับโศณพราหมณ์ เริ่มในที่นี้ด้วยพราหมณ์
ทูลถาม)

“ท่านผู้เจริญของเรา! ท่านเป็นเทวดาหรือ?”

พราหมณ์เอ๋ย! เราไม่ได้เป็นเทวดาดอก.

“ท่านผู้เจริญของเรา! ท่านเป็นคนธรรพ์หรือ?”

พราหมณ์เอ๋ย! เราไม่ได้เป็นคนธรรพ์ดอก.

“ท่านผู้เจริญของเรา! ท่านเป็นยักษ์หรือ?”

พราหมณ์เอ๋ย! เราไม่ได้เป็นยักษ์ดอก.

“ท่านผู้เจริญของเรา! ท่านเป็นมนุษย์หรือ?”

พราหมณ์เอ๋ย! เราไม่ได้เป็นมนุษย์ดอก.

“ท่านผู้เจริญของเรา! เราถามอย่างไรๆ ท่านก็ตอบว่า
มิได้เป็นอย่างนั้นๆ ถ้าเช่นนั้นท่านเป็นอะไรเล่า?”

พราหมณ์เอ๋ย! อาสวะเหล่าใด ที่จะทำให้เราเป็น
เทวดา เพราะยังละมันไม่ได้ อาสวะเหล่านั้นเราจะได้ขาด
ถอนขึ้นทั้งรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มี
ไม่ให้เกิดขึ้น อีกต่อไปแล้ว.

พราหมณ์เอ๋ย! อาสวะเหล่านี้ที่จะทำให้เราเป็น
คนธรรพ์ เป็นยักษ์ เป็นมนุษย์ เพราะยังละมันไม่ได้
อาสวะเหล่านั้น เราจะได้ขาด ถอนขึ้นทั้งรากแล้ว ทำให้
เหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มีไม่ให้เกิดขึ้น อีกต่อไปแล้ว.

พราหมณ์! เปรียบเหมือนดอกบัวเขียว บัวหลวง
หรือบัวขาว มันเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ โผล่ขึ้นพ้นน้ำ ตั้งอยู่
น้ำไม่เปียกติดมันได้ ฉันทใดก็ฉันทนั้น.

พราหมณ์!

เรานี้เกิดในโลก เจริญในโลก ก็จริง
แต่เราครอบงำโลกเสียได้แล้ว และอยู่ในโลก
โลกไม่ฉาบทาแปดเปื้อน เราได้.

พราหมณ์!

ท่านจงจำเราไว้ว่า เป็น “พุทธะ” ดังนี้เถิด.

๑๔๔

บริษัทสมาคม ๘

อานนท์! บริษัทสมาคม ๘ จำพวก คือ :-

- (๑) ชัตติยบริษัท
- (๒) พราหมณบริษัท
- (๓) คหบดีบริษัท
- (๔) สมณบริษัท
- (๕) จาตุम्मหาราชิกบริษัท
- (๖) ดาวดึงส์บริษัท
- (๗) มารบริษัท
- (๘) พรหมบริษัท

อานนท์!

ตถาคตยังจำได้ว่าเคยเข้าไปสู่ชัตติยบริษัท
พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุμμαหา-
ราชิกบริษัท ดาวดึงส์บริษัท มารบริษัท และพรหมบริษัท
นับด้วยร้อยๆ ทั้งเคยนั่งร่วม เคยเจรจาร่วม เคยสนทนา
และสมาคมร่วมกับบริษัทนั้นๆ.

เราย่อมจำเรื่องนั้นๆ ได้ดีว่า (คราวนั้นๆ) ผิวกาย
ของพวกนั้นเป็นเช่นใด ผิวกายของเราก็คือเป็นเช่นนั้น
เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นใด เสียงของเราก็คือเป็นเช่นนั้น.

อนึ่ง เรายังเคยได้ชี้แจงพวกเขาเหล่านั้นให้เห็นจริง
ในธรรม ให้รับเอาไปปฏิบัติ ให้เกิดความกล้าที่จะทำตาม
ให้พอใจในผลแห่งการปฏิบัติที่ได้รับแล้วด้วยธรรมิกถา.

บริษัทเหล่านั้น ไม่รู้จักเรา ผู้กำลังพูดให้เขาฟังอยู่
ว่าเราเป็นใคร คือเป็นเทวดา หรือเป็นมนุษย์.

ครั้นเรากล่าวธรรมิกถาจบแล้ว ก็จากไปทั้งที่
ชนทั้งหลายเหล่านั้น ก็ยังไม่รู้จักเรา.

เขาได้แต่เกิดความฉงนใจว่า ผู้ที่จากไปแล้วนั้น
เป็นใคร เป็นเทวดา หรือมนุษย์แน่ ดังนี้.

๑๔๕

บุรพกรรมของการได้ลักษณะของมหาบุรุษ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกฤาษีภายนอกจำนงค์
มหาบุรุษลักษณะได้ก็จริง แต่หาว่าไม่ว่าการที่มหาบุรุษได้
ลักษณะอันนี้ๆ เพราะทำกรรมเช่นนี้ๆ :

ก. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้บากบั่นในกุศล
ถือนั่นในกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต ในการบริจาคทาน
การสมาทานศีล การรักษาศูโบสถ์ การปฏิบัติมารดา บิดา
การปฏิบัติสมณพราหมณ์ การอ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล
และในอริยกุลธรรมอื่น เพราะได้กระทำ ได้สร้างสม ได้พอกพูน
ได้มีวิสมกรรมนั้นๆ ไว้ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลาย
แห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตนั้นถือเอาในเทพ
เหล่าอื่นโดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์
ยศทิพย์ อธิบัติทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์
สัมผัสทิพย์ ครั้นจุติจากภพนั้น มาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้
จึงได้มหาบุรุษลักษณะ ข้อนี้คือ มีฝ่าเท้าเสมอ จดลงก็เสมอ
ยกขึ้นก็เสมอฝ่าเท้า ถูกต้องพื้นพร้อมกัน ... (ลักษณะที่ ๑),

ย่อมเป็นผู้ไม่หวาดหวั่นต่อข้าศึกทั้งภายในและภายนอก
คือ ราคะ โทสะ โมหะ ก็ตาม สมณะพราหมณ์ เทวดา
มาร พรหม หรือใครๆ ก็ตาม ในโลก ที่เป็นศัตรู.

ข. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ... ได้เป็นผู้นำสุขมาให้แก่มหาชนเป็นผู้บรรเทาภัย
คือ ความสะดุ้งหวาดเสียว จัดการคุ้มครองรักษาโดยธรรม
ได้ถวายทานมีเครื่องบริวาร เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้น
มาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ
ภายใต้ฝ่าเท้ามีจักรทั้งหลายเกิดขึ้น มีซี่ตั้งพัน พร้อมด้วย
กงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง มีระยะอันจัดไว้ด้วยดี
... (ลักษณะที่ ๒), ย่อมเป็นผู้มีบริวารมาก ภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์
ย่อมเป็นบริวารของตถาคต.

ค. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ... ได้เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต วางแล้วซึ่งศีลศรา
และอาชญา มีความละเอียด เ็นดู กรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์มี
ชีวิตทั้งปวง เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์
อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะทั้ง ๓ ข้อนี้ คือ มีสันยาว
มีข้อนี้อยาว มีกายตรงดุกายพรหม ... (ลักษณะที่ ๓, ๔, ๑๕),

ย่อมเป็นผู้มีชนมายูยีนยาวตลอดกาลนาน สมณะหรือ
พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ก็ตาม หรือใครๆ ที่เป็นศัตรู
ไม่สามารถปลงชีวิตตถาคตเสียในระหว่างได้.

ง. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ได้เป็นผู้ให้ทานของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลื้ม
ควรจิบ ควรดื่ม มีรสอันประณีต เพราะ ... กรรมนั้นๆ ...
ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้แล้ว จึงได้มหาปุริสลักขณะ
ข้อนี้ คือ มีเนื่อนุนหนาในที่ ๗ แห่ง คือ ที่มือทั้งสอง ที่เท้า
ทั้งสอง ที่บ่าทั้งสอง และที่คอ ... (ลักขณะที่ ๑๖), ย่อมได้
ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลื้ม ควรจิบ ควรดื่มอัน
มีรสประณีต.

จ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ... ได้สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยสังคหวัตถุทั้งสี่ คือ
การให้สิ่งของ วาจาที่ไพเราะ การประพฤติประโยชน์ผู้อื่น
และความมีตนเสมอกัน เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่
ความเป็นมนุษย์อย่างนี้แล้ว จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้
คือ มีมือและเท้าอ่อนนุ่ม มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจตาข่าย ...
(ลักขณะที่ ๕, ๖), ย่อมเป็นผู้สงเคราะห์บริษัท คือ ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์
ย่อมได้รับความสงเคราะห์จากตถาคต.

จ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยอรรถด้วยธรรม แนะนำชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำประโยชน์สุขมาให้แก่ชนทั้งหลาย ตนเองก็เป็นผู้บูชาธรรม เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีข้อเท้าสูงมีปลายขนซ้อนขึ้น ... (ลักษณะที่ ๗, ๑๔), ย่อมเป็นผู้เลิศประเสริฐเยี่ยมสูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย.

ข. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้บอกศิลปวิทยา ข้อประพฤติ ด้วยความเคารพ ด้วยหวังว่าสัตว์เหล่านั้นพึงรู้ได้รวดเร็ว พึงปฏิบัติได้รวดเร็ว ไม่พึงเศร้าหมองสิ้นกาลนาน เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะ ข้อนี้ คือ มีแข้งตั้งแข็งแรง ... (ลักษณะที่ ๘), ย่อมได้วัตถุอันควรแก่สมณะ เป็นองค์แห่งสมณะเป็นเครื่องอุปโภคแก่สมณะ โดยเร็ว.

ช. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้เข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านผู้เจริญ ! อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ ทำอะไรไม่มี

ประโยชน์ เป็นทุกข์ไปนาน ทำอะไรมีประโยชน์ เป็นสุขไปนาน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปรีสลักขณะ ข้อนี้ คือ มีผิวละเอียดอ่อน รุสไม่ติดอยู่ได้ ... (ลักษณะที่ ๑๒), ย่อมเป็นผู้มีปัญญาใหญ่ มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญาเครื่องปลื้มใจ ปัญญาแล่น ปัญญาแหลม ปัญญาแทงตลอด ไม่มีสัตว์อื่นเสมอหรือยิ่งไปกว่า.

ณ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้น แม้ชนเป็นอันมาก ว่ากล่าวเอา ก็ไม่เอาใจใส่ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่คุมแค้น ไม่แสดงความโกรธ ความร้ายกาจ ความเสียใจให้ปรากฏ ทั้งเป็นผู้ให้ทานผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์สำหรับลาดและนุ่งห่ม อันมีเนื้อละเอียดอ่อน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปรีสลักขณะข้อนี้ คือ มีกายดุจทอง มีผิวดุจทอง ... (ลักษณะที่ ๑๑), ย่อมเป็นผู้ได้ผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์สำหรับลาดและห่มมีเนื้อละเอียดอ่อน.

ญ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้สมานญาติมิตร สหายชาวกล่อ ผู้เห็นท่างแยกกันไปนาน ได้สมานไมตรีมารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่น้องชายกับพี่น้องหญิง พี่น้อง

หญิงกับพี่น้องชาย, ครั้นทำความสามัคคีแล้วพลอยชื่นชมยินดีด้วย เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปรีสลักขณะ ข้อนี้ คือมีคุณฐาน (อวัยวะที่ลับ) ซ่อนอยู่ในฝัก ... (ลักษณะที่ ๑๐), ย่อมเป็นผู้มีบุตร (สาวก) มาก มีบุตรกล้ำหาญ มีแควแห่งคนกล้า อันเสนาแห่งบุคคลอื่นจะยำยมิได้ หลายพัน.

ฉ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ได้เป็นผู้สังเกตรู้เห็นของมหาชน รู้ได้สม่าเสมอ รู้ได้เอง รู้จักบุรุษธรรมดาและบุรุษพิเศษ ว่าผู้ใดควรแก่สิ่งนี้ๆ ได้เป็นผู้ทำประโยชน์อย่างวิเศษในชนชั้นนั้น เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้จึงได้มหาปรีสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีทรวดทรงดุดัน ไทรยืนตรงไม่ย่อกาย ลูบถึงเข้าได้ด้วยมือทั้งสอง ... (ลักษณะที่ ๑๙, ๙), ย่อมมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ทรัพย์ของตถาคตเหล่านี้ คือ ทรัพย์คือศรัทธา ทรัพย์คือศีล ทรัพย์คือหิริ ทรัพย์คือโอตตปปะ ทรัพย์คือการศึกษา (สุตตะ) ทรัพย์คือจาคะ ทรัพย์คือปัญญา.

ฐ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ใคร่ต่อประโยชน์ ใคร่ต่อความเกื้อกูล ใคร่ต่อความผาสุก ใคร่ต่อความเกษมจากโยคะแก่ชนเป็น

อันมากกว่า “โชนชนเหล่านี้พึงเป็นผู้เจริญด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยการศึกษา ด้วยความรู้ ด้วยการเผื่อแผ่ ด้วยธรรม ด้วยปัญญา ด้วยทรัพย์ และข้าวเปลือก ด้วยนาและสวน ด้วยสัตว์สองเท้าสี่เท้า ด้วยบุตรภรรยา ด้วยทาสกรรมกร และบุรุษ ด้วยญาติมิตรและพวกพ้อง” เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๓ ข้อนี้ คือ มีกึ่งกายเบื้องหน้าดุจสีหะ มีหลังเต็ม มีคอกกลม ... (ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐), ย่อมเป็นผู้ไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ไม่เสื่อมจากสมบัติทั้งปวง.

ท. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ก็ตาม ก้อนดินก็ตาม ท่อนไม้ก็ตาม ศัสตราภีก็ตาม เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีประสาทรับรสอันเลิศมีปลายขึ้นเบื้องบน เกิดแล้วที่คอรับรสโดยสม่ำเสมอ ... (ลักษณะที่ ๒๑), ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคน้อย มีวิบากอันสม่ำเสมอ ไม่เย็นเกิน ร้อนเกิน พอควรแก่ความเพียร.

ฌ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่ถลึงตา ไม่ค้อนควัก ไม่จ้องลับหลัง

เป็นผู้แซมขึ้นมองดูตรงๆ มองดูผู้อื่นด้วยสายตาอันแสดงความรัก เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีตาเขียวสนิท มีตาดุจตาโค ... จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ อย่างนี้ คือ มีฟันครบ ๔๐ ซี่ มีฟันสนิทไม่ห่างกัน ... (ลักษณะที่ ๒๓, ๒๕), ย่อมเป็นผู้มีบริษัทไม่กระจัดกระจาย คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์.

ถ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละเว้นการกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เป็นสุขแก่หู เป็นที่ตั้งแห่งความรักซึ้งซบถึงใจ เป็นคำพูดของชาวเมือง เป็นที่พอใจและชอบใจของชนเป็นอันมาก เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ย่อมได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีลิ้นอันเพียงพอ มีเสียงเหมือนพรหม พูดเหมือนนกการวิก ... (ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘), ย่อมเป็นผู้มีวาจาที่ผู้อื่นเอื้อเพื่อเชื่อฟัง คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เอื้อเพื่อเชื่อฟัง.

ธ. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ เป็นผู้กล่าวควรแก่เวลา กล่าวคำจริง กล่าวเป็นธรรม กล่าวมีอรรถ

กล่าวเป็นวินัย กล่าวมีที่ตั้ง มีหลักฐาน มีที่สุด ประกอบด้วย
ประโยชน์เพราะ ... กรรมนั้นๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์
อย่างนี้แล้ว ย่อมได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีคางคกวาง
ราชสีห์ ... (ลักษณะที่ ๒๒), ย่อมเป็นผู้ที่ศัตรูทั้งภายใน
และภายนอกกำจัดไม่ได้ ศัตรู คือ ราคะ โทสะ โมหะ
หรือ สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ
ในโลก กำจัดไม่ได้.

น. ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ใน
ชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละมิจฉาชีพ มีการเลี้ยงชีพชอบ เว้นจาก
การนอโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม ด้วยเครื่องตวงเครื่องวัด
จากการโกง การลวง เว้นจากการตัด การฆ่า การผูกมัด
การร่วมทำร้าย การปล้น การกรรโชก เพราะ ... กรรมนั้นๆ
... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ
๒ ข้อนั้น คือ มีพินอันเรียบเสมอ มีเขี้ยวขาวงาม ... (ลักษณะ
ที่ ๒๔, ๒๖), ย่อมเป็นผู้มีบิรवारเป็นคนสะอาด คือ มีภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค
คนธรรพ์ เป็นบิรवारอันสะอาด.

๑๔๖

อานิสงส์ของผู้มีจิตเลื่อมใสในตถาคต

อานนท์! ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์แผ่รัศมีส่องแสงให้สว่างไปทั่วทิศกินเนื้อที่ประมาณเท่าใด โลกมีเนื้อที่เท่านั้น มีจำนวนพื่นหนึ่ง ในพื่นโลกนั้น มีดวงจันทร์พื่นดวงดวงอาทิตย์พื่นดวง ภูเขาสิเนรุพื่นลูก ชมพูทวีปพื่นทวีปอมรโคยานพื่นทวีป อุตตรกुरुพื่นทวีป ปุพพิเทหะพื่นทวีป มหาสมุทรสี่พื่น มหาราชสี่พื่น จาตุมมหาราชิกาพื่นหนึ่ง ดาวดึงส์พื่นหนึ่ง ยามาพื่นหนึ่ง ดุสิตพื่นหนึ่ง นิมมานรดีพื่นหนึ่ง ปรนิมมิตวสวัตตีพื่นหนึ่ง พรหมพื่นหนึ่ง นี้เรียกว่า สหัสสี่ฐพื่นิกาโลกธาตุ (โลกธาตุอย่างเล็กมีพื่นจักรวาล) สหัสสี่ฐพื่นิกาโลกธาตุมีขนาดเท่าใด โลกธาตุขนาดเท่านั้น คำนวณทวีขึ้นโดยส่วนพื่น นั้นเรียกว่า ทวิสหัสสี่มัชฌิมิกาโลกธาตุ (โลกธาตุอย่างกลางมีล้านจักรวาล) ทวิสหัสสี่มัชฌิมิกาโลกธาตุมีขนาดเท่าใด โลกธาตุขนาดเท่านั้น คำนวณทวีขึ้นโดยส่วนพื่น นั้นเรียกว่า ดิสหัสสี่มหาสหัสสี่โลกธาตุ (โลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาล)

อานนท์! ตถาคต เมื่อมีความจำนง ก็ย่อมพูดให้ติสหัสสัมมาสหัสสโลกธาตุ ได้ยินเสียงทั่วกันได้, หรือว่าจำนงให้ได้ยินเพียงเท่าใด ก็ได้.

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า! เป็นไปได้ด้วยวิธีอย่างไร พระเจ้าข้า!

อานนท์! ตถาคตอยู่ที่นี่ จะพึงแผ่รัศมี มีโอกาสสว่างไปทั่วติสหัสสัมมาสหัสสโลกธาตุเสียก่อน เมื่อสัตว์เหล่านั้น รู้จักต่อแสงสว่างอันนั้นแล้ว ตถาคตก็จะบันลือเสียงให้สัตว์เหล่านั้นได้ยิน.

อย่างนี้แล อานนท์! ตถาคตจะพูดให้ติสหัสสัมมาสหัสสโลกธาตุ ได้ยินเสียงทั่วกันได้ หรือจำนงให้ได้ยินเพียงเท่าใดก็ได้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ ได้กราบทูลว่า “เป็นลาภของข้าพระองค์หนอ ข้าพระองค์ได้ดีแล้วหนอ ที่ข้าพระองค์มีพระศาสดาผู้มีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้”.

ลำดับนั้น ท่านพระอุททยิได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า :-

ท่านอานนท์ผู้มีอายุ! ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้.

เมื่อท่านพระอุททยิกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอุททยิว่า :-

อุทายี! เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์
ยังไม่หมดราคะเช่นนี้ พึงทำกาละไป เธอพึงเป็นเจ้า
แห่งเทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
ในชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง เพราะจิตที่เลื่อมใสนั้น.

อุทายี! ก็แต่ว่าอานนท์จักปรินิพพานในอัฐภาพ
นี้เอง.

ติ.ก. อ. ๒๐/๒๙๒/๕๒๐.

๑๔๗

ว่าด้วยทักษิณา

อานนท์ !

บุคคลให้ทานในสัตว์เดรัจฉาน พึงหวังผลทักษิณา
ได้ร้อยเท่า

ให้ทานในปุณฺชนผู้ทุศีล พึงหวังผลทักษิณาได้พันเท่า

ให้ทานในปุณฺชนผู้มีศีล พึงหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า

ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัด
ในกาม พึงหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า

ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตติผลให้แจ้ง
พึงหวังผลทักษิณานับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่ต้องกล่าว
ถึงการให้ทานในพระโศดาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำ
สกทาคามีผลให้แจ้ง ในพระสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อ
ทำอนาคามีผลให้แจ้ง ในพระอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อ
ทำอรหัตผลให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์
ในพระปัจเจกพุทธะ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ.

อานนท์! ก็ทักษิณาที่ให้แล้วในสงฆ์มี ๗ อย่าง
คือ :-

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๑

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว
นี้เป็นทักษิณาแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๒

ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์
ประการที่ ๓

ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์
ประการที่ ๔

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณี
จำนวนเท่านี้ ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็น
ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๕^๑

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้
ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้ว
ในสงฆ์ ประการที่ ๖

๑. หมายเหตุ : เป็นข้อสังเกตให้ทราบว่า ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์นั้น
จะมีภิกษุหรือภิกษุณีจำนวนกี่รูปก็ได้.

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้
ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ท่าน นี่เป็นทักษิณาทิ้งแล้ว
ในสงฆ์ ประการที่ ๗

อานนท์! ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าภิกษุ
โคตรภู มีผ้ากาสาวะ (จีวร) พันคอ เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม
คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น.

อานนท์! ทักษิณาทิ้งแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้น
เราก็ก้าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าว
ปาฏิปุคคสิกทาน (การถวายเจาะจงบุคคล) ว่ามีผลมากกว่า
ทักษิณาทิ้งแล้วในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลย.

อานนท์!

ก็ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณานี้มี ๔ อย่าง

๔ อย่าง คือ :-

อานนท์!

ทักษิณบางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) ไม่บริสุทธิ์ฝ่าย
ปฎิคาหก (ผู้รับ)

บางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

บางอย่างฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฎิคาหกก็ไม่บริสุทธิ์

บางอย่างบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก.

อานนท์!

ก็ทักซิณฯชื่อว่าบิสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บิสุทธิ์ฝ่าย
ปฎิคาหก เป็นอย่างไร ?

อานนท์! ในข้อนี้

ทายกมีศีล มีธรรมงาม

ปฎิคาหก เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม อย่างนี้แล
ทักซิณฯชื่อว่า บิสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บิสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก.

อานนท์! ก็ทักซิณฯชื่อว่าบิสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก
ไม่บิสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร ?

อานนท์! ในข้อนี้

ทายกเป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม

ปฎิคาหกเป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล
ทักซิณฯชื่อว่า บิสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก ไม่บิสุทธิ์ฝ่ายทายก.

อานนท์! ก็ทักซิณฯชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บิสุทธิ์
ฝ่ายปฎิคาหกก็ไม่บิสุทธิ์ เป็นอย่างไร ?

อานนท์! ในข้อนี้

ทายกก็เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม

ปฎิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม อย่างนี้แล
ทักซิณฯชื่อว่า ฝ่ายทายกก็ไม่บิสุทธิ์ ฝ่ายปฎิคาหกก็ไม่บิสุทธิ์.

อานนท์! ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก
และฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร ?

อานนท์! ในข้อนี้

ทายกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม

ปฎิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล
ทักษิณาชื่อว่า บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก.

อานนท์!

นี้แล ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่าง.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

(๑) ผู้ใดมีศีล ได้ขोगมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุกศีล
ทักษิณาของผู้้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก

(๒) ผู้ใดทุกศีล ได้ขोगมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิต
ไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทาน
ในคนมีศีล ทักษิณาของผู้้นั้นชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก

(๓) ผู้ใดทุกศีล ได้ขोगมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิต
ไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทาน
ในคนทุกศีล เราไม่กล่าวทานของผู้้นั้นว่ามีผลไพบุลย์

(๔) ผู้ใดมีศีล ได้ข้อมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกรรม และผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล เรา
กล่าวทานของผู้นั้นแล้วว่ามีผลไพบูรณ์

(๕) ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ข้อมาโดยธรรม
มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทาน
ในผู้ปราศจากราคะ ทานของผู้นั้นนั้นแล เลิศกว่าอามิสทาน
ทั้งหลาย.

อุปรี. ม. ๑๔/๔๕๘-๔๖๒/๗๑๑-๗๑๙

๑๔๘

รัตนะที่หาได้ยาก

เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย !

ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ ประการ
หาได้ยากในโลก.

๕ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ :-

- (๑) ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ
- (๒) บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
- (๓) บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
อันผู้อื่นแสดงแล้ว
- (๔) บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
อันผู้อื่นแสดงแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
- (๕) กตัญญูกตเวทีบุคคล

เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย !

ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ ประการนี้แล
หาได้ยากในโลก.

๑๔๙

ผู้มีอุปการะมาก

ถูกแล้วๆ อานนท์! จริงอยู่

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้ถึงพระพุทธรูป
พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้
ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวัต การลุกขึ้น
ยืนรับ การทำอัญชลี การทำสามัคคีธรรม และการตามถวาย
ซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิหาร

บุคคลใดอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้ตเว้นจาก
ปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกาเมสุมิจฉจาร จาก
มุสาวาท จากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะดื่ม
น้ำเมาคือสุราและเมรัย เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทน
ต่อบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวัต การลุกขึ้นยืนรับ
การทำอัญชลี การทำสามัคคีธรรม และการตามถวายซึ่งจีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิหาร

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้ประกอบด้วย
ความเลื่อมใส อันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในพระพุทธรูปเจ้า
ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลอันเป็นที่รักของ

พระอริยะเจ้า เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลูกซันยีนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายเป็นจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้หมดความสงสัย ในทุกข์ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลูกซันยีนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายเป็นจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

อุปปริ. ม. ๑๔/๔๕๖-๔๕๗/๗๐๙.

๑๕๐

ประพจน์พหุพจน์เพื่อการละขาดซึ่งภพ

สัตว์โลกนี้ เกิดความเดือดร้อนแล้ว มีผัสสะบังหน้า
ยอมกล่าวซึ่งโรคนั้น โดยความเป็นตัวเป็นตน

เขาสาคัญสิ่งใด โดยความเป็นประการใด แต่สิ่งนั้น
ยอมเป็นโดยประการอื่นจากที่เขาสำคัญนั้น

สัตว์โลกติดข้องอยู่ในภพ ถูกภพบังหน้าแล้ว มีภพ
โดยความเป็นอย่างอื่น จึงได้เพลิดเพลินยั้งนักในภพนั้น.

เขาเพลิดเพลินยั้งนักในสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย เขากลับ
ต่อสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นอย่างทุกข.

พหุพจน์นี้ อันบุคคลยอมประพจน์ ก็เพื่อการ
ละขาดซึ่งภพ.

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด กล่าวความหลุดพ้น
จากภพว่ามีได้เพราะภพ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์
ทั้งปวงนั้น มิใช่ผู้หลุดพ้นจากภพ.

ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด กล่าวความ
ออกไปได้จากภพ ว่ามีได้เพราะวิภพ เรากล่าวว่า สมณะ
หรือพราหมณ์ทั้งปวงนั้น ก็ยังสลัดภพออกไปไม่ได้.

ก็ทุกขนี้มีขึ้น เพราะอาศัยซึ่งอุปธิทั้งปวง.

เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทานทั้งปวง ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์จึงไม่มี.

ท่านจงดูโลกนี้เกิด (จะเห็นว่า) สัตว์ทั้งหลายอันอวิชชาหนาแน่นบังหน้าแล้ว

และว่าสัตว์ผู้ยินดีในภพอันเป็นแล้วนั้น ย่อมไม่เป็นผู้หลุดพ้นไปจากภพได้.

ก็ภพทั้งหลายเหล่านี้หนึ่งเหล่าใด อันเป็นไปในที่หรือในเวลาทั้งปวง เพื่อความมีแห่งประโยชน์โดยประการทั้งปวง ภพทั้งหลายทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา.

เมื่อบุคคลเห็นอยู่ซึ่งข้อนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามที่ เป็นจริงอย่างนี้อยู่

เขาย่อมละภวตัณหาได้ และไม่เพิลิตเพลินวิภวตัณหาด้วย.

ความดับเพราะความสํารอกไม่เหลือ เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาโดยประการทั้งปวง นั่นคือนิพพาน.

ภพใหมื่อย่อมไม่มีแก่ภิกษุ นั้น ผู้ดับเย็นสนิทแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุ นั้น เป็นผู้ครอบงำมารได้แล้ว ชนะสงครามแล้ว ก้าวล่วงภพทั้งหลายทั้งปวงได้แล้ว เป็นผู้คงที่ ดังนี้แล.

นิพพานัน ปรหม์ ลุข

ประเด็นที่ควรค้นคว้าเกี่ยวกับอสูร

๑. อสูร นาค คนธรรพ์ อาศัยอยู่ในสมุทร
๒. ท้าวสักกะ มือสุรกาย นามว่า สุชา เป็นปชาบดี
(มือสุรหญิงชื่อ สุชา เป็นมเหสี)
๓. เมื่อตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะทั้งหลายเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลก ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อม
เสื่อมไป
๔. เทวดาเคยรบกับอสูร ถ้าอสูรรบชนะ พึงจงจำ
ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทวดานั้นด้วยเครื่องจองจำ
- ๕ ประการ แล้วนำมายังอสูรบุรี ถ้าเทวดารบชนะ
พึงจงจำท้าวเวปจิตติจอมอสูร ด้วยเครื่องจองจำ
๕ ประการ แล้วนำมายังเทวสภาชื่อสุธรรมา
๕. การประชุมกันของเทวดาทั้ง ๑๐ โลกธาตุ เพื่อเข้าเฝ้า
พระผู้มีพระภาค ก็มีการกล่าวถึงการมาของพวกอสูร
ทั้งหลาย

หมายเหตุ : ข้อมูลข้างต้นได้ถอดข้อความบางส่วนจากพุทธวจน
ในไตรปิฎกเพื่อให้สามารถเทียบเคียงสืบค้นต่อไปได้.

ขอนอบน้อมแด่
ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตชระอโศก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง
(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

มูลนิธิพุทธโมখন

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้แล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัท ธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวเลือนสับสน ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเจียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุณฺโณ เครื่องคิดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระราชาลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุณฺโณ ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสิ่งใจจดเจียน จัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการถาวรนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหา
ข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org หรือ www.watnapp.com

หากมีความจำนงค์ที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงค์ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๔ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๕-๖

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : info@buddhakos.org

สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)

ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุณโธ และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุณโธ ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.buddha-net.com> : เครือข่ายพุทธวจน
- <http://etipitaka.com> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.buddhakos.org> : มุลนิธิพุทธโฆษณ์
- <http://www.buddhawajanafund.org> : มูลนิธิพุทธวจน
- <http://www.ratana5.com> : พุทธวจนสมาคม
- <http://www.buddhawaj.org> : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- <http://www.buddhaoat.org> : กลุ่มผู้สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะสำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (บาลีสยามรัฐ)

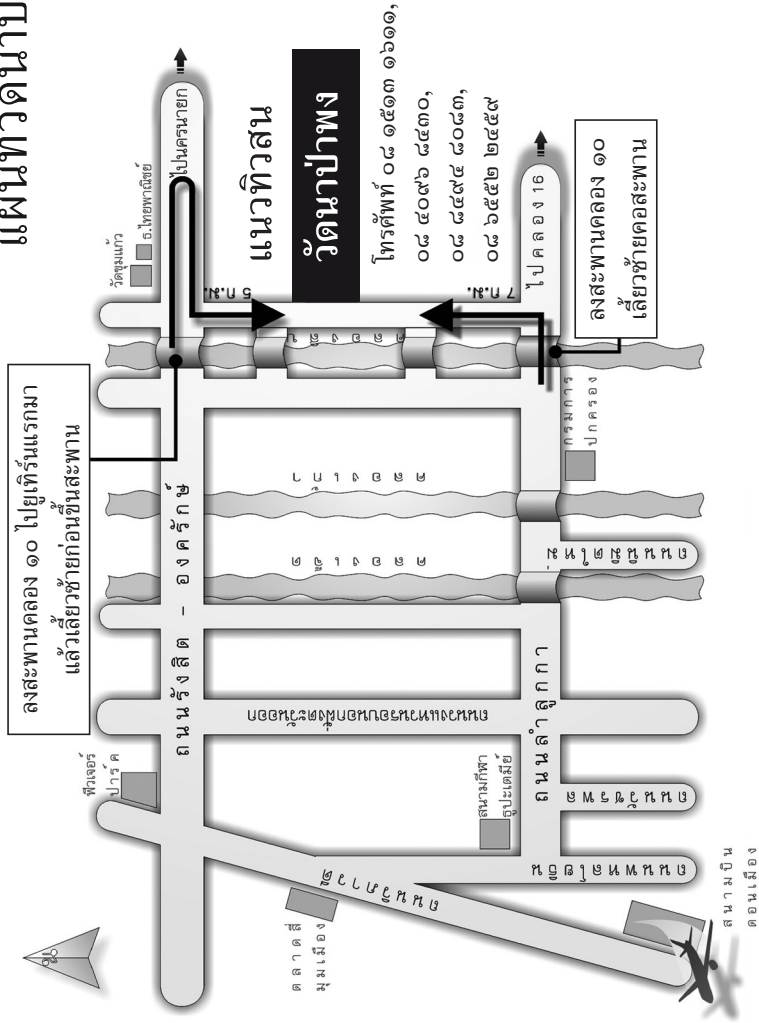
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ไทยสยามรัฐ)

ภาพประกอบ : <https://scientificillustration.tumblr.com>

ร่วมจัดทำโดย

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจนหมวดธรรม), คณะศิษย์วัดนาป่าพง,
กลุ่มศิษย์ตลาดต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ, กลุ่มธรรมะสีขาว,
กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,
กลุ่มละนันท์, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)
ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี, ชมรมธรรมปริตตา,
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,
กองอำนวยการสถานพักผ่อน กรมพลธิการทหารบก (บางปู),
บก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บก. ดาต้าโปรดักส์, บก. 3M ประเทศไทย,
บก. บางไทรไฟเบอร์บอร์ด, บก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),
บก. สยามรักษ์, บก. เซเวนส์เตปส์, บก. เมคเทค, บก. ไดเวอร์ส เคมีคอลส์,
บก. ห้างพระจันทร์โฮสเทล, บก. สมสุข สหภัทรรสดี, บก. ทองแป้น,
บก. สมาย คอนเทนเนอร์ อุตสาหกรรม, บก. อี.ซี.ที. ชีสเต็ม, บก. อี.ซี.ที. เอ็นจิเนียริง,
บก. อี.ซี.ที. ซัพพลาย, บก. อี.ซี.ที. อินเทอร์เน็ตชั่นแนล, บก. อี.ซี.ที. โปรเฟสชั่นแนล,
บก. คอร์โดมา อินเทอร์เน็ตชั่นแนล, บก. อนุชาติ, หก. อินเทอร์เน็ต คิด,
สถานกายภาพบำบัด คัดตี่คลินิก, ร้านต้นมะขามข้างทอง,
ร้านเสียบัญญ, บ้านเมตตาเรสซิเดนซ์, บ้านพุทธจัน

เทพาเพนดะเนมมา

๑๐

พระสูตรของความรู้ ที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี

คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?

ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้

แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.

ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถาะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?

ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดคสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี ม. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

อัคคีเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่ง
การกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้
ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก ดังเช่นที่คนทั้งหลาย
เคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอภาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มุ. ม. ๑๒/๔๔๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนทิจฺจโก) เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อภาลิโก) เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดุ (เอหิปสฺสโก) ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก) อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ชุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พราหมณ์แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสสารหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทกครราวโป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันทิก็ฉันนั้น ในกาลยติยารฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจญาณ เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี้ยวฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุดตันตะเหล้าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรายของสุดตันตะเหล้า นั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสกุญฺญา จักมิได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทฎ. อ. ๒๐/๔๑-๔๒/๒๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุดตันตะเหล้าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี้ยวฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุดตันตะเหล้าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสกุญฺญา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี้ยวฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ได้ตาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายก็เลย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการ ที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาหลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินิตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินิตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาสิต (ตถาคตภาสิตา) อันลิกซัง (คมกัรรา) มีอรรธอันลิกซัง (คมกัรตถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา (สุญญตปฏิสยุตตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่กิวิแต่่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเขื่อย่อมฟังด้วยดี เจียหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเขาล่าเรียนธรรมอันกิวิแต่่งขึ้นใหม่ นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หยาบของที่คว่ำอยู่ให้หยาบขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อุกกาจิตวินิตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินิตา.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย ที่กิวิแต่่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน สุดตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาสิต อันลิกซัง มีอรรธอันลิกซัง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทที่เกิดขึ้นในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มห. ที. ๑๐/๔๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีความรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค (มคฺคญฺญ) เป็นผู้รู้แจ้งมรรค (มคฺควิฑู) เป็นผู้ฉลาดในมรรค (มคฺคโวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค (มคฺคานุคฺคา) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตลาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘. ตรีสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายถอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกก. อี. ๒๑/๑๔๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีทีหนึ่ง ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูตร คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธรวณ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) พวกภิกษุเหล่านั้น เอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ เมื่อท่านเหล่านั้น ล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีที่สาม ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัยยะ จาก ๔ นัยยะ ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมคติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมคติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่ฟังชื่นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น ฟังเรียน บทและพยานุชณะเหล่านั้นให้ดี แล้วฟังสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียง ดูในวินัย

ถ้าบทและพยานุชณะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าใน วินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี้มีใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” เธอทั้งหลาย ฟังทั้งคำนั้นเสีย

ถ้าบทและพยานุชณะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัย ก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี่เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย ฟังจามหาปเทศ... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์

ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มห. ที. ๑๐/๑๗๔/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๔/๒๑๗/๗๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจะมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของ พวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เรา แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็น ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

- ปาลี ม. 11. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

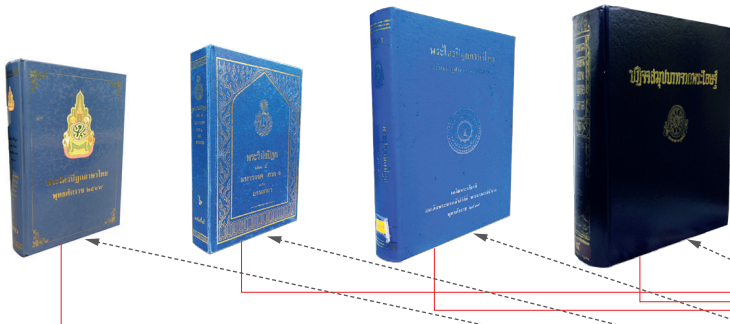

พระไตรปิฎก ฉบับมหาเถรสมาคม ภาษาไทย 45 เล่ม พ.ศ. 2549

พระไตรปิฎก ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม พ.ศ. 2525

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม พ.ศ. 2535

งานแปล พระไตรปิฎก ชุดจากพระโษษฐ 5 เล่ม โดยพุทธทาสภิกขุ พ.ศ. 2521

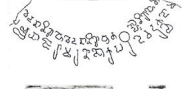
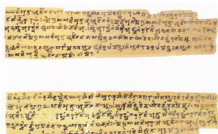
ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

เสาหินอโศก (อินเดีย) พ.ศ. 234

จารึกใบลาน (อัฟกานิสถาน) พ.ศ. 1000

ศิลาจารึก (ประเทศไทย) พ.ศ. 1200 - 1400

พ.ศ. 1

พ.ศ. 234

พ.ศ. 500

พ.ศ. 1000

พ.ศ. 1250

พ.ศ. 1400

พ.ศ. 1500

พุทธวจน-ปิฎก-ธรรม

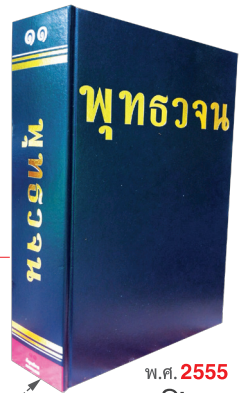
พ.ศ. 2553

พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. 2436
+
พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักษรสยาม
พ.ศ. 2468

คัมภีร์ใบลาน
อักษรขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2555

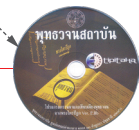
พุทธวจนปิฎก
33 เล่ม

พุทธวจน APP

E-TIPITAKA APP

พระไตรปิฎก Digital

พ.ศ. 2000

พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2436

พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2555

พ.ศ. 3000

ภิกษุทั้งหลาย ! ภาพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้มีอยู่ คือ :-
กามภพ รูปภพ อรูปภพ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ.
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน
ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ :-
ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่าง
เราและพวกเธอทั้งหลาย
จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ
ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสัจสี่อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด
ซึ่งอริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือของทุกข์
และอริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์

